

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

R. VERSTEGEN, Kroniek van de onderwijswetgeving in Vlaanderen (1989-1999) 113

RECHTSPRAAK

1. Sociale zekerheid werknemers – Niet-onderwerping – Straffen – Ontdoken bijdragen – Vergoeding gelijk aan het drielvoud – Aard van de sanctie – **2. Grondwet** – Gelijkheid en niet-discriminatie – **Sociale zekerheid werknemers** – Niet-onderwerping – Straffen – Samenloop – Probatie, opschorting en uitstel

Arbitragehof 15 september 1999 121

Milieu – Milieuvergunning – Beroep bij de minister – Beroepschrift verzonden naar verkeerde minister – Geen verschuiving of verlenging van termijn – Stilzwijgende vergunning – Voorwaarde

Cass. 2 februari 1999 123

Onrechtmatige daad – **Schade en schadeloosstelling** – Wildschade – Vaststelling en raming van de schade – Rol van de billijkheid

Cass. 15 april 1999 124

1. Strafvordering – Bevoegdheid ratione loci – Buitenland – Non bis in idem – Schengen-Verdrag – **2. Rechten van de mens** – Redelijke termijn – Strafzaken – Geen verplichting van verdachte tot actieve medewerking om behandeling van zijn zaak te doen versnellen – Overschrijding van de redelijke termijn – Gevolg

Cass. 29 juni 1999 (met noot van W. Mahieu, «De Schengen-overeenkomst en het beginsel non bis in idem in drugzaken») 124

Raad van State – Schorsing – Moeilijk te herstellen ernstig nadeel – Tijd die de annulatieprocedure in beslag neemt

R.v.St. 19 april 1999 127

Hinder – 1. Inrichten van een stopplaats voor bussen op gronden van het gewest – Juridische grondslag – Beginsel van de gelijkheid van de burgers voor de openbare lasten – 2. Ter beschikking stellen van wachthuisje door de gemeente – Uitoefenen van een attribuut van het eigendomsrecht – Gehoudenheid tot compensatie

Hof Brussel 23 februari 1999 128

Verjaring – Burgerlijke vordering uit misdrijf – 1. Toepassingsvoorwaarden – Bestaan van misdrijf – 2. Stuiting – Stuiting van de op een overeenkomst gebaseerde vordering – Gevolg voor de burgerlijke vordering uit een misdrijf – 3. Voortgezet misdrijf – Wet van 11 juli 1994 tot wijziging van art. 65 Sw. – Gevolgen voor de burgerlijke vordering – Overgangsrecht – Invoering van kortere verjaringstermijn – Onmiddellijke toepassing van de nieuwe kortere verjaringstermijn

Arbh. Gent 8 november 1999 129

Gerechtigd akkoord – Rechten schuldeisers – 1. Beëindiging overeenkomsten – Krediet- overeenkomsten – Opzegging – Geoorloofdheid – 2. Schuldvergelijking – Geoorloofdheid

Kh. Veurne 17 november 1999 133

Beslag en executie – Beslagbare goederen – Zijdelingse vordering

Rb. Brussel 29 november 1999 (met noot van P. Vrielynck, «Uitvoerend beslag op deelbewijzen van een pensioenspaarrekening, een hopeloze zaak?») 135

Bescherming van de maatschappij – Internering – Onmiddellijke uitvoering – Rechtmatigheid van de vrijheidsberoving

Rb. Antwerpen 10 februari 2000 (met noot van A. Vandeplas, «Over de tenuitvoerlegging van de beschikkingen tot internering») 138

Consumentenrecht – Consumentenkrediet – Loonoverdracht – Vereiste van afzonderlijke akte – Twee akten die sterk op elkaar gelijken en aan elkaar zijn vastgehecht

Vred. 30 juni 1998 (met noot) 139

BOEKEN

J. Verbeek, J. Van den Herik, L. Plugge en Th. De Roos, Politie en Intranet. Normering van netwerkkoppeling en grensoverschrijdend gebruik van multimediale databases op een internationaal politieel Intranet (door G. Stessens) 140

P. Vlas, Rechtspersonen (door K. Roos) 140

D. Visser, Naburige rechten (door H. Vanhees) 141

Ph. Eijlander en W. Voermans, Wetgevingsleer (door M. van Damme) 141

G.R. De Groot en M. Tratnik, Nederlands nationaliteitsrecht (door J. Meeusen) 142

H.R.B.M. Kummeling, S.E. Zijlstra, C.A. Schreuder, e.a., Het bestuursrecht als agenda voor het staatsrecht (door S. Baeten) 142

AANGEKONDIGD

143

BALIE

Samenstelling Orde der Advocaten

Hof van Cassatie 143

Antwerpen 143

Brugge 143

Brussel (N) 143

Dendermonde 143

Hasselt 143

Kortrijk 144

Leuven 144

Mechelen 144

Oudenaarde 144

Tongeren 144

Veurne 144

Samenstelling Bestuur Vlaamse Conferentie

Gent 144

Hasselt 144

Leuven 144

Turnhout 144

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

Opgericht in 1931, verschijnt iedere week van september tot juni.

Hoofdredacteurs: René Victor (1931-1984), Edgar Boonen (1984-1993), Camiel Caenepeel (1993-1998)

Redactie: A. Van Oevelen (hoofdredacteur), E. Dirix, J. Laenens, J.R. Rauws, M. van Damme, A. Vandeplas

Redactiesecretaris: Mevr. C. Meeusen

Vaste medewerkers:

A. Alen, F. Aps, R. Boes, A. Carette, G. Debersaques, Gh. Dhayer, J. Erauw, M. Gelders, P. Humblet, W. Lambrechts, R. Leysen, J. Meeusen, H. Nys, I. Opdebeek, W. Pintens, P. Popelier, W. Rauws, D. Simoens, G. Suetens-Bourgeois, H. Vanhees, S. Van Overbeke, C. Van Schoubroeck, J. Wouters

Redactieadres: V.Z.W. Rechtskundig Weekblad
Mechelsesteenweg 210 bus 6
2018 Antwerpen
(redactiesecretariaat bereikbaar van 9 tot 12 uur)
Tel. 03/248.49.84
Fax 03/248.08.70

Abonnementen, advertenties: N.V. INTERSENTIA, Churchillaan 108, 2900 Schoten
tel.: 03/680.15.50 - fax: 03/658.71.21
Abonnementsprijs: 4.950 f., Advocaten-stagiair: 4.650 f., Studenten: 2.950 f.

Richtlijnen voor de auteurs:

De teksten van hoofdartikelen en annotaties worden, samen met een diskette (WP of Word) toegezonden aan het redactiesecretariaat. Getypt op anderhalve interlinie bedraagt een hoofdartikel bij voorkeur niet meer dan 25 bladzijden, een annotatie niet meer dan 6 bladzijden. De redactie dankt bij voorbaat alle auteurs voor het in acht nemen van deze richtlijnen.

GERECHTSDEURWAARDERS

Antwerpen

144

MEDEDELINGEN

Studiedag: Veiligheid op de werf in het licht van de nieuwe wetgeving op de tijdelijke of mobiele werkplaatsen	144
Gentse Juridische Actualia IV	144
Doctoraat Rechten – FUNDP (Namen)	144
Conferentie-debat: Toegankelijkheid van de dossiers van de Europese instellingen	144

Gebrevetteerd Hofleverancier van België

— UNIFORMIER —

Kledingfabrikanten en specialisten in toga's

DIRK NEVENS

Nieuwe steenweg 8 - 1731 Zellik ☎ (02) 466 09 05

Fax (02) 466 63 24

Molenstraat 23 - 9300 Aalst ☎ (053) 21 47 77

rue du Midi 175 - 1000 Bruxelles ☎ (02) 511 88 06

De VU&ID-Kamerfractie

zoekt

een halftime jurist

voor studie- en begeleidingswerk.

Dagen van tewerkstelling:

maandag, woensdag en donderdagnamiddag.

Solliciteren kan door het bezorgen van een uitgebreid curriculum vitae aan de VU&ID-Kamerfractie, ter attentie van Mevrouw Frieda Brepoels, fractievoorzitter, Huis van de Parlementsleden, Beyarts-Binnenhof, 1008 Brussel.

Telefoon: 02/549.85.15 - Fax: 02/549.88.03

e-mail adres: VU.dekamer@skynet.be

KRONIEK VAN DE ONDERWIJSWETGEVING IN VLAANDEREN (1989-1999)¹

I. INLEIDING

1. Ruim twintig jaar geleden publiceerden wij in dit tijdschrift een bijdrage onder de titel: «Wegwijs in de onderwijswetgeving».² Het bood toen een eerste overzicht van een voor de meeste juristen al niet erg toegankelijke onderwijswetgeving.

Er is sindsdien veel veranderd. De grote compromissen van de Schoolpactwet van 29 mei 1959 werden in 1988 in de Grondwet ingeschreven. Het Arbitragehof werd bevoegd gemaakt om federale wetten en decreten van de gemeenschappen te toetsen aan het nieuwe onderwijsartikel 24 van de Grondwet en het daarin hernomen gelijkheidsbeginsel van de artikelen 10 en 11 G.W. Daarmee was de basis gelegd om in goed vertrouwen tussen de levensbeschouwelijke antagonisten met verschillend politiek gewicht in het noorden en het zuiden van het land, de bevoegdheid inzake onderwijs toe te vertrouwen aan de gemeenschappen. Art. 127, §1, eerste lid, 2° reserveert slechts drie beperkte materies voor de federale overheid.³ De Bijzondere wet van 16 januari 1989 betreffende de financiering van de Gemeenschappen en de Gewesten kent aan de gemeenschappen middelen toe om deze nieuwe bevoegdheid ook daadwerkelijk te kunnen uitoefenen.⁴ De grondlijnen van deze vernieuwing werden elders afdoende beschreven.⁵

2. De herziening van de Grondwet is voor de Vlaamse Gemeenschap het startschot geweest voor een gigantische inspanning om de hele onderwijswetgeving te herschrijven en grotendeels ook te herdenken. Daarbij is zij geconfronteerd geworden met grote beleidsvragen, met legistieke problemen en met een voor iedereen nieuw toezicht van het Arbitragehof. In deze bijdrage wordt een overzicht gegeven van de voornaamste decretale initiatieven in de Vlaamse Gemeenschap. Een kritische analyse waarin ook fundamentele vragen die o.m. in de rechtspraak van het Arbitragehof aan de orde zijn, worden behandeld, zou de perken van deze bijdrage te buiten gaan.⁶

¹ Een eerdere versie van deze bijdrage (afgesloten in het voorjaar 1997) verscheen in *Nederlands Tijdschrift voor Onderwijsrecht, Jaarboek 1995-1996*, 1997, 117-128.

² *R.W.* 1977-78, 701-725.

³ Na de coördinatie van de Grondwet van 17 februari 1994 werd art. 17 art. 24, en art. 59bis, § 2, werd art. 127, § 1.

⁴ *B.S.* 17 januari 1989; zie art. 38 - 41 en 62.

⁵ Uitvoering J. DE GROOF, *De grondwetsherziening van 1988 en het onderwijs. de schoolvrede en zijn toepassing*, Brussel, Story-Scientia en Cepess, 1989; *Federalisering van het onderwijs*, *T.B.P.* 1990, nr. 1, met bijdragen R. VERSTEGEN (bevoegdheidsverdeling), G. CRAENEN (vrijheid van onderwijs), P. VAN ORSHOVEN (Arbitragehof); kort overzicht R. VERSTEGEN, «De onderwijswetgeving in Vlaanderen. Een overzicht», in *Actuele vraagstukken van onderwijsrecht (Cahiers voor onderwijsrecht en onderwijsbeleid)*, Deurne, Kluwer, 1997, 1-29.

⁶ Zie naast recente algemene kronieken, L. VÉNY, «De grondwettelijke en decretale onderwijsbepalingen, getoetst en geïnterpreteerd door het Arbitragehof», *N.T.O.R.-Jaarboek 1995-96*, 129-150.

II. LEGALITEIT EN LEGISTIEK

3. Na de staatshervorming van 1988 blijft de oude onderwijswetgeving uiteraard bestaan tot ze wordt gewijzigd. Onderwijswetten worden gewijzigd bij decreet, koninklijke besluiten door besluiten van de Vlaamse regering. Het deelparlement van de Vlaamse Gemeenschap werd aanvankelijk Vlaamse Raad genoemd. Bij decreet van 2 april 1996 gaf de Raad zichzelf de benaming van Vlaams Parlement.⁷ Het uitvoerend orgaan droeg de naam van Vlaamse Executieve. Sinds de herziening van de Grondwet in 1993 is dat de Vlaamse Regering. Een besluit van de Vlaamse regering van 19 januari 1994 verandert in een trek de benaming van alle vroegere besluiten van de Executieve in besluiten van de Vlaamse regering.⁸

4. Het art. 24, §5, G.W. bepaalt dat de inrichting, erkenning of subsidiëring van het onderwijs door de gemeenschap wordt geregeld door de wet of het decreet. De bedoeling is dat alle essentiële keuzes in het onderwijsbeleid worden gemaakt door een democratisch verkozen orgaan. Deze bepaling kwam in een andere bewoording ook reeds voor in het oorspronkelijke art. 17 G.W. De vroede vaders van 1830 wilden af van de «aanhoudende zorg van de regering» waar Willem I zich gehaat mee gemaakt had. De afdeling wetgeving van de Raad van State had ook voor 1988 in talrijke adviezen bij wetsontwerpen in onderwijsmateries aandacht gevraagd voor het constitutionele legaliteitsbeginsel, veelal vruchteloos. Na 1988 heeft de Raad van State met vernieuwde ijver het legaliteitsbeginsel voorgehouden. En verscheidene vernietigingsarresten van het Arbitragehof hebben het beginsel ingescherpt: essentiële keuzes moeten door de decreetgever zelf worden gemaakt; delegatie aan de uitvoerende macht blijft mogelijk, maar onvoldoende omstandige beleidskeuzes van de decreetgever kunnen niet door de uitvoerende macht worden gepreciseerd.⁹ De herverdeling van de regelgeving over decreten en uitvoeringsbesluiten vormt een van de grote knelpunten bij de vernieuwing van het onderwijsrecht. Meer dan één waarnemer heeft de indruk dat na het jarenlang miskennen van het legaliteitsbeginsel, de slinger nu toch wel ver de andere richting is uitgegaan.¹⁰ In een moeizame dialoog wordt

⁷ Bijzonder Decreet 2 april 1996 betreffende de benaming van de Vlaamse Raad, *B.S.* 18 april 1996.

⁸ Besluit van de Vlaamse Regering van 19 januari 1994 tot aanpassing van de besluiten van de Vlaamse regering en van de ministeriële besluiten aan de federale terminologie, *B.S.* 15 februari 1994; zie ook Decreet van 4 mei 1994 tot aanpassing van decreten, wetten, koninklijke en ministeriële besluiten aan de federale terminologie en aan de toepassing van artikel 198 van de Grondwet, *B.S.* 23 juni 1994.

⁹ Zie bv. Arbitragehof, nr. 76/96, 18 december 1996, *B.S.* 31 januari 1997; R. VERSTEGEN, «Onderwijswetgeving», 7-10.

¹⁰ Cf. J. DE GROOF, «Les compétences», in *Quels droits dans l'enseignement? Enseignants, Parents et Elèves, Actes du Colloque des 13 et 14 mai 1993*, B. SCHEPENS, (red.), Faculté de Droit de Namur, Centre de Droit Régional, Namur 1994, 190-201.

doorheen adviezen van de afdeling wetgeving van de Raad van State, rechtspraak van het Arbitragehof en de Raad van State, groeiende expertise in het departement onderwijs, rechtsleer, een weg gezocht naar een nieuw evenwicht.

5. De Vlaamse decreetgever heeft de gewoonte aangenomen om de meest diverse wijzigingsbepalingen aan uiteenlopende wetten en decreten bijeen te brengen in genummerde verzameldecreten. De techniek is handig omdat op die manier snel een overzicht te maken is van talloze beperkte wetwijzigingen die anders over eindeloos veel wijzigende decreten verspreid liggen. Sinds 1989 verschenen zo elf met een Romeins cijfer genummerde decreten.¹¹ Talrijke wijzigingen zijn het gevolg van technische onvolkomenheden in de bestaande wetgeving, maar ook in nieuwe decreten, die aan het licht zijn gekomen in de administratieve praktijk. De rechtspraak van de Raad van State en misschien meer nog het minutieuze toezicht van het Rekenhof genereren talloze wijzigingsbepalingen, die frequent met terugwerkende kracht worden ingevoerd.

De techniek van de verzameldecreten is laakbaar voor zover meer dan eens ook nieuwe organieke bepalingen in dergelijke decreten worden opgenomen. Zo zijn de basisregels voor het secundair onderwijs - na een vernietigingsarrest van het Arbitragehof wegens ongrondwettelijke delegatie aan de uitvoerende macht - opgenomen in Onderwijs II van 31 juli 1990. De organieke regeling voor een nieuw adviesorgaan, de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR) is in de artikelen 152 tot 156 van dit decreet te zoeken. Een afzonderlijk decreet zou hier ook een meer passende legistieke grondslag hebben geboden. Een dergelijk oneigenlijk gebruik van de techniek van de verzameldecreten draagt zeker niet bij tot de toegankelijkheid van het onderwijsrecht. Dat lijkt de vorige regering ook te hebben begrepen. Minister Van den Bossche sprak van een decreet dat zichzelf opheft: alle bepalingen zouden wijzigingen zijn van bestaande decreten, zodat er na coördinatie ook niets meer van overblijft. Het genre is evenwel nog niet tot die technische perfectie opgevoerd. Geen enkel van de genummerde decreten lijkt daarmee helemaal consequent. Wel is een inspanning gedaan om de materies te groeperen. Onderwijsdecreet X handelt over het hoger onderwijs, Onderwijsdecreet XI over de andere onderwijsniveaus. Als de voormalige oppositie bij haar vroegere standpunten blijft, zullen voortaan organieke regelingen en ook meer ingrijpende wijzigingen in zelfstandige decreten worden ondergebracht. Op die manier uitgezuiverd, blijft de techniek van de genummerde ver-

zameldecreten niettemin nuttig. Wie daar mocht aan twijfelen, consultere de 27 artikelen over onderwijs verscholen in het decreet van 22 december 1999 houdende bepalingen tot begeleiding van de begroting 2000.¹²

6. Alle onderwijsdecreten, met uitzondering van de begrotingsdecreten, moeten vooraf voor advies worden voorgelegd aan de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR). Dit adviesorgaan vervangt een zeer groot aantal voorheen bestaande adviesinstanties. Het is samengesteld uit vertegenwoordigers van de inrichtende machten (in de nieuwe decreten (school)besturen genoemd), de personeelsorganisaties, de ouderverenigingen en de economische en sociale organisaties. De raad kan ook op eigen initiatief advies verlenen.

De sinds langer bestaande Vlaamse Interuniversitaire Raad (VLIR) is een overlegorgaan voor de universiteitsbesturen en heeft een hoofdzakelijk informele adviesbevoegdheid ten aanzien van de minister.¹³ Parallel hiermee werd een raad voor overleg en advies voor de hogescholen gecreëerd onder de benaming Vlaamse Hogescholenraad (VLHORA).¹⁴ De verhouding tussen VLOR enerzijds, die ook voor het hoger onderwijs bevoegd is, en de VLIR en VLHORA is niet altijd duidelijk.

De Dienst voor onderwijsontwikkeling is geen adviesorgaan, maar een beleidsvoorbereidende dienst. Aanvankelijk was de dienst ondergebracht bij de inspectie, maar sinds 1999 ressorteert die rechtstreeks onder de Vlaamse regering.¹⁵

7. De VLOR spitst zijn adviezen toe op de onderwijskundige vragen en laat de juridische en meer zuiver legistieke toetsing en controle over aan de afdeling wetgeving van de Raad van State. Aan deze laatste wordt jammer genoeg niet altijd voldoende tijd gelaten. De technische kwaliteit van het wetgevend werk is nogal wisselend.¹⁶ Een deel van de tekorten in de nieuwe decreten, die steeds weer nieuwe decreten genereren, zou te voorkomen zijn als zou worden afgestapt van de nefaste gewoonte om alle grote ontwerpen van decreet, na een lange weg van consultatie, aan het einde van de rit enkel voor een spoedadvies aan de Raad van State voor te leggen. In drie dagen tijd - of zelfs in enkele dagen meer als de agenda al vol zit met dringende vragen - kan de afdeling wetgeving van de Raad van State niet meer dan de naleving van enkele grote grondwettelijke beginselen nazien. Voor legistieke verfijning wordt geen tijd gelaten. Niet zonder een vleugje zichzelf beschermende ironie waarschuwt de Raad er dan ook voor dat het feit dat er niets gezegd is, niet betekent dat er niets te zeggen is en als er iets gezegd is, dat er niet nog meer te zeggen valt.¹⁷

¹¹ Decreet van de Vlaamse Raad van 5 juli 1989 betreffende het onderwijs, *B.S.* 25 augustus 1989; Decreet van 31 juli 1990 betreffende het onderwijs II, *B.S.* 18 augustus 1990; Decreet van 9 april 1992 betreffende het onderwijs III, *B.S.* 16 mei 1992; Decreet van 28 april 1993 betreffende het onderwijs IV, *B.S.* 28 mei 1993; Decreet van 15 december 1993 betreffende het onderwijs V, *B.S.* 1 maart 1994; Decreet van 21 december 1994 betreffende het onderwijs VI, *B.S.* 16 maart 1995; Decreet van 8 juli 1996 betreffende het onderwijs VII, *B.S.* 5 september 1996; Decreet van 15 juli 1997 betreffende het onderwijs VIII, *B.S.* 21 augustus 1997; Decreet van 14 juli 1998 betreffende het onderwijs IX, *B.S.* 29 augustus 1998; Decreet van 18 mei 1999 betreffende het onderwijs X, *B.S.* 20 juli 1999; Decreet van 18 mei 1999 betreffende het onderwijs XI, *B.S.* 31 augustus 1999. Er was een voorloper op het nationale niveau: wet van 21 juni 1985 betreffende het onderwijs, *B.S.* 6 juli 1985 (vaak aangehaald als «de Onderwijs-wet»).

¹² *B.S.* 30 december 1999 (2^e ed.).

¹³ Decreet van 21 december 1976 houdende organisatie van de Vlaamse interuniversitaire samenwerking, *B.S.* 16 maart 1976.

¹⁴ Decreet van 7 juli 1998 betreffende de organisatie van de Vlaamse Hogescholenraad, *B.S.* 28 augustus 1998.

¹⁵ Zie decreet van 17 juli 1991 betreffende de inspectie en de pedagogische begeleidingsdiensten (zie *infra* nr. 24) en het decreet van 13 april 1999 tot wijziging van de decreten betreffende de inspectie, *B.S.* 5 mei 1999.

¹⁶ Zie enkele kanttekeningen bij R. VERSTEGEN, «Grasduinen in onderwijsdecreten. Legistieke beschouwingen», *T.O.R.B.* 1996-97, 415-424.

¹⁷ *Parl. St.*, VI. P., 1997-98, nr. 1058/1, 196.

8. Een grote vooruitgang voor de rechtzoekende is de officieuze coördinatie van de onderwijswetgeving¹⁸ en de bundeling van de omzendbrieven.¹⁹ Voor de groeiende rechtsleer en commentaar op de rechtspraak kan men niet meer zonder het sinds 1991 verschijnende *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*.²⁰

III. NIVEAUDECRETEN

A. Algemeen

9. Tot de weinige federale materies inzake onderwijs behoort het vaststellen van de minimale voorwaarden voor het uitreiken van de diploma's (art. 127, §1, eerste lid, 2°, b G.W.). Uit de parlementaire voorbereiding blijkt dat daarvoor verstaan wordt, het bepalen van de minimale totale duur per niveau. Er werden vijf niveaus onderscheiden, waarvan enkele ondertussen in de Vlaamse Gemeenschap een andere benaming hebben gekregen. Bedoeld worden: kleuter- en lager onderwijs (nu samen basisonderwijs genoemd), secundair onderwijs, hoger onderwijs van het korte type en hoger onderwijs van het lange type (nu HO1 en HO2), universitair onderwijs (nu academisch onderwijs genoemd).

10. De Vlaamse Gemeenschap heeft zich voorgenomen om de verouderde en verbrokkelde wetgeving voor elk niveau door een afzonderlijk decreet te vervangen. Er werd aanvankelijk aan gedacht daarnaast ook een zogenaamd koepeldecree uit te vaardigen ter vervanging van de Schoolpactwet van 29 mei 1959,²¹ waarin een aantal dikwijls erg principieel geladen gemeenschappelijke bepalingen, zoals vrije keuze en subsidiëeringsvoorwaarden, zouden worden samengebracht. Ondertussen werd het geweer van schouder veranderd: er komt geen koepeldecree. De regering was ervan overtuigd dat het politiek eenvoudiger zou liggen om de grote knelpunten, o.a. inzake vrije keuze, niveau per niveau te herzien. Van een volledige onderhandeling werd gevreesd dat daarin de fundamentele antagnomen tot te harde standpunten zouden leiden. De feiten geven de regering geen ongelijk. Zo is de klip van het herformuleren van de vrijekeuzealternatieven wel te omzeilen

geweest voor het basisonderwijs, maar niet voor het secundair onderwijs.

B. Het hoger onderwijs

11. Het decreet van 12 juni 1991 betreffende de universiteiten in de Vlaamse Gemeenschap²² vernieuwt de wetgeving op het universitair onderwijs, voortaan academisch onderwijs genoemd. Het decreet regelt het onderwijs en de onderwijsbevoegdheid, het personeelsstatuut en de financiering. De regeling is uniform voor de instellingen van de gemeenschap, de openbare instellingen met bijzonder statuut (Universitaire Instelling Antwerpen en Limburgs Universitair Centrum) en de vrije instellingen van privaatrechtelijke aard.²³

12. Naar het model van het Universiteitendecreeet wordt in het decreet van 13 juli 1994 betreffende de hogescholen in de Vlaamse Gemeenschap dat hoger onderwijs gereorganiseerd, dat vroeger werd aangeduid als niet-universitair hoger onderwijs (NUHO), later als hoger onderwijs buiten de universiteit (HOBV).²⁴ De instellingen dragen voortaan de benaming hogeschool. Mede als gevolg van de gehanteerde financieringscriteria heeft het decreet geleid tot een drastische schaalvergroting: van 162 naar nog 31 instellingen.²⁵ Het Hogescholendecreeet stapt over van abstracte criteria voor subsidiëring naar een gesloten lijst van erkende instellingen (zie art. 4), zoals dat vanouds het geval is voor de universiteiten. Nieuw voor de hogescholen is ook de zogenaamde enveloppefinanciering, waardoor de hogescholen zelf verantwoordelijk worden voor o.m. ook het betalen van het personeel vanuit een vast budget, ook al gebeurt de uitbetaling zoals voorheen door het Departement Onderwijs. Ook inhoudelijk is het Hogescholendecreeet met zijn onderdelen onderwijs en onderwijsbevoegdheid,²⁶ personeel en financiering sterk geïnspireerd op het Universiteitendecreeet. Het bevat nog een belangrijk hoofdstuk over beheer, interne organisatie en inspraak, dat geen parallel heeft in het Universiteitendecreeet. De Schoolpactwet van

²² B.S. 4 juli 1991.

²³ Zie voor de talrijke nieuwe uitgangspunten, *Parl.St.*, Vlaamse Raad, 1990-1991, nr. 502/1, 1-58; J. DE GROOF, «De gewijzigde regelgeving voor de universiteiten in de Vlaamse Gemeenschap. Het globale kader», *T.O.R.B.*, 1992-1993, 6-17; L. VÉNY, «De regelgeving op het academisch onderwijs. De rechtspostie van de Vlaamse universiteiten en van hun personeel», 3 delen, Proefschrift Faculteit Rechtsgeleerdheid V.U.Brussel, 1994; speciaal de onderwijsregeling: R. VERSTEGEN, «De regeling van het onderwijs in de universiteiten van de Vlaamse Gemeenschap», *T.O.R.B.* 1992-1993, 18-32; IDEM, «De regeling van het hoger onderwijs in Vlaanderen», in L. VAN HOESTENBERGHE (red.), *Student(en)recht. Juridische en sociale gids voor de student hoger onderwijs*, Leuven-Amersfoort, Acco, 1999, 15-73.

²⁴ B.S. 31 augustus 1994; voor de beleidsopties: memorie van toelichting, *Parl.St.*, VI.R., 1993-1994, nr. 546/1, 1-84; een eerste Hogescholendecreeet van 23 oktober 1991, B.S. 28 november 1991 wordt opgeheven door het decreet van 13 juli 1994.

²⁵ De Hogere Zeevaartschool valt vanuit territoriaal oogpunt onder de bevoegdheid van de Vlaamse Gemeenschap, maar richt zich tot de drie gemeenschappen. Ze kreeg daarom een apart statuut in het decreet van 9 juni 1998 betreffende de Hogere Zeevaartschool, B.S. 4 augustus 1998.

²⁶ Zie R. VERSTEGEN, «De regeling van het hoger onderwijs in Vlaanderen», *l.c.*

¹⁸ *Officieuze codificatie van de onderwijswetgeving en -reglementering*, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, Bestuur Gemeenschappelijke Diensten, Informatie en Documentatie, verscheidene delen, losbladig en *Coördinatie van wetten, decreten en besluiten m.b.t. het universitair onderwijs*, 2 delen, losbladig; vanaf 1 september 2000 enkel nog: www.ond.vlaanderen.be/wetgeving. De hierna vermelde decreten zijn meestal reeds herhaaldelijk gewijzigd. Daarvoor zij verwezen naar deze codificatie. Voor zelfstandige Vlaamse regelgeving kan men ook terecht in de *Vlaamse Codex*, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, losbladig. De voor het onderwijs nog zeer belangrijke wijzigende bepalingen aan de vroegere unitaire wetgeving worden er enkel in een register vermeld.

¹⁹ *Officieuze coördinatie van de omzendbrieven*, zelfde uitgever; voortaan enkel: www.ond.vlaanderen.be/omzendbrieven.

²⁰ Antwerpen, Kluwer, verdere referenties, ook voor de Franse Gemeenschap, R. VERSTEGEN, «Onderwijswetgeving», *l.c.*, 1-2 en *infra* vn. 90.

²¹ Zie J. DE GROOF, m.m.v. J. FIERIS, *De Schoolpactwetgeving. Coördinatie en annotatie*, tweede uitgave, Antwerpen-Brussel, Kluwer-Cepess, 1996. De annotatie bestaat uit een handige artikelsgewijze vermelding van de opeenvolgende versies van elke bepaling.

29 mei 1959, die nooit op het universitair onderwijs van toepassing was, maar wel op het hoger onderwijs buiten de universiteit, is niet langer van toepassing op de hogescholen, met uitzondering van een aantal bepalingen over de scholenbouw.²⁷

13. Het onderscheid binnen het hogescholenonderwijs tussen korte type (HOKT; een cyclus van drie jaar) en lange type (HOLT; twee cycli van elk twee jaar) blijft inhoudelijk behouden, maar zonder die benaming. Administratief wordt gesproken van hoger onderwijs van een cyclus (HO1) en hoger onderwijs van twee cycli (HO2). Het hoger onderwijs van twee cycli ligt dicht bij het academisch onderwijs en wordt van academisch niveau genoemd (art. 11, § 2). De eigenheid van elk van deze niveaus is gelegen in de verschillende betrokkenheid op de wetenschappelijke kennis. HO1 is gericht op het verwerven van beroepsvaardigheden en op de praktische toepassing van de wetenschappen (art. 10, § 2). HO2 is gestoeld op wetenschappelijke kennis en gericht op de toepassing van de wetenschappen (art. 11, § 2). Voor de universiteiten is er sprake van op wetenschappelijk onderzoek gestoeld onderwijs, gericht op de zelfstandige beoefening van de wetenschap of de toepassing van de wetenschappelijke kennis (art. 5 Universiteitendecreet).

Discussies over het onderbrengen van de opleidingen voor kinesisten, logopedisten, audiologen en diëtisten, die voorkomen of voorkwamen zowel in het HOKT als aan de universiteit, hebben geïllustreerd hoe moeilijk dergelijke onvermijdelijk vage begripsomschrijvingen, te hanteren zijn.²⁸ Ondertussen blijkt dat een betere onderlinge afstemming en een sterke integratie tussen die drie niveaus in het hoger onderwijs (HO1, HO2 en universiteiten) een van de grote uitdagingen voor de organisatie van het hoger onderwijs zal zijn. De Sorbonneverklaring (25 mei 1998) en de Bolognaverklaring (19 juni 1999), uitgaande van grote instellingen voor hoger onderwijs in Europa en onderschreven door talrijke ministers van onderwijs in de lidstaten van de Europese Unie, hebben de aanzet gegeven voor een diepgaande reflectie over de basisstructuren in het hoger onderwijs in de hele Europese Gemeenschap.²⁹ De huidige beperkende omschrijving van de bevoegdheden van de Europese Gemeenschap inzake onderwijs³⁰ brengen mee dat dit debat in eerste instantie vanuit de onderwijsinstellingen en de afzonderlijke lidstaten zal moeten worden gevoerd.

14. Samenwerking tussen de instellingen en rationalisatie van het studieraanbod zijn grote betrachtingen van de op-

eenvolgende regeringen. Het grote werk blijft hier nog te doen. De integratie van de drie Antwerpse universitaire instellingen staat een beslissende stap verder na het decreet van 22 december 1995 met betrekking tot de Universiteit Antwerpen.³¹ Voor een aantal onderzoeksinstituten o.m. de bekende Vlerickschool, biedt het decreet van 18 mei 1999 betreffende sommige instellingen van openbaar nut voor post-initieel onderwijs, wetenschappelijk onderzoek en wetenschappelijke dienstverlening³² een nieuw kader, waarin ook interuniversitaire samenwerking kan gedijen. De wetenschappelijke dienstverlening en het valoriseren van wetenschappelijke vindingen wordt geregeld in het decreet van 22 februari 1995 betreffende de wetenschappelijke dienstverlening door de universiteiten of hogescholen en betreffende de relaties van de universiteiten en de hogescholen met andere rechtspersonen.³³

C. Andere niveaus

15. Het decreet basisonderwijs van 25 februari 1997 regelt de organisatie van het kleuter- en lager onderwijs, voortaan basisonderwijs genoemd.³⁴ Het herneemt en wijzigt ook de meeste onderdelen die voorheen in de Schoolpactwet van 29 mei 1959 waren opgenomen. Deze wet is, opnieuw met uitzondering van vooral de bepalingen over de scholenbouw, niet meer van toepassing op het basisonderwijs.³⁵ Op voorzichtige wijze worden o.m. nieuwe wegen ingeslagen voor het waarborgen van de vrije keuze en het wegwerken van sommige ongelijkheden in de financiering en subsidiëring.³⁶

16. Na de grondwetsherziening werd verder gewerkt aan de inhoudelijke vernieuwing van het secundair onderwijs. Het voortbestaan van het vernieuwd secundair onderwijs (VSO), vertrekkend van een gemeenschappelijke basis voor alle leerlingen, naast het traditioneel secundair onderwijs, was onhoudbaar. Moeizame discussies hebben tot gerechtelijke procedures geleid en tot een uitspraak van het Arbitragehof, dat van oordeel was dat de vrijheid van onderwijs niet was geschonden in de formule van het zogenaamde «eenheidstype», dat een compromis is tussen de beide vroegere modellen.³⁷ Een verdere reorganisatie en rationalisatie van het secundair onderwijs werd voorbereid.³⁸ Een ambitieuze hervorming werd gepland, met

³¹ Zie verder nr. 19.

³² B.S. 31 augustus 1999.

³³ B.S. 19 juli 1995.

³⁴ B.S. 17 april 1997.

³⁵ Zie art. 182, 2°, Decreet basisonderwijs.

³⁶ Op de niveaus basis- en secundair onderwijs is *financiering* de term voor de instellingen van de Gemeenschap (zie verder), *subsidiëring* die voor de instellingen van de ondergeschikte besturen en de vrije instellingen. Voor het hoger onderwijs wordt enkel van *financiering* gesproken.

³⁷ Arbitragehof, nr. 25/92, 2 april 1992, T.O.R.B. 1991-92, 251-260, met noot R. VERSTEGEN, «Rechterlijke bescherming en afbakening van de vrijheid van onderwijs: exit het traditioneel secundair onderwijs».

³⁸ In afwachting werd een benoemings- en programmatiestop ingevoerd: decreet van 16 april 1996 houdende tijdelijke beperking inzake programmatie en benoeming in sommige onderwijssectoren, B.S. 1 juni 1996.

²⁷ Art. 367 Hogescholendecreet, vervangen bij art. 72 van het decreet van 19 april 1995 houdende diverse wijzigingsbepalingen betreffende het hoger onderwijs in de Vlaamse Gemeenschap, B.S. 20 juli 1995.

²⁸ Decreet van 23 juni 1998 betreffende de hervorming van het hoger onderwijs in de kinesitherapie en de revalidatiewetenschappen in de Vlaamse Gemeenschap, B.S., 8 augustus 1998.

²⁹ Tekst van de Sorbonneverklaring in *Universiteit en Beleid*, 1999, nr. 2, 13-14: «Joint declaration on harmonisation of the architecture of the European higher education system»; Bologna-verklaring: www.unige.ch/cre.

³⁰ Zie art. 126-127 E.G.-verdrag; A.C. ZYDERVELD en B. DE WITTE, *Europa en het onderwijs. Predadviezen voor de op 20 november 1992 te houden jaarvergadering van de Vereniging voor Onderwijsrecht (Vereniging voor Onderwijsrecht. 12)*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1992; K. LENAERTS, «Het onderwijs in het Europees recht na Maastricht», T.O.R.B. 1992-93, 264-281.

schaalvergroting, grotere autonomie en enveloppefinanciering. Het decreet moest een betere oriëntatie van de leerlingen naar de voor elkeen meest geschikte i.p.v. een toevallig in de eigen school aanwezige opleiding, mogelijk maken. Het bleek deze keer nog te hoog gegrepen. Uit de titel van het decreet van 14 juli 1998 houdende diverse maatregelen met betrekking tot het secundair onderwijs³⁹ blijkt reeds dat het niet gaat om een niveaudecreet, vergelijkbaar met de andere niveaudecreten, waarin de hele toepasselijke regelgeving wordt gebundeld. Voor dit hele domein is het nog wachten op een nieuwe poging, op nieuwe initiatieven om de doorzichtigheid van de regelgeving te bevorderen. Het decreet secundair onderwijs van 14 juli 1998 is overigens op zichzelf ook reeds behoorlijk complex. Het brengt o.m. een zachte herschikking van het studietoelaanbod, voorzichtige stimulansen van samenwerking in scholengemeenschappen en nieuwe rationalisatie- en programmatiënormen die ook de belangen van de kleine onderwijsverstrekkers weten te waarborgen. Een van de grote problemen die meer ingrijpende maatregelen hebben verhinderd, was de relatief zwakke aanwezigheid van het gemeenschapsonderwijs (75% van de leerlingen in het vrij onderwijs, in het algemeen secundair onderwijs zelfs 87%; in sommige regio's slechts 10% voor het gemeenschapsonderwijs) en de daaraan gekoppelde noodzaak om lagere normen te handhaven teneinde de vrije schoolkeuze te verzekeren⁴⁰.

17. De bijzondere vormen van onderwijs voor sociale promotie, vroeger avondonderwijs en onderwijs met beperkt leerplan genoemd, worden apart geregeld. Het decreet van 2 maart 1999 tot regeling van een aantal aangelegenheden van het volwassenenonderwijs⁴¹ vernieuwt de regelgeving voor de sector, o.m. door de invoering van een modulair stelsel van studievoortgang. Daarnaast kan ook worden verwezen naar het decreet van 12 juli 1990 houdende de regeling van basiseducatie voor laaggeschoolden.⁴² Het deeltijds kunstonderwijs werd ingrijpend gereorganiseerd door het Onderwijsdecreet II van 31 juli 1990.⁴³

IV. AUTONOMIE VOOR HET ONDERWIJS VAN DE GEMEENSCHAP⁴⁴

18. De dubbele hoedanigheid van de minister van onderwijs, die enerzijds verantwoordelijk was voor het gehele onderwijs, maar anderzijds ook inrichtende macht was van het onderwijs van het Rijk, werd (in een context van con-

currentie en strijd) als hinderlijk ervaren. Op verzoek van de Vlaamse onderhandelaars werd in art. 24, § 2, G.W. de mogelijkheid ingeschreven voor elke gemeenschap om, bij decreet goedgekeurd met een tweederde meerderheid, de verantwoordelijkheid als inrichtende macht over te dragen aan een of meer autonome organen.

De Vlaamse Gemeenschap heeft van deze mogelijkheid gebruik gemaakt in het bijzonder decreet van 19 december 1988 betreffende de Autonome Raad voor het Gemeenschapsonderwijs (ARGO).⁴⁵ De bevoegdheden als inrichtende macht werden op twee niveaus uitgeoefend: door de centrale raad (ARGO-centraal) en door de lokale raden van het gemeenschapsonderwijs (LORGO'S). Na een externe audit werd het gemeenschapsonderwijs ingrijpend hervormd door het bijzonder decreet van 14 juli 1998 betreffende het gemeenschapsonderwijs dat het bijzonder decreet van 19 december 1988 opheft.⁴⁶ De rechtspersoon Algemene Raad voor het Gemeenschapsonderwijs heet voortaan 'Gemeenschapsonderwijs' en kent drie niveaus: lokale niveau met de scholen; het meso-niveau met de scholengroepen en het centrale niveau. Het zwaartepunt komt meer bij de scholengroepen te liggen. Dit moet de slagkracht van het gemeenschapsonderwijs verhogen en de inpassing in de hervorming van het secundair onderwijs mogelijk maken. Op het centrale niveau wordt door een nieuwe samenstelling van de Raad politieke bemoeiing tegengegaan.

19. Het onderwijs in de hogescholen werd aanvankelijk ook beheerst door het ARGO-decreet van 1988. Bij de hervorming van het hogescholenonderwijs heeft de ARGO zijn verantwoordelijkheid gedelegeerd aan Vlaamse Autonome Hogescholen met eigen rechtspersoonlijkheid.⁴⁷ De desbetreffende titel *Vbis* in het ARGO-decreet werd in 1998 niet opgeheven. Het is het bijzonder decreet van 13 juli 1994 betreffende de Vlaamse Autonome Hogescholen geworden, waarvan de regering tekst en nummering moet coördineren.⁴⁸

Het Universiteitendecreet van 21 juni 1991 betreft de «Universiteiten in de Vlaamse Gemeenschap». Slechts enkele instellingen zijn van de Vlaamse Gemeenschap. De universiteiten van het Rijk, nu van de Gemeenschap, werden niet in de ARGO ondergebracht, maar werden als afzonderlijke rechtspersonen erkend door het bijzonder decreet van 26 juni 1991 betreffende de Universiteit Gent en het Universitair Centrum Antwerpen.⁴⁹

Worden niet als universiteiten van de gemeenschap beschouwd, de autonome instellingen opgericht bij afzonderlijke wetten. Dit zijn: de Universitaire Instelling Antwerpen⁵⁰ en het Limburgs Universitair Centrum.⁵¹ Met het

³⁹ Decreet van 14 juli 1998 betreffende diverse maatregelen met betrekking tot het secundair onderwijs en tot wijziging van het decreet van 25 februari 1997 betreffende het basisonderwijs, *B.S.* 29 augustus 1998.

⁴⁰ Cf. G. HOSTENS, H. LESAGE en N. SPELIERS, «De hervorming secundair onderwijs: een onvoltooide symfonie?», *T.O.R.B.* 1999-2000, 184-192.

⁴¹ *B.S.* 21 augustus 1999.

⁴² *B.S.* 12 juli 1990.

⁴³ Art. 89-103 van het decreet van 31 juli 1990 betreffende het onderwijs II, *B.S.* 18 augustus 1991; twee besluiten van de Vlaamse Regering van 31 juli 1990 houdende organisatie van het deeltijds kunstonderwijs, *B.S.* 29 maart 1991.

⁴⁴ Zie R. VERSTEGEN, «Onderwijswetgeving in Vlaanderen», *l.c.*, 10-11.

⁴⁵ *B.S.* 29 december 1988.

⁴⁶ *B.S.* 30 september 1998.

⁴⁷ Art. 61bis e.v. ARGO-decreet, ingevoegd bij bijzonder decreet van 13 juli 1994 houdende wijziging van het bijzonder decreet van 19 oktober 1988 betreffende de Autonome Raad voor het Gemeenschapsonderwijs, *B.S.* 2 september 1994.

⁴⁸ Zie art. 69 bijzonder decreet van 14 juli 1998 betreffende het gemeenschapsonderwijs.

⁴⁹ *B.S.* 29 juni 1991.

⁵⁰ Wet 7 april 1971 houdende oprichting en de werking van de Universitaire Instelling Antwerpen, *B.S.* 15 mei 1971.

⁵¹ Wet 28 mei 1971 houdende de oprichting en de werking van het Universitair Centrum Limburg, *B.S.* 10 juli 1971.

decreet van 22 december 1995 met betrekking tot de Universiteit Antwerpen heeft de decreetgever een nieuw impuls gegeven voor het verder samengroeien van de drie afzonderlijke instellingen die de Universiteit Antwerpen uitmaken.⁵²

V. DIPLOMA'S - EINDTERMEN - INSPECTIE - KWALITEITSBEWAKING - LERARENOPLEIDING

20. De federale overheid is bevoegd voor het vaststellen van de minimumvoorwaarden voor het uitreiken van de diploma's (art. 127, § 1, eerste lid, 2°, b, G.W.). Bij de parlementaire voorbereiding is gezegd dat daarmee enkel is bedoeld het bepalen van de minimale totale duur per niveau.⁵³ Het bepalen van de inhoud van de onderwijsprogramma's wordt overgelaten aan de gemeenschappen. Toch moet men er rekening mee houden dat de federale overheid die bevoegd blijft voor het regelen van de toegangsvoorwaarden tot de beroepen en bv. ook voor de uitoefening van de geneeskunde, hier nog wel eens zou kunnen interfereren.⁵⁴ Het ligt immers voor de hand dat de inhoud van de opleidingsprogramma's gedetermineerd wordt door de voor de uitoefening van bepaalde beroepen noodzakelijke kennis en bekwaamheden. In de discussie over de beperking van het aantal geneesheren en de beperking van het aantal studenten geneeskunde is dit dubbele bevoegdheidsniveau duidelijk aan het licht gekomen.⁵⁵

21. De vroegere unitaire wetgeving legde de inhoud van de opleidingen in het hoger onderwijs zelf vast. Zowel het Universiteitendecreet als het Hogescholendecreet laten daarvoor de volledige verantwoordelijkheid aan de instellingen over. Zij moeten er zelf over waken dat ze rekening houden «met de bij of krachtens de wet, decreet of Europese richtlijn vastgestelde voorwaarden die de toegang tot bepaalde ambten of beroepen of andere voorschriften inhouden met betrekking tot de opleiding».⁵⁶ Consequent met dit uitgangspunt worden de diploma's voortaan ook niet meer ter bekrachtiging voorgelegd aan een onafhanke-

lijke commissie (universitair onderwijs) of aan het departement (HOBu). «Door hun uitreiking krachtens dit decreet zijn de diploma's van rechtswege erkend en bekrachtigd», aldus art. 58 van het Universiteitendecreet.⁵⁷

Voor het lager en secundair onderwijs wordt de inhoud van de programma's grotendeels door de decreetgever vastgesteld.⁵⁸ Ook hier worden diploma's, die voor het secundair onderwijs voorheen moesten worden gehomologeerd door een homologatiecommissie, voortaan rechtstreeks van kracht bij de uitreiking door de onderwijsinstelling. De homologatiecommissie wordt opgeheven.⁵⁹ Deze ommekeer hangt samen met een andere visie op de inspectie en de controle op het studiepeil. Een onmisbaar instrument is de verdere precisering van de inhoud van het te verstrekken onderwijs in te bereiken eindtermen en na te streven ontwikkelingsdoelen.⁶⁰

22. De grote autonomie die aan de instellingen voor hoger onderwijs wordt gelaten om zelf hun programma's vast te stellen, staat in contrast met de strikte toepassing van het legaliteitsbeginsel wanneer het gaat om het verder uitschrijven van de inhoud in eindtermen en ontwikkelingsdoelen voor het basis- en secundair onderwijs. Dit is te verklaren vanuit de noodzaak om de gelijke kwaliteit van de diploma's, afgeleverd door zoveel meer instellingen, sturend te waarborgen. Voorts zou het vaststellen van eindtermen door de uitvoerende macht alleen, grotere risico's meebrengen voor schendingen van de vrijheid van onderwijs. Tegen deze achtergrond wordt het vastleggen van de eindtermen beschouwd als een essentieel bestanddeel van de regelgeving waarvoor de decreetgever zelf moet optreden. De complexiteit van deze opdracht heeft geleid tot een bijzondere vorm van decretaal werk. De Vlaamse onderwijsraad doet een voorstel aan de regering, die het voorstel bekrachtigt of terugstuurt voor amendering, maar het niet zelf kan wijzigen. Het bekrachtigingsbesluit van de regering moet binnen de maand aan het Vlaamse parlement ter goedkeuring worden voorgelegd. Dit wordt geacht aan de voorgelegde teksten zo weinig mogelijk te wijzigen, maar het heeft constitutioneel de onvervreemdbare bevoegdheid om dit toch nog te doen.⁶¹

23. De eerste stappen van de decreetgever op het terrein van de eindtermen zijn niet zonder moeilijkheden verlopen. In openvolgende wijzigingen van de decreetale opdracht

⁵² Decreet van 22 december 1995 houdende wijzigingen van diverse decreten met betrekking tot de Universiteit Antwerpen, *B.S.* 1 februari 1996. De U.A. bestaat uit de vrije Universitaire Faculteiten Sint Ignatius te Antwerpen (U.F.S.I.A.; hoofdzakelijk kandidaturen humane wetenschappen), het Universitair Centrum Antwerpen van de gemeenschap (U.C.A., vroeger R.U.C.A.; hoofdzakelijk kandidaturen wetenschappen en geneeskunde) en de bovenbouw Universitaire Instelling Antwerpen (U.I.A.).

⁵³ *Parl. St.*, Senaat, B.Z. 1988, nr. 100-2/1°, 3; zie J. DE GROOF, «De grondwetsherziening», 28-32; R. VERSTEGEN, «De gemeenschappen bevoegd voor het onderwijs», *T.B.P.* 1990, 23-29.

⁵⁴ Zie R. VERSTEGEN, «De gemeenschappen», *l.c.*; zie nu reeds Arbitragehof, nr. 88/95 van 21 december 1995, *B.S.* 24 januari 1996 en nr. 81/96, 18 december 1996, *B.S.* 15 januari 1997.

⁵⁵ Zie R. VERSTEGEN, «Opleiding voor en toegang tot de beroepen in de gezondheidszorg», *C.D.P.K.* 1998, 457-477 (= licht aangepaste tekst van de bijdrage in *Acta Hospitalia*, 1998, nr. 4, 27-49); C. CAUFFMAN, «Verpleegkundige opleidingen en beroepen op het kruispunt van de bevoegdheden van de federale staat en de gemeenschappen. Bedenkingen bij het voorontwerp van de wet houdende sociale bepalingen van 22 februari 1998», *T.O.R.B.* 1998-99, 214-224.

⁵⁶ Art. 11, tweede lid Universiteitendecreet van 12 juni 1991; ook art. 36 Hogescholendecreet van 13 juli 1994; zie R. VERSTEGEN, «De regeling van het hoger onderwijs in Vlaanderen», *o.c.*, 25-26.

⁵⁷ Zie ook art. 49 Hogescholendecreet.

⁵⁸ Zie o.m. art. 38 - 40 decreet basisonderwijs en art. 46 e.v. decreet van 30 juli 1990 onderwijs II voor het secundair onderwijs.

⁵⁹ Zie Besluit Vlaamse Regering van 20 juli 1994 tot wijziging van enerzijds het K.B. van 29 juni 1984 betreffende de organisatie van het secundair onderwijs en anderzijds het Besluit van de Vlaamse Regering van 13 maart 1991 betreffende de organisatie van het voltijds secundair onderwijs en tot opheffing van het Besluit van de Vlaamse Regering van 4 december 1991 tot regeling van de inrichting en de werking van de homologatiecommissie, *B.S.* 13 oktober 1994; technisch is de opheffing evenwel gebrekkig geregeld, cf. R. VERSTEGEN, «Grasduinen», *l.c.*, 320-321.

⁶⁰ Art. 6-*bis* Schoolpactwet 29 mei 1959, ingevoegd bij decreet van 24 juli 1996, *B.S.* 26 september 1996 en art. 44 decreet basisonderwijs 25 februari 1997.

⁶¹ Art. 6-*bis*, § 1, Schoolpactwet 29 mei 1959, ingevoegd bij decreet van 24 juli 1996, *B.S.* 26 september 1996; zie R. VERSTEGEN, «Eindtermen getoetst aan de Grondwet», *T.O.R.B.* 1996-97, 223-235.

werd het concept zelf herhaaldelijk bijgestuurd. Een decreet van 22 februari 1995, dat de eindtermen voor het basisonderwijs bekrachtigde, werd door het Arbitragehof vernietigd op verzoek van een Steinerschool. Als bezwaren golden: de eindtermen zijn te gedetailleerd en laten onvoldoende ruimte om het eigen opvoedingsproject van de eisers te realiseren. De vrijheid van onderwijs wordt geraakt.⁶² De vernietiging van het eerste decreet hangt wezenlijk samen met het feit dat van de voorgestelde eindtermen niet kon worden afgeweken. Daarom werd een procedure vastgelegd om afwijkingen te vragen. Afwijkende eindtermen moeten gelijkwaardig zijn met de algemene modellen. De regering keurt ze goed na advies van een onafhankelijke instantie en legt ook deze eindtermen ter bekrachtiging voor aan het parlement.⁶³

Ondertussen werden de herwerkte eindtermen voor het basisonderwijs opnieuw bekrachtigd,⁶⁴ alsook de eindtermen voor de eerste graad van het secundair onderwijs.⁶⁵ Bij de verdere uitbouw van de eindtermen stoot men op de verregaande gedetailleerdheid en techniciteit van de eindtermen, ontwikkelingsdoelen enz. voor de diverse opleidingen, o.m. beroepsopleidingen in het secundair onderwijs. Het Arbitragehof aanvaardde de behoefte aan flexibiliteit niet als een voldoende argument om de zogenaamde specifieke eindtermen niet aan het parlement voor te leggen.⁶⁶ Sindsdien is een zoektocht gaande naar nieuwe formules waarin ook de beroepssectoren voldoende inspraak hebben.

24. Met het invoeren van de eindtermen hangt een heel andere vorm van toezicht op het verstrekte onderwijs samen. Het decreet van 17 juli 1991 betreffende de pedagogische inspectie en pedagogische begeleidingsdiensten stapt af van een minutieuze controle achteraf en van een toezicht ge-

concentreerd op de individuele leerkracht, ten voordele van een volledige doorlichting van de onderwijsverstrekking door de instelling.⁶⁷

25. De inspectie is ook structureel diepgaand gewijzigd. Vóór de overdracht van het onderwijs van het Rijk aan een autonome rechtspersoon was de inspectie zowel algemene inspectie voor alle onderwijsnetten, als pedagogische begeleidingsdienst van het rijksonderwijs. In het nieuwe decreet worden deze beide functies losgekoppeld. De inspectie ziet toe op de onderwijsverstrekking in alle netten. Daarnaast krijgen het gemeenschapsonderwijs, het gemeentelijk onderwijs, het provinciaal onderwijs en het vrij onderwijs eigen pedagogische adviseurs. Om reden van het delicate constitutionele aspect van het toezicht op het onderwijs van de levensbeschouwelijke vakken voorziet het decreet van 1 december 1993 in eigen inspectiemechanismen, waarin de verantwoordelijke instanties van de levensbeschouwingen een beslissende invloed hebben.⁶⁸

26. Voor het hoger onderwijs wordt een model van kwaliteitsbewaking gekozen dat geïnspireerd is op het Nederlandse voorbeeld. De instellingen moeten intern een stelsel van kwaliteitsbewaking opzetten en periodiek in samenwerking met andere instellingen (cf. de zogenaamde visitatiecommissies) de kwaliteit van het onderwijs (en het onderzoek) evalueren. De overheid waakt over de kwaliteit van de bewakingsmechanismen. Zij heeft het recht om zelf ook bepaalde opleidingen door te lichten of te laten doorlichten en kan daar gevolgen voor het voortbestaan van de opleiding aan verbinden.⁶⁹

27. De lerarenopleiding neemt in de bevordering van de kwaliteit van het onderwijs een bijzondere plaats in. Na jarenlange discussie kwam op 16 april 1996 het decreet betreffende de lerarenopleiding en de nascholing tot stand.⁷⁰ Anders dan in de andere opleidingen in het hoger onderwijs, blijft de overheid hier minder op afstand. Op advies van de Vlaamse Onderwijsraad bepaalt de Vlaamse regering het beroepsprofiel van elk leraarstype, d.i. wat een leraar moet kennen en kunnen. Hij legt deze profielen ter bekrachtiging voor aan het parlement. Basiscompetenties waarover elke afgestudeerde moet beschikken, worden door de regering bepaald.⁷¹

VI. LEERLINGENBEGELEIDING - INSpraak - LEERLINGENSTATUUT - RECHTSBESCHERMING

28. De leerlingenbegeleiding werd grondig herdacht. De vroegere Psycho-Medisch-Sociale centra (P.M.S.) en het

⁶⁸ Decreet van 1 december 1993 betreffende de inspectie en de begeleiding van de levensbeschouwelijke vakken, *B.S.* 21 december 1993.

⁶⁹ Art. 58 - 60 Hogescholendecreet en art. 122-124 Universiteitendecreet; R. VERSTEGEN, «De regeling van het hoger onderwijs in Vlaanderen», *l.c.*, 62-63; zie ook het bijzonder nummer in memoriam J. Heene, *T.O.R.B.* 1997-98, nr. 3-4, met talrijke bijdragen over kwaliteitsbewaking in het onderwijs.

⁷⁰ *B.S.* 5 september 1996.

⁷¹ Art. 3 - 6 decreet van 16 april 1996 betreffende de lerarenopleiding; decreet van 19 december 1998 tot bekrachtiging van het besluit van de Vlaamse Regering van 29 september 1998 betreffende de beroepsprofielen van de leraren, *B.S.* 24 februari 1999; Besluit van de Vlaamse Regering 27 september 1998 betreffende de basiscompetenties van de leraren, *B.S.* 16 februari 1999.

⁶² Arbitragehof, nr. 76/96, 18 december 1996, *B.S.* 31 januari 1997; ook *T.O.R.B.* 1996-97, Cf. R. VERSTEGEN, «Eindtermen», *l.c.*, 223-235.

⁶³ Zie art. 6ter Schoolpactwet 29 mei 1959, ingevoegd bij art. 3 decreet van 15 juli 1997 betreffende een afwijkingsprocedure voor ontwikkelingsdoelen en eindtermen, *B.S.* 29 augustus 1997; art. 44bis decreet basisonderwijs 15 februari 1997, ingevoegd bij decreet 15 juli 1997; een eerste toepassing voor de Steinerscholen: decreet van 12 mei 1998 tot bekrachtiging van twee besluiten van de Vlaamse regering die de aanvragen tot afwijking op de ontwikkelingsdoelen en eindtermen van het gewoon basisonderwijs en de eerste graad van het gewoon secundair onderwijs gelijkwaardig hebben verklaard, *B.S.* 30 juni 1998, err. *B.S.* 8 december 1998.

⁶⁴ Decreet van 15 juli 1997 tot bekrachtiging van het Besluit van de Vlaamse Regering van 27 mei 1997 tot bepaling van de ontwikkelingsdoelen en de eindtermen van het gewoon basisonderwijs, *B.S.* 28 augustus 1997; decreet van 2 maart 1999 tot bekrachtiging van het besluit van de Vlaamse regering van 1 december 1998 tot bepaling van de ontwikkelingsdoelen van het buitengewoon basisonderwijs type 2, *B.S.* 26 mei 1999.

⁶⁵ Decreet 24 juli 1996 tot bekrachtiging van de eindtermen en de ontwikkelingsdoelen van de eerste graad van het gewoon secundair onderwijs, *B.S.* 14 augustus 1996.

⁶⁶ Arbitragehof, nr. 76/96, 18 december 1996, nr. B 3.5.3, *T.O.R.B.* 1996-97, 272.

⁶⁷ *B.S.* 31 augustus 1991; zie R. LAUMEN, «Reorganisatie van de inspectie in het onderwijs», *T.O.R.B.* 1990-91, 75-82; P. MICHIELSENS, «De werking van de gemeenschapsinspectie. Een stand van zaken, een perspectief en een antwoord op sommige mythen», *T.O.R.B.* 1991-92, 233-239; IDEM, «De groei van een kwaliteitscultuur. Vragen over school en overheid, ervaringen met schooldoorlichtingen, uitdagingen voor kwaliteitszorg op school», *T.O.R.B.* 1993-94, 180-190.

medisch schooltoezicht (M.S.T.) worden gehergroepeerd in de centra voor leerlingenbegeleiding (C.L.B.) waarvan de opdrachten en de werking zijn vastgelegd in het decreet van 1 december 1998 betreffende de centra voor leerlingenbegeleiding.⁷²

29. Voor het gemeenschapsonderwijs regelen de organieke decreten inspraak van personeel, ouders, studenten en de sociaal-economische milieus. Voor het gesubsidieerd onderwijs is er het decreet van 23 oktober 1991 betreffende de medezeggenschap in het gesubsidieerd onderwijs, dat de zogenaamde participatieraden instelt.⁷³ Recent werd een decreet goedgekeurd dat voorziet in de oprichting van leerlingenraden in het gewoon secundair onderwijs, die een zachte vorm van inspraak kunnen realiseren.⁷⁴ Ter ondersteuning is voorzien in erkenning en subsidiëring van een koepelorganisatie voor de leerlingenverenigingen.⁷⁵ Ook de werking van de ouderverenigingen wordt ondersteund.⁷⁶

Het Hogescholendecreet bevat een belangrijk hoofdstuk over inspraakorganen, die gelijkaardig zijn zowel voor de hogescholen van de gemeenschap, gestructureerd als Vlaamse autonome hogescholen, als voor de gesubsidieerde hogescholen.⁷⁷ Het Universiteitendecreet laat de vrije instellingen een veel grotere autonomie in de interne organisatie van het onderwijs.⁷⁸

30. De decretale regeling voor het basisonderwijs en het uitvoeringsbesluit voor het secundair onderwijs bevatten elementen voor een leerlingenstatuut.⁷⁹ Betwistingen rond examenbeslissingen, toegang tot de school, disciplinaire maatregelen enz. zijn in de Vlaamse onderwijswereld in de laatste tien jaar explosief ontwikkeld. De beslechting van geschillen over de examenbeslissingen heeft ook betrekking op het hoger onderwijs. De andere aspecten komen vooral in het secundair onderwijs voor. Veel geschillen rond dis-

ciplinaire maatregelen hangen samen met het feit dat in België de leerplicht werd verlengd tot achttien jaar.⁸⁰

VII. RECHTSPOSITIE VAN HET PERSONEEL - COLLECTIEF OVERLEG

31. Zoals gezegd, is de rechtspositie van het personeel - in Vlaanderen personeelsstatuut genoemd - voor het hoger onderwijs grotendeels geregeld in of op basis van het Universiteitendecreet⁸¹ en het Hogescholendecreet.⁸² Voor het personeel van het gemeenschapsonderwijs is er eveneens het decreet van 27 maart 1991 betreffende de rechtspositie van bepaalde personeelsleden van het Gemeenschapsonderwijs.⁸³ De welhaast onuitvoerbaar geachte opdracht een personeelsstatuut voor het gesubsidieerd onderwijs op te maken, is tot een goed einde gebracht door het decreet, eveneens van 27 maart 1991, betreffende de rechtspositie van sommige personeelsleden van het gesubsidieerd onderwijs en de gesubsidieerde psycho-medisch-sociale centra.⁸⁴ Het is van toepassing op zowel het officieel gesubsidieerd als het vrij gesubsidieerd onderwijs. Beide laatste decreten hebben geen betrekking meer op het hoger onderwijs, waarvoor de hierboven genoemde niveaudecreten gelden.

32. Jarenlange onduidelijkheid over de juridische aard van de rechtsverhoudingen in het vrij onderwijs lijkt ondertussen opgeruimd te worden door de rechtspraak. Het Hof van Cassatie gaat ervan uit dat vrije onderwijsinstellingen, als privaatrechtelijke instellingen, hun personeel tewerkstellen onder arbeidsovereenkomst.⁸⁵ Daarmee wordt een strekking die in de rechtspraak van de Raad van State en een deel van de rechtsleer naar voren kwam, om hier, om reden van het verregaande overheidsingrijpen, het bestaan van een eenzijdig opgelegd publiekrechtelijk statuut te aanvaarden, afgewezen.⁸⁶ Uit het verschil in de aard van de rechtsverhouding volgt ook een verschil in rechtsgang. Betwistingen over arbeidsverhoudingen in het vrij onderwijs zijn onderworpen aan het oordeel van de arbeidsgerechten. Geschillen over de toepassing van een statutaire rechtspositie worden voorgelegd aan de Raad van State. Het Arbitragehof oordeelde dat dit verschil in behandeling een objectieve grondslag heeft en niet in strijd is met het beginsel van de gelijke behandeling neergelegd in art. 24, § 4, G.W. Het neemt aan dat de contractuele verhouding vanuit de vrijheid van onderwijs en het recht van de vrije instellingen om zelf het personeel te kiezen, kan worden verantwoord.⁸⁷

⁸¹ Art. 63 - 121 Universiteitendecreet.

⁸² Art. 64 - 171 en 315-340 Hogescholendecreet.

⁸³ B.S. 25 mei 1991.

⁸⁴ B.S. 25 mei 1991.

⁸⁵ Cf. Cass., 4 oktober 1993, *R.W.* 1994-95, 116; Cass. 18 december 1997, *R.W.* 1998-99, 86, met noot R. RAUWS, «Personeelsleden in vrije onderwijsinstellingen en de bevoegde rechter», 88.

⁸⁶ Daarover R. VERSTEGEN, «De arbeidsverhoudingen in het gesubsidieerd vrij onderwijs zijn (nog altijd) contractueel van aard», *R.W.* 1998-99, 65-78.

⁸⁷ Arbitragehof, nr. 66/99, 17 juni 1999, *R.W.* 1999-2000, 531 met noot R. VERSTEGEN, «Voor het handhaven van een contractuele grondslag voor de arbeidsverhoudingen in het vrij gesubsidieerd onderwijs bestaat een grondwettelijke verantwoording», 533-537.

⁷² B.S. 10 april 1999; cf. L. TESSEUR en Y. SCHULPEN, «Het decreet betreffende de centra voor leerlingenbegeleiding (CLB). Voorgeschiedenis, krachtlijnen en aanzetten tot vernieuwing», *T.O.R.B.* 1999-2000, 193-197.

⁷³ B.S. 14 november 1991.

⁷⁴ Decreet van 30 maart 1999 houdende de leerlingenraden in het secundair onderwijs, B.S. 11 mei 1999.

⁷⁵ Decreet van 30 maart 1999 houdende de subsidiëring van studenten- en leerlingenkoepelverenigingen, B.S. 15 september 1999.

⁷⁶ Decreet van 20 juni 1996 betreffende de subsidiëring van de ondersteuningscentra van ouderverenigingen en van erkende verenigingen die vorming voor ouders van schoolgaande kinderen organiseren, B.S. 9 augustus 1996.

⁷⁷ Art. 284 - 304 Hogescholendecreet; daarover: Arbitragehof, nr. 85/95, 14 december 1995, *T.O.R.B.* 1996-97, met noot R. VERSTEGEN, «Over medezeggenschap en vrijheid van onderwijs en over de grenzen van beide», 358-362.

⁷⁸ Zie nog R. VERSTEGEN, «De regeling van het hoger onderwijs in Vlaanderen», *l.c.*, 61-62.

⁷⁹ Zie art. 25 - 37 decreet basisonderwijs en art. 57 - 70 Besluit van de Vlaamse Regering van 13 maart 1991 betreffende de organisatie van het voltijds secundair onderwijs, B.S. 17 mei 1991.

⁸⁰ Zie J. DE GROOF en P. MAHIEU, *De school komt tot haar recht. De uitoefening van rechten in het onderwijs*, Leuven - Apeldoorn, Garant, 1993; L. VÉNY, L., *Rechtsbescherming in het onderwijs*, Brugge, Die Keure, 1990; R. VERSTEGEN, «Rechtsbescherming in onderwijsverband», *R.W.* 1988-89, 1209-1225 en 1396-1398; ID., «Rechtsbescherming in onderwijsverband», in *Student(en)recht*, o.c., 75-113.

33. Een moeilijk probleem is de regeling voor het collectief overleg over de arbeidsverhoudingen en de arbeidsvoorwaarden. De federale wet van 19 december 1974 tot regeling van de betrekkingen tussen de overheid en de vakbonden van haar personeel wordt in feite toegepast voor het gemeenschapsonderwijs en het onderwijs van provincies en gemeenten, alsof het om een federale materie zou gaan. Deze wet is niet van toepassing op het vrij onderwijs, dat door particuliere personen wordt georganiseerd. Het decreet van 5 april 1995 tot oprichting van onderhandelingscomités in het vrij gesubsidieerd onderwijs voorziet in de oprichting van een overkoepelend en van lokale onderhandelingscomités.⁸⁸

Een voorontwerp van decreet tot regeling van de betrekkingen tussen de Vlaamse overheid, de representatieve vakbonden en de representatieve groeperingen van schoolbesturen en tot regeling van de inspraak in het onderwijs, dat de collectieve betrekkingen voor alle onderwijsnetten op uniforme wijze moet regelen, is vastgelopen op o.m. de onopgeloste vraag of hier de federale overheid dan wel de gemeenschappen bevoegd zijn.⁸⁹

VIII. BESLUIT

34. Een bekende slogan in Vlaanderen uit de tijd toen de autonomie van de deelgebieden nog moest worden veroverd, luidde: «Wat we zelf doen, doen we beter». Telkens als er

iets verkeerd loopt, wordt de slogan grinnikend bovengehaald. Ook in de onderwijssector kan daar wel eens aanleiding toe zijn. Over het geheel gezien moet evenwel worden gezegd dat de overdracht van de bevoegdheid inzake onderwijs aan de gemeenschappen voor het onderwijs in Vlaanderen een zegen is geweest. Er heeft zich een dynamiek ontplooid, die in de unitaire staat onmogelijk bleek. De Vlaamse overheid heeft met beide handen de nieuwe mogelijkheden aangegrepen. Men kan alleen maar wensen dat de staatshervorming op alle domeinen even succesvol zal zijn als dat op het gebied van het onderwijs het geval is. Een vergelijking met de aanpak in de Franse Gemeenschap, waar wordt voortgebouwd op de oude unitaire wetgeving, toont aan welke weg de Vlaamse Gemeenschap ondertussen heeft afgelegd.⁹⁰ Dat de regelgeving niet altijd het legistiek wenselijke niveau heeft gehaald, is dan misschien een kinderziekte. Het is wel zo dat slecht verzorgde en slepende kinderziekten erg kwalijke gevolgen kunnen hebben. Voorts blijkt het grondwettigheidscontroletoezicht van het Arbitragehof op de onderwijswetgeving, niettegenstaande een aarzelande houding vooral op het punt van het gelijkheidsbeginsel, steeds belangrijker te worden. Dit kan de groei naar een volwassen onderwijsrecht alleen maar bevorderen.

R. VERSTEGEN

⁸⁸ B.S. 8 juni 1995; zie voor een overzicht R. JANVIER en P. HUMBLET, *Ambtenarenrecht. I. Vakbondsstatuut. Collectieve arbeidsverhoudingen in de publieke sector in rechte en in de feiten* (Administratieve Rechtsbibliotheek. Algemene reeks, 4), Brugge, Die Keure, 1998, 34-62.

⁸⁹ Zie R. VERSTEGEN, «De grondwettelijke bevoegdheidsregeling inzake rechtspositie, medezeggenschap en inspraak van het personeel in het onderwijs», *R.W.* 1994-95, 1145-1161.

⁹⁰ Een overzicht van de decretale regelgeving in de Franse Gemeenschap, die sterker voortbouwt op de vroegere unitaire regelgeving, vindt men bij J. LACROIX, «Enseignement. Aperçu informatif d'une décennie de mesures politiques», *J.dr.jeun.*, 1998, nr. 179, 7-14; voor de teksten in de Franse Gemeenschap: www.cfwb.be.

RECHTSPRAAK

ARBITRAGEHOF

15 SEPTEMBER 1999

Voorzitter: de h. Melchior

Rapporteurs: mevr. Debruelte en de h. Arts

Advocaten: mrs. Pichault, Brion loco Hansoul en Hody

1. Sociale zekerheid werknemers – Niet-onderwerping – Straffen – Ontdoken bijdragen – Vergoeding gelijk aan het drievoud – Aard van de sanctie – 2. Grondwet – Gelijkheid en niet-discriminatie – Sociale zekerheid werknemers – Niet-onderwerping – Straffen – Samenloop – Probatie, opschorting en uitstel

1. Wanneer de strafrechter vaststelt dat een of meer personen niet aan de Socialezekerheidswet Werknemers 1969

worden onderworpen, legt hij, met toepassing van art. 35 van die wet, een gevangenisstraf en/of een geldboete op en veroordeelt hij de werkgever ambtshalve tot betaling van de socialezekerheidsbijdragen.

Bovendien veroordeelt de rechter, krachtens art. 35, vierde lid, de werkgever nog tot betaling aan de R.S.Z. van een vergoeding die gelijk is aan het drievoud van de ontdoken bedragen. Deze sanctie heeft een overwegend repressief karakter en wordt toegevoegd aan de uitgesproken straf.

2. In zoverre laatstbedoelde repressieve sanctie de toepassing van art. 65 Sw. betreffende de strafrechtelijke samenloop uitsluit, schendt art. 35, vierde lid, R.S.Z.-Wet de grondwettelijke regels van gelijkheid en niet-discriminatie niet. Het schendt die regels wel in zoverre het ertoe leidt de werkgever het voordeel van de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie te ontnemen.

Arrest nr. 98/99

I. Onderwerp van de prejudiciële vragen

A. Bij vonnis van 26 juni 1998 in zake de arbeidsauditeur tegen F. M., heeft de Correctionele Rechtbank te Luik de volgende prejudiciële vraag gesteld: «Schenkt art. 35, vierde lid, van de wet van 27 juni 1969 tot herziening van de besluitwet van 28 december 1944 betreffende de maatschappelijke zekerheid der arbeiders, zo geïnterpreteerd dat het de strafrechter, naast het tweede lid, dat hem de verplichting oplegt de werkgever ambtshalve te veroordelen tot betaling aan de R.S.Z. van het bedrag van de bijdragen, bijdrageopslagen en verwijlinteressen die niet aan de Dienst zijn gestort, verplicht de wetgever ambtshalve te veroordelen tot betaling aan de R.S.Z. van een vergoeding gelijk aan het drievoud van de ontdoken bijdragen zonder dat dit bedrag minder dan 51 000 frank per tewerkgestelde persoon en dit per maand of fractie ervan mag bedragen, als een sanctie van burgerlijke aard, met als gevolg de onmogelijkheid ze vergezeld te laten gaan van een maatregel van opschorting of uitstel, ze te weren wanneer de uitgesproken straf die is waarin een andere tekst voorziet met toepassing van art. 65 Sw., terwijl voor de burgerlijke rechter de genoemde werkgever niet zou zijn veroordeeld tot betaling aan de R.S.Z. van de ontdoken bijdragen, bijdrageopslagen en verwijlinteressen, de artikelen 10 en 11 van de Grondwet?»

Die zaak is ingeschreven onder nummer 1365 van de rol van het Hof.

B. Bij arresten van 30 september 1998 in zake het openbaar ministerie tegen respectievelijk H. B., P. B., H. Z., G. H., de B.V.B.A. S., de N.V. Le B. en I. A., heeft het Hof van Beroep te Luik de volgende prejudiciële vraag gesteld: «Is art. 35, laatste lid, van de wet van 27 juni 1969, doordat het, naast de strafrechtelijke sanctie *sensu stricto*, voorziet in de veroordeling tot de betaling, ten bate van de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid, van de bijdragen, bijdrageopslagen en verwijlinteressen die niet werden gestort, de veroordeling ambtshalve van de werkgever tot de betaling van een vergoeding gelijk aan het drievoud van de ontdoken bijdragen met een minimumbedrag van 51 000 frank, discriminerend ten aanzien van de artikelen 10 en 11 van de Grondwet, in verhouding tot de situatie van elke andere beklagde die kan worden veroordeeld op het strafrechtelijk vlak *sensu stricto* en tot de verplichting om de schadelijke gevolgen van het strafbaar feit te herstellen, in zoverre die bijkomende veroordeling, die als «maatregel van burgerlijke aard» wordt gekwalificeerd, hoewel zij niet een reëel nadeel herstelt en terwijl zij bijdraagt tot het repressieve aspect van de bepaling, niet zou kunnen vallen onder de toepassing van art. 65 Sw., in het geval waarin een strengere straf zou moeten worden toegepast voor een andere overtreding, alsmede van de artikelen 1, 3, 6, 8 van de wet van 29 juni 1964?»

Die zaken zijn ingeschreven respectievelijk onder de nummers 1429, 1430, 1431, 1432 en 1433 van de rol van het Hof.

...

IV. In rechte

...

Ten aanzien van de in het geding zijnde bepaling

B.1. De twee prejudiciële vragen hebben betrekking op de bestaanbaarheid van art. 35, vierde lid, van de wet van 27 juni 1969 tot herziening van de besluitwet van 28 december 1944 betreffende de maatschappelijke zekerheid der arbeiders met de artikelen 10 en 11 van de Grondwet.

B.2. Het vierde lid dat in art. 35 van de wet van 27 juni 1969 is ingevoegd bij de programmawet van 6 juli 1989 bepaalt: «Bij niet-onderwerping van één of meer personen aan de toepassing van deze wet, veroordeelt de rechter ambtshalve de werkgever, en in voorkomend geval, de hoofdaannemer bedoeld bij artikel 30ter, wat betreft de personen tewerkgesteld door de onderaannemer op de werf van de hoofdaannemer, tot betaling aan de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid van een vergoeding gelijk aan het drievoud van de ontdoken bijdragen, zonder dat dit bedrag minder dan 51 000 fr. per tewerkgestelde persoon en dit per maand of fractie ervan, mag bedragen. Dit bedrag wordt aangepast in functie van de evolutie van de lonen en van het bedrag van de socialezekerheidsbijdragen.»

Ten aanzien van de in de zaken met rolnummers 1429 tot 1433 gestelde prejudiciële vragen

B.3. De aangeklaagde discriminatie zou voortvloeien uit de omstandigheid dat de strafrechter, die de in art. 35, vierde lid, van de wet van 27 juni 1969 bedoelde tekortkoming vaststelt, door die bepaling ertoe gehouden is ambtshalve een veroordeling uit te spreken tot de betaling van een «vergoeding» gelijk aan het drievoud van de ontdoken bijdragen met een minimum van 51 000 frank per tewerkgestelde persoon per maand of per fractie ervan, zonder dat hij art. 65 Sw. noch de artikelen 1, 3, 6 en 8 van de wet van 29 juni 1964 kan toepassen.

B.4. Art. 65, eerste lid, Sw., voorziet in de regel van de opslorping van de minst zware straf door de zwaarste straf ingeval van samenloop van misdrijven. De artikelen 1, 3, 6 en 8 van de wet van 29 juni 1964 organiseren het uitstel van de uitvoering van de straffen en de opschorting van de uitspraak van de veroordeling.

B.5. Uit de parlementaire voorbereiding van de wet van 6 juli 1989 blijkt dat de wetgever, met de goedkeuring van een aantal maatregelen waaronder de in het geding zijnde bepaling zich bevindt, de activiteiten van de koppelbazen op doeltreffende wijze wilde bestrijden (*Parl. St.*, Kamer, 1988-89, nr. 833/1, p. 10).

B.6. De wetgever mag bijzonder zware straffen opleggen in sectoren waarin de omvang en de frequentie van de fraude de belangen van de gemeenschap ernstig aantasten.

Er dient echter te worden onderzocht of het ingevoerde systeem niet ertoe leidt dat, op discriminerende wijze, een categorie van beklagden het recht op een daadwerkelijke jurisdictionele toetsing ten aanzien van de aan hen opgelegde straffen wordt ontzegd.

B.7. Wanneer de strafrechter vaststelt dat een of meer personen niet aan de toepassing van de wet van 27 juni 1969 worden onderworpen, spreekt hij, met toepassing van het eerste lid van art. 35, een gevangenisstraf uit van acht dagen tot drie maanden en/of een boete van 26 tot 500 frank per werknemer. Hij kan, op grond van de aan de zaak eigen omstandigheden, de uitspraak van de veroordeling op-

schorten of de tenuitvoerlegging van de straf met een uitstel gepaard laten gaan. In het geval waarin de feiten een of verscheidene andere misdrijven uitmaken, past de rechter art. 65 Sw. toe.

Krachtens het tweede lid van art. 35 van de wet van 27 juni 1969 veroordeelt de rechter die de straf uitspreekt de werkgever ambtshalve tot de betaling aan de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid van het bedrag van de bijdragen, bijdrageopslagen en verwijlntresten die niet zijn gestort.

Ten slotte veroordeelt de rechter, op grond van het vierde lid van dat artikel, de werkgever nog ambtshalve tot de betaling aan de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid van een vergoeding, die gelijk is aan het drievoud van de ontdoken bijdragen. In de interpretatie van de verwijzende rechter moet die veroordeling worden uitgesproken zelfs ingeval van een gevangenisstraf of een boete, kan de tenuitvoerlegging van de straf niet worden uitgesteld en kan art. 65 Sw. niet worden toegepast.

B.8. In die interpretatie van het in het geding zijnde vierde lid wordt de werkgever, in tegenstelling tot andere voor de strafrechter vervolgte beklaagden, het recht ontzegd op het voordeel van art. 65 Sw. en van de artikelen 1, 3, 6 en 8 van de wet van 29 juni 1964 voor een niet onbelangrijk deel van de hem opgelegde straf, terwijl de benadeelde partij – de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid – overigens schadeloos is gesteld.

B.9.1. De door de verwijzende rechter bekritiseerde interpretatie die erin bestaat de maatregel van art. 35, vierde lid, als een «burgerlijke sanctie» te beschouwen, sluit bovendien de toepassing uit van art. 38 van dezelfde wet, dat bepaalt dat «alle bepalingen van boek I van het Strafwetboek, uitgezonderd hoofdstuk V, maar met inbegrip van hoofdstuk VII en van artikel 85, [...] toepasselijk [zijn] op de misdrijven in deze wet omschreven».

B.9.2. Het Hof stelt echter vast dat in het vierde lid van art. 35 bedoelde sanctie een overwegend repressief karakter heeft; zij heeft tot doel de inbreuken begaan door alle werkgevers, zonder enig onderscheid, die de regels van onderwerping aan de sociale zekerheid niet naleven, te voorkomen en te bestraffen; de werkgever, die vooraf de sanctie kent die hij riskeert op te lopen, zal ertoe worden aangezet zijn verplichtingen na te komen; de maatregel is ondergebracht in afdeling 4, die aan de «strafbepalingen» is gewijd; die sanctie wordt toegevoegd aan een straf die door een strafrechter is uitgesproken; zij vergoedt niet de schade die de betrokkene heeft berokkend aan de benadeelde partij, die met de toepassing van art. 35, tweede lid, reeds is vergoed.

B.9.3. Teneinde de doelstelling na te streven zoals ze is omschreven in B.5., heeft de wetgever die tekortkoming willen bestraffen met twee afzonderlijke straffen die cumulatief van toepassing zijn: die welk is vastgesteld in het eerste lid van art. 35, en die welke is vastgesteld in het vierde lid van dezelfde bepaling. Het Hof stelt vast dat het de bedoeling van de wetgever was om de straf van het vierde lid te onttrekken aan de toepassing van art. 65 Sw. Rekening houdende met de aldus nagestreefde doelstelling kan worden aangenomen dat de wetgever afwijkt van art. 65 Sw. zonder daarom de artikelen 10 en 11 van de Grondwet te schenden. In zoverre artikel 35, vierde lid, ten aanzien van de sanctie waarin het voorziet, de toepassing uitsluit van art. 65 Sw., schendt het de artikelen 10 en 11 van de Grondwet niet.

B.9.4. Art. 35, vierde lid, staat daarentegen niet in verhouding tot het nagestreefde doel voor zover het de toepassing weert van de wet van 29 juni 1964. De sanctie kan in bepaalde gevallen enorm zwaar blijken, zonder dat de rechter, die ze ambtshalve moet uitspreken, de mogelijkheid heeft om ze op te schorten of uit te stellen. Niets verantwoordt dat de categorie van personen waarop zij van toepassing is, verschillend wordt behandeld ten aanzien van de andere beklaagden die voor de strafrechter verschijnen.

Dat verschil in behandeling is des te minder verantwoord, aangezien in het Koninklijk Besluit nr. 5 van 23 oktober 1978 betreffende het bijhouden van sociale documenten, de wetgever, bij de wet van 26 juni 1992, de voor de rechter geldende verplichting om ambtshalve te veroordelen heeft opgeheven en, bij de wet van 23 maart 1994, de vergoeding door een strafrechtelijke geldboete heeft vervangen.

B.10. De in het geding zijnde bepaling schendt de artikelen 10 en 11 van de Grondwet voor zover zij ertoe leidt de werkgever het voordeel van de wet van 29 juni 1964 te ontnemen.

...

HOF VAN CASSATIE

2° KAMER – 2 FEBRUARI 1999

Voorzitter: de h. Holsters

Rapporteur: de h. Frère

Openbaar ministerie: de h. Goeminne

Advocaat: mr. Houtekier

Milieu – Milieuvergunning – Beroep bij de Minister – Beroepschrift verzonden naar verkeerde Minister – Geen verschuiving of verlenging van termijn – Stilzwijgende vergunning – Voorwaarde

Uit art. 1, 1°, Vlare I volgt dat de verplichting om binnen vijf maanden na de ontvangst van een beroepschrift een beslissing te nemen (art. 52, 3° en 5°, a, Vlare I) slechts geldt voor het lid van de Vlaamse Regering tot wiens bevoegdheid de bescherming van het leefmilieu behoort.

Wordt het beroepschrift door de exploitant naar de Voorzitter van de Vlaamse Executieve verzonden, die het doorstuurt naar de bevoegde Minister, dan heeft dit geen verschuiving of verlenging van de termijn om uitspraak te doen tot gevolg, maar komt het aan de beroepsindiener toe te bewijzen dat de Minister méér dan vijf maanden vóór de in beroep genomen weigeringsbeslissing het beroep heeft ontvangen.

De R. t/ Openbaar ministerie

Gelet op het bestreden arrest, op 20 juni 1996 door het Hof van Beroep te Gent gewezen;

...

Wat het derde onderdeel betreft:

Overwegende dat luidens art. 1, 1°, Vlare I-besluit, voor de toepassing van dit besluit wordt verstaan onder «de Gemeenschapsminister»: het lid van de Vlaamse Executieve

tot wiens bevoegdheid de bescherming van het leefmilieu behoort;

Dat het aldus deze Minister betreft die de door art. 52, 3° en 5°, a), van dit besluit bepaalde termijn van vijf maanden te rekenen van de ontvangst van het beroep om hierover uitspraak te doen moet in acht nemen, en aan wie te dien einde het in art. 51, §§ 1 en 2, bedoelde beroepsschrift moet worden verstuurd;

Overwegende dat wanneer de exploitant zijn beroepsschrift tegen een door de bestendige deputatie genomen weigeringsbeslissing verzendt aan de Voorzitter van de Vlaamse Executieve, en niet aan de Vlaamse minister van leefmilieu, zoals nochtans is voorgeschreven door het te dezen toepasselijke art. 51, § 2, Vlare I, de doorzending van dit beroepsschrift naar de bevoegde Minister geen verschuiving of verlenging van de termijn om uitspraak te doen doet ontstaan, maar het aan de beroepsindiener toekomt te bewijzen dat de Minister méér dan vijf maanden vóór de in beroep genomen weigeringsbeslissing het beroep heeft ontvangen;

Dat wanneer een dergelijk bewijs niet wordt geleverd, niettegenstaande de Minister beweert dat hij het beroepsschrift minder dan vijf maanden vóór de genomen beslissing ontving, de beroepsindiener niet over een stilzwijgend verworven milieuvergunning beschikt;

Overwegende dat de appèlrechters vaststellen en eiser niet betwist dat de bevoegde Gemeenschapsminister binnen vijf maanden nadat hij het beroepsschrift van de Voorzitter van de Executieve had ontvangen, een beslissing heeft genomen;

Dat zij op grond van deze feitelijke vaststellingen de beslissing dat eiser te dezen zich niet op een stilzwijgende vergunning kan beroepen, naar recht verantwoorden;

Dat het onderdeel niet kan worden aangenomen;

Wat het eerste en het tweede onderdeel betreft:

...

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER – 15 APRIL 1999

Voorzitter: mevr. Charlier

Rapporteur: de h. Verheyden

Openbaar ministerie : de h. Piret

Advocaat: mr. Delahaye

Onrechtmatige daad – Schade en schadeloosstelling – Wildschade – Vaststelling en raming van de schade – Rol van de billijkheid

De houder van het jachtrecht is op basis van de wet van 14 juli 1961 tot herstel der door grof wild aangerichte schade van rechtswege aansprakelijk voor schade veroorzaakt door grof wild dat te voorschijn komt uit de bossen waarop hij jachtrecht heeft. Deze wet wijkt niet af van de regelen van gemene recht betreffende de vaststelling en de raming van de schade, met name van het beginsel dat de schade geheel moet worden vergoed. De rechter mag slechts naar billijkheid uitspraak doen als hij de voor de schade aansprakelijke houders van het jachtrecht aanwijst, en zo nodig de schadevergoeding onder hen verdeelt.

M. t/ L.

Gelet op het bestreden vonnis nr. 175/96, op 21 april 1997 in laatste aanleg gewezen door de Vrederechter van het kanton Virton;

...

Overwegende dat het bestreden vonnis, bij de uitspraak «over de normale schade die de landbouwer moet dragen», «het bestaan van een boserdienstbaarheid (...)» verwerpt, zich aansluit bij de bevindingen van de gerechtelijke deskundige en eiser veroordeelt tot algehele vergoeding van de door verweerder geleden schade, op grond dat de rechtspraak en de rechtsleer, die het bestaan van die erfdienstbaarheid aannemen, aan art. 1 en 2 van de wet van 14 juli 1961 een uitlegging geven die indruist tegen de geest ervan: «dat art. 1 ten laste van de jagers, houders van het jachtrecht, een onbeperkte objectieve aansprakelijkheid invoert voor de door grof wild veroorzaakte schade; (...) dat de rechter krachtens de wet bevoegd is om naar billijkheid uitspraak te doen over de vraag naar de herkomst van het wild (...); dat de rechter daarentegen niet bevoegd is naar billijkheid uitspraak te doen over de eigenlijke aansprakelijkheid en dat de wetgever in werkelijkheid alleen in aanmerking neemt wat misschien alleen maar een juridische fictie is, maar het is de wet: de houders van het jachtrecht zijn aansprakelijk, zonder meer; dat art. 1 van voornoemde wet niet luidt als volgt: de houders van het jachtrecht staan in voor de schade aan de velden... voor een gedeelte dat door de rechter naar billijkheid wordt vastgesteld...»;

Overwegende dat de wet van 14 juli 1961 tot regeling van het herstel der door grof wild aangerichte schade de houder van het jachtrecht van rechtswege aansprakelijk acht voor schade die wordt toegebracht door herten, reeën, damherten, wildschapen en everzwijnen welke te voorschijn komen uit de bossen waarop hij jachtrecht heeft; dat hij noch toeval noch overmacht kan invoeren;

Overwegende dat de wet niet afwijkt van de regelen van het gemene recht betreffende de vaststelling en de raming van de schade, met name van het beginsel dat schade geheel moet worden vergoed;

Dat krachtens art. 2 de rechter slechts naar billijkheid uitspraak mag doen, als hij de voor de schade aansprakelijke houders van het jachtrecht aanwijst en, zo nodig, de schadevergoeding onder hen verdeelt;

Overwegende dat de vrederechter in het vonnis waarin hij de vordering tot algehele vergoeding van de schade op de hierboven weergegeven gronden toewijst, de begrippen «schuld» en «schade» niet met elkaar verwart en zijn beoordelingsvrijheid niet onderworpen heeft aan een beperking die de wet van 14 juli 1961 niet bevat;

...

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER – 29 JUNI 1999

Voorzitter: de h. Dhaeyer

Rapporteur: de h. Goethals

Openbaar ministerie: de h. Duinslaeger

Advocaat: mr. Scheers

1. Strafvordering – Bevoegdheid *ratione loci* – Buitenland – Non bis in idem – Schengen-Verdrag – 2. Rechten van de mens – Redelijke termijn – Strafzaken – Geen verplichting van verdachte tot actieve medewerking om behandeling van zijn zaak te doen versnellen – Overschrijding van de redelijke termijn – Gevolg

1. Ongeacht het in art. 54 Schengen-Overeenkomst vervatte non bis in idem-beginsel zijn de op het grondgebied van verschillende overeenkomstsluitende partijen gepleegde strafbare feiten, wat de sluikhandel in verdovende middelen en psychotrope stoffen betreft, afzonderlijke misdrijven die afzonderlijk worden bestraft.

2. De door art. 6.1 E.V.R.M. opgelegde verplichting tot behandeling van een rechtszaak binnen een redelijke termijn rust op de verdragsstaten en op hun terzake bevoegde gerechtelijke overheden. Een verdachte of een beklaagde is in geen geval gehouden tot actieve medewerking met de gerechtelijke overheden om de behandeling van zijn zaak te doen versnellen.

Het staat de rechter te oordelen welk gevolg aan een overschrijding van de redelijke termijn moet worden verleend, maar hij vermog niet wettig te beslissen dat het overschrijden van de redelijke termijn de verdachte of de beklaagde niet grieft.

J. t/ O.M.

Gelet op het bestreden arrest, op 28 april 1999 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen;

Over het eerste middel, gesteld als volgt:

...

Overwegende dat krachtens art. 71 van de Overeenkomst van 19 juni 1990 ter uitvoering van het Akkoord van Schengen van 14 juni 1985, de Overeenkomstsluitende Partijen zich ertoe verbinden, met inachtneming van de bestaande verdragen van de Verenigde Naties, alle maatregelen te nemen die met het oog op het tegengaan van de sluikhandel in verdovende middelen en psychotrope stoffen vereist zijn, waaronder de bestuurlijke en strafrechtelijke maatregelen teneinde de illegale uitvoer van verdovende middelen en psychotrope stoffen van enige aard, cannabis inbegrepen, alsmede de verkoop, verstrekking en aflevering van die middelen tegen te gaan;

Dat de maatregelen die door de Overeenkomstsluitende Partijen zijn genomen in overeenstemming met de bestaande verdragen van de Verenigde Naties, inzonderheid het Enkelvoudig Verdrag van 30 maart 1961 inzake verdovende middelen, het Verdrag van 21 februari 1971 inzake psychotrope stoffen en het Verdrag van de Verenigde Naties van 20 december 1988 tegen de sluikhandel in verdovende middelen en psychotrope stoffen, onverminderd van kracht blijven;

Overwegende dat krachtens art. 36.2.a van het Enkelvoudig Verdrag van 30 maart 1961 inzake verdovende middelen, elk van de in dit verdrag opgesomde strafbare feiten, als afzonderlijk strafbare feiten worden beschouwd, indien deze in verschillende landen zijn begaan; dat art. 22.2.a(i) van het Verdrag van 21 februari 1971 inzake psychotrope stoffen een soortgelijke bepaling bevat met betrekking tot een reeks samenhangende handelingen die

strafbare feiten zijn krachtens het verdrag, en die gepleegd zijn in verschillende landen;

Overwegende dat uit deze bepalingen volgt dat, ongeacht het in art. 54 Schengen-overeenkomst vervatte non bis in idem-beginsel, de op het grondgebied van verschillende Overeenkomstsluitende Partijen gepleegde strafbare feiten, wat de sluikhandel in verdovende middelen en psychotrope stoffen betreft, afzonderlijke misdrijven zijn die afzonderlijk worden bestraft;

Dat deze afzonderlijke vervolging niet dezelfde feiten betreft, en een reeds ondergane periode van vrijheidsbeneming niet in rekening wordt gebracht;

Overwegende dat de appèlrechters, door te considereren «dat vermeld soevereiniteitsprincipe met betrekking tot drugs wordt erkend in art. 36.2.a van het Enkelvoudig Verdrag; (...) art. 54 van de Schengen-overeenkomst geen afbreuk doet aan de toepassing van voormeld art. 36 (...); art. 71 van de Schengen-overeenkomst immers uitdrukkelijk verwijst naar de bestaande verdragen gesloten binnen het raam van de Verenigde Naties met betrekking tot drugs waarbij de verdragsluitende staten zich ertoe verbinden maatregelen te nemen tegen sluikhandel met inachtneming van die verdragen en, behoudens een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid, ook een nationale verantwoordelijkheid met betrekking tot het beleid op het eigen grondgebied dragen», hun beslissing regelmatig met redenen omkleeden en naar recht verantwoorden;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

Over het tweede middel, gesteld als volgt:

...

Overwegende dat de appèlrechters eisers verweer met betrekking tot het overschrijden van de redelijke termijn afwijzen op grond, enerzijds, dat te dezen «het verstrijken van tijd niet heeft veroorzaakt dat de rechten van de verdediging, bijvoorbeeld wat de bewijsmiddelen betreft, op enige wijze (...) zouden zijn beknot geworden», anderzijds, dat «dient vastgesteld te worden dat (eiser) minstens evenveel verantwoordelijkheid draagt voor het verstrijken van de termijn en hij ook niet aanduidt in welke mate hij hierdoor werd gegriefd», zodat «met dit middel geen rekening moet worden gehouden»;

Overwegende dat art. 6.1. E.V.R.M. de behandeling van de zaak binnen een redelijke termijn vereist; dat de verplichting om aan deze eis te voldoen rust op de Verdragsstaten en op hun terzake bevoegde gerechtelijke overheden; dat in geen geval een verdachte of een beklaagde gehouden is tot actieve medewerking met de gerechtelijke overheden om de behandeling van zijn zaak te doen versnellen;

Overwegende dat de overschrijding van de redelijke termijn op zichzelf een krenking oplevert van een aan de verdachte of de beklaagde door art. 6.1. E.V.R.M. verleend fundamenteel recht; dat het de rechter staat te oordelen welk gevolg aan een overschrijding van de redelijke termijn moet worden verleend; dat de rechter evenwel niet wettig vermog te beslissen dat het overschrijden van de redelijke termijn de verdachte of de beklaagde niet grieft;

Dat het middel gegrond is;

...

NOOT – *De Schengen-overeenkomst en het beginsel non bis in idem in drugzaken*

1. Beklaagde werd gedagvaard voor de correctionele rechtbank te Brussel voor zijn aandeel in een internationale drugdeal van 4.781,75 kg cannabis die deels te situeren is op Belgisch grondgebied, onder meer in het gerechtelijk arrondissement Brussel. Hij werd na verzet door de correctionele rechtbank te Brussel bij vonnis van 1 juni 1995 veroordeeld tot een gevangenisstraf van acht jaar en een geldboete van 80.000 frank.

2. Voor het Hof van Beroep te Brussel beriep beklagde zich op het *non bis in idem*-principe, gelet op het feit dat hij op 11 februari 1997 voor dezelfde feiten werd veroordeeld door het Gerechtshof te 's-Gravenhage en hij in uitvoering van deze straf reeds in hechtenis was genomen. Beklaagde verwees naar art. 54 Schengen-overeenkomst, waarin wordt bepaald dat een persoon die bij onherroepelijk vonnis door een Overeenkomstsluitende partij is berecht, door een andere Overeenkomstsluitende Partij niet meer kan worden vervolgd terzake van dezelfde feiten, op voorwaarde dat ingeval een straf of maatregel is opgelegd, deze reeds is ondergaan of daadwerkelijk ten uitvoer wordt gelegd, dan wel op grond van de wetten van de veroordelende Overeenkomstsluitende Partij niet meer ten uitvoer gelegd kan worden.

3. Bij arrest van de 13e kamer van het Hof van Beroep te Brussel van 28 april 1999 inzake L. (onuitg.) werd dit verweer verworpen. De veroordeling die op 11 februari 1997 door het buitenlandse rechtscollege werd uitgesproken, werd niet in aanmerking genomen. Volgens het Hof heeft de Belgische strafwet enkel tot doel de rechtsorde te handhaven binnen de rijksgrenzen en heeft de rechter, bij de uitoefening van deze taak, uitsluitend rekening te houden met veroordelingen die, gebaseerd op dit soevereniteitsprincipe, werden uitgesproken door een Belgische rechtbank. Voor de erkenning van dit soevereniteitsprincipe werd verwezen naar art. 36.2.a van het Enkelvoudig Verdrag, waaraan volgens het Hof geen afbreuk werd gedaan door art. 54 van de Schengen-overeenkomst.

4. Bij het hier geannoteerde arrest van 29 juni 1999 keurt het Hof van Cassatie het standpunt van de appelrechters goed. Er wordt hierbij verwezen naar art. 71 SUO waarbij de Overeenkomstsluitende Partijen zich ertoe verbinden, met inachtneming van de bestaande verdragen van de Verenigde Naties, alle maatregelen te nemen die met het oog op het tegengaan van de sluikhandel in verdovende middelen en psychotrope stoffen vereist zijn.

De conclusie is dat de verdragsrechtelijke bepalingen, inzonderheid het Enkelvoudig Verdrag van 30 maart 1961 inzake verdovende middelen, het Verdrag van 21 februari 1971 inzake psychotrope stoffen en het Verdrag van de Verenigde Naties van 20 december 1988 tegen de sluikhandel in verdovende middelen en psychotrope stoffen onverminderd van kracht blijven. Het arrest van het Hof van Beroep werd weliswaar vernietigd maar om motieven die verband hielden met de beoordeling van de redelijke termijn.

5. Deze door het Hof gegeven oplossing wordt onderschreven door prof. A. De Nauw. Volgens deze auteur kan art. 54 SUO geen toepassing vinden wanneer de beslissing uitgesproken door het buitenlandse gerecht betrekking heeft op misdrijven inzake drughandel. Ter staving van zijn standpunt verwijst hij naar de ministeriële omzendbrief van 24 april 1995 waarbij wordt bevestigd dat de nieuwe bepaling over het principe «*non bis in idem*» geen afbreuk doet

aan de toepassing van art. 36 van het Enkelvoudig Verdrag, alsmede naar art. 71 van de Schengen-overeenkomst (ressortende onder Hoofdstuk VI. Verdovende Middelen) waarin wordt bepaald dat de partijen «de bestaande Verdragen van de Verenigde Staten» in acht nemen (A. De Nauw, *Drugs in A.P.R.*, Antwerpen, Story-Scientia, 1998, 100).

6. Prof. C. Van Den Wyngaert is daarentegen van oordeel dat vonnissen geveld in de Schengen-ruimte, op voorwaarde dat ze werden ten uitvoer gelegd, hetzelfde negatief gezag van gewijsde bezitten als Belgische strafvonnissen, ook al betreffen zij feiten die in België werden gepleegd (Van Den Wyngaert, C., *Strafrecht en Strafprocesrecht, in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 1999, 604-605). Zij merkt op dat er in art. 54 SUO sprake is van vervolging «terzake van dezelfde feiten», terwijl de gemeenrechtelijke regeling van art. 13 V.T.Sv. het gezag van gewijsde van buitenlandse strafvonnissen beperkt tot het *misdrijf*.

7. Ditzelfde standpunt wordt bijgevalen door prof. F. Thomas, die ook uitdrukkelijk verwijst naar de bedoeling van de Verdragsluitende partijen om de binnengrenzen op te heffen en samen in Schengen-verband op uniforme wijze de criminaliteit te bestrijden (F. Thomas, *Internationale rechtshulp in strafzaken*, in A.P.R., Antwerpen, Story-Scientia, 1998, nr. 111. In dezelfde zin: S. Brammertz, «Trafic de stupéfiants et valeur internationale des jugements répressifs à la lumière de Schengen», *Rev. dr. pén.*, 1996, 1063-1081).

8. Deze interpretatie werd gevolgd door de Correctionele Rechtbank te Eupen bij vonnis van 3 april 1996 (*Rev. dr. pén.*, 1996, 1159): zelfs als de deelneming van een persoon aan de organisatie van een drughandel tussen België en Duitsland twee misdrijven uitmaakt krachtens art. 36.2 Enkelvoudig Verdrag van New York van 30 maart 1961 inzake verdovende middelen, is de strafvordering die voor de Belgische rechter met betrekking tot het in België gepleegde misdrijf wordt uitgeoefend, niet meer ontvankelijk, aangezien deze misdrijven slechts één strafbaar feit uitmaken en deze persoon door de Duitse rechtbank werd berecht voor het in dat land gepleegde misdrijf.

9. Het hierboven gepubliceerde arrest van het Hof van Cassatie ontnemt aan art. 54 SUO elke geldingskracht. Nochtans was het manifest de bedoeling van de verdragsluitende partijen ter uitvoering van het Akkoord van Schengen onder Hoofdstuk III. «Toepassing van het beginsel *ne bis in idem*» een eigen beleid uit te werken binnen de Schengen-ruimte, onder meer met een eigen visie inzake internationale strafvordering. Ook art. 56 SUO, dat handelt over het in mindering brengen van in het buitenland ondergane straffen, maakt gewag van vrijheidsbeneming die werd ondergaan «*wegens deze feiten*».

10. Art. 55 SUO bepaalt dat de Overeenkomstsluitende partijen binnen vastgestelde grenzen kunnen verklaren af te wijken van voormelde principes. Er wordt onder meer bepaald dat kan worden verklaard dat art. 54 niet van toepassing is «indien de feiten op grond waarvan in het buitenland vonnis werd gewezen zich geheel of gedeeltelijk op haar eigen grondgebied hebben afgespeeld; in het laatste geval is deze uitzondering niet van toepassing indien de feiten zich gedeeltelijk hebben afgespeeld op het grondgebied van de Overeenkomstsluitende partij waarin het vonnis werd gewezen» (art. 55.1.a).

11. Nu de Belgische overheid op grond van deze bij wet bepaalde mogelijkheid nooit enig formeel voorbehoud heeft uitgedrukt, kan de vraag worden gesteld of de vermelding «met inachtnaam van de bestaande Verdragen van de Verenigde Staten» in art. 71 kan worden beschouwd als een voldoende rechtsgrond om te stellen dat de onder randnr. 4 geciteerde verdragen onverminderd van kracht blijven en dat hieraan geen afbreuk wordt gedaan door art. 54 SUO.

12. Ons inziens is het antwoord hierop eerder ontkennend. De art. 70 tot en met 76 SUO bevatten geen specifieke procedureregels. Inhoudelijk gaat het hier eerder om aanbevelingen, hetgeen merkkelijk verschilt van de problematiek «*non bis in idem*», behandeld in de art. 54 tot en met 58. In art. 71.1, dat precies de verwijzing inhoudt naar «de bestaande Verdragen van de Verenigde Staten», verbinden de Partijen zich ertoe met betrekking tot de onmiddellijke en middellijke aflevering van verdovende middelen en psychotrope stoffen van enige aard, cannabis inbegrepen, alsmede met betrekking tot het bezit van deze middelen of stoffen ter fine van aflevering of uitvoer, alle maatregelen te nemen die met het oog op het tegengaan van de sluikhandel in verdovende middelen en psychotrope stoffen vereist zijn.

13. Ons inziens kadert art. 71.1 zelfs binnen de maatregelen waartoe de Partijen zich verbinden met betrekking tot de legale handel in verdovende middelen en psychotrope stoffen.

Pas vanaf art. 71.2 SUO wordt gewag gemaakt van strafrechtelijke initiatieven. Onder deze laatste rubriek worden «de Verdragen van de Verenigde Staten» niet meer vermeld. Nu art. 71 SUO thuishoort in een totaal andere context, kan de verwijzing in dit artikel naar de «bestaande Verdragen» moeilijk worden beschouwd als een formeel uitgedrukte afwijking van of uitzondering op art. 54.

14. Ook de recente interministeriële omzendbrief van 10 december 1998 (B.S., 29 januari 1999), die de omzendbrief van 16 maart 1995 actualiseert en vervangt, van de ministers van Binnenlandse Zaken en Justitie over de gevolgen van de Schengen-overeenkomst in het domein van de grenscontrole en de politieke en gerechtelijke samenwerking, aanvaardt uitdrukkelijk de toepassing van het principe *non bis in idem* zoals uitgedrukt in art. 54 SUO. Hierin wordt *expressis verbis* gesteld dat de bepalingen (van de art. 54 tot 58) op verschillende punten ruimer zijn dan die van art. 13 V.T.Sv., niet langer de gelijkheid van de juridische kwalificaties, maar enkel de gelijkheid van de feiten vereisen en van toepassing zijn ten opzichte van in het buitenland uitgesproken vonnissen aangaande feiten die op het Belgisch grondgebied gepleegd werden.

Wilfried Mahieu
Kamervoorzitter Hof van Beroep Brussel

RAAD VAN STATE

9° KAMER – 19 APRIL 1999

Voorzitter-rapporteur: de h. Beirlaen

Auditoraat: de h. Weymeersch

Advocaten: mrs. Vermeire, Bronders en Bouckaert

Raad van State – Schorsing – Moeilijk te herstellen ernstig nadeel – Tijd die de annulatieprocedure in beslag neemt

Het nadeel dat voortvloeit uit de tijd die de annulatieprocedure in beslag neemt, is een nadeel dat niet rechtstreeks voortvloeit uit de onmiddellijke tenuitvoerlegging van de bestreden beslissing.

V.Z.W. Koninklijk Belgisch Verbond voor Bescherming van de Vogels t/ Vlaamse Gewest e.a.

Arrest nr. 79.112

Gezien het verzoekschrift dat de V.Z.W. het Koninklijk Belgisch Verbond voor Bescherming van de Vogels op 31 augustus 1998 heeft ingediend om, enerzijds, de schorsing te vorderen van de tenuitvoerlegging van het besluit van de Vlaamse regering van 23 juni 1998 betreffende de jacht in het Vlaams Gewest van 1 juli 1998 tot 30 juni 2003 en om, anderzijds, «voor zoveel nodig» een dwangsom te vorderen van 1.000.000 frank per dag en per inbreuk;

...

1. Over de juridische context

1.1. Art. 4 van het jachtdecreet van 24 juli 1991 bepaalt het volgende:

«De Vlaamse Executieve bepaalt minstens vijfjaarlijks na advies van de Vlaamse Hoge Jachtraad, de Vlaamse Hoge Raad voor Natuurbehoud en de in artikel 10 derde lid van het koninklijk besluit van 15 september 1924 tot inrichting van de officiële vertegenwoordiging van de landbouw zoals gewijzigd door het koninklijk besluit van 12 april 1977 bedoelde gewestelijke sectie van de Nationale Landbouwrap, voor het gehele of een gedeelte van het grondgebied van het Gewest, voor elke categorie, soort, type of geslacht van wild en voor elke jachtwijze de data van de opening van de sluiting van de jacht.

De besluiten betreffende de opening en de sluiting van de jacht worden ten minste dertig dagen voor de op grond van het eerste lid bepaalde datum bekendgemaakt in het Belgisch Staatsblad».

1.2. Op grond van deze bepaling neemt de Vlaamse regering op 23 juni 1998 het thans bestreden besluit «betreffende de jacht in het Vlaamse Gewest voor de periode van 1 juli 1998 tot 30 juni 2003».

1.3. Met een op 31 augustus 1998 ter post aangetekende brief wordt namens de verzoekende partij de schorsing van de tenuitvoerlegging en de nietigverklaring gevorderd van bovenvermeld besluit van de Vlaamse regering van 23 juni 1998;

...

3. Over de gegrondheid van de vordering tot schorsing

Overwegende dat krachtens art. 17, § 2, van de gecoördineerde wetten op de Raad van State slechts tot schorsing van de tenuitvoerlegging kan worden besloten onder de dubbele voorwaarde dat ernstige middelen worden aangevoerd die de vernietiging van de aangevochten akte of verordening kunnen verantwoorden en dat de onmiddellijke

tenuitvoerlegging van de bestreden akte of verordening een moeilijk te herstellen ernstig nadeel kan berokkenen;

3.1. Overwegende, wat de tweede door art. 17, § 2, van de gecoördineerde wetten vereiste voorwaarde betreft, dat de verzoekende partij het moeilijk te herstellen ernstige nadeel dat de onmiddellijke tenuitvoerlegging van het bestreden besluit haar berokkent, als volgt omschrijft:

«V. Ernstig, persoonlijk, niet of moeilijk te herstellen nadeel/risico tot ondergaan van nadeel door de onmiddellijke tenuitvoerlegging van het bestreden besluit.

Feiten die dit aantonen:

1. Ingeval het bestreden besluit onmiddellijk wordt ten uitvoer gelegd gedurende de bestreden periode van vijf jaar, nl. 1 juli 1998 tot 30 juni 2003, zal er zeer aanzienlijke natuurschade worden veroorzaakt. Dit door de verschillende vormen van jacht, bestrijding, handel enz. rechtstreeks veroorzaakt door de uitvoering van het besluit door de belanghebbenden.

Deze schade zal ingeval enkel een vordering tot vernietiging zou worden ingesteld, niet kunnen worden voorkomen.

Immers, een vordering en in voorkomend geval een arrest tot vernietiging kan niet met terugwerkende kracht de werkelijk geleden schade goedmaken. Bovendien kan een arrest over enkel een vordering tot vernietiging nog jaren uitblijven.

Hooguit zou een eis tot vergoeding van schade kunnen worden ingesteld. Dit geeft slechts een schijnherstel en dan nog staat verzoekende partij voor belangrijke procedurele problemen.

...

3.4. Overwegende dat allereerst moet worden opgemerkt dat het nadeel dat volgens de verzoekende partij voortvloeit uit de tijd die de annulatieprocedure in beslag neemt, een nadeel is dat niet rechtstreeks voortvloeit uit de onmiddellijke tenuitvoerlegging van de bestreden beslissing; dat voor het overige de door de verzoekende partij aangevoerde nadelen geenszins persoonlijk en evenmin ernstig zijn; dat in het algemeen kan worden gesteld dat de verzoekende partij enkel kritiek levert op de jacht als zodanig, maar nalaat met concrete gegevens aan te tonen waaruit het moeilijk te herstellen ernstig nadeel bestaat ingevolge de onmiddellijke tenuitvoerlegging van het bestreden besluit of, meer in het bijzonder, van de door haar bestreden bepalingen van het jachtopeningsbesluit; dat deze vaststellingen volstaan om te besluiten dat niet voldaan is aan de tweede van de cumulatieve voorwaarden vereist door art. 17, § 2, van de gecoördineerde wetten, zodat de vordering tot schorsing dient te worden verworpen,

...

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

8e KAMER – 23 FEBRUARI 1999

Voorzitter: de h. Blondeel

Advocaten: mrs. Cloetens loco De Vlies en Tillemans, De Smet loco Verdoodt en Jordens

Hinder – 1. Inrichten van een stopplaats voor bussen op gronden van het gewest – Juridische grondslag – Beginsel van

de gelijkheid van de burgers voor de openbare lasten – 2. Ter beschikking stellen van wachthuisje door de gemeente – Uitoefenen van een attribuut van het eigendomsrecht – Gehoudenheid tot compensatie

1. De toepassing van het beginsel van de gelijkheid van de burgers ten aanzien van de openbare lasten voegt toe aan de grondslag van de vordering tot compensatie wegens bovenmatige burenhinder, maar illustreert in de specifieke toestand dat de verwekte hinder de grenzen van wat de benadeelde burens moeten dulden, overschrijdt.

2. Ongeacht het feit dat de gemeente geen eigenaar is van het naburig perceel en ongeacht de juridische kwalificatie van het haar door het Vlaamse Gewest verleende recht of faciliteit om een wachthuisje ter beschikking te stellen van de gebruikers van het openbaar vervoer, kan ook tegen de gemeente compensatie worden gevorderd. Ze oefent een attribuut van het eigendomsrecht uit en is te dezen betrokken bij het veroorzaken van een niet te gedogen hinder.

Vlaamse Gewest en gemeente Boortmeerbeek t/
G. en Van M.

De feiten en de vorderingen

Overwegende dat de geïntimeerden eigenaars zijn van twee percelen villagrond gelegen langs de Leuvensesteenweg te Boortmeerbeek (Hever), die zij in 1988 en 1990 hebben aangekocht;

Overwegende dat het Vlaams Gewest het kruispunt gevormd door de Leuvensesteenweg, de Trianonlaan, de Stationstraat en de Heihoekweg heeft heringericht en zij binnen het bestek van deze werken een strook grond, die voorheen tot het eigendom van geïntimeerden behoorde, als bushalte, voorzien van een wachthok, heeft ingericht;

...

Overwegende dat na de inleiding van dit geding, het Vlaams Gewest op 28 maart 1996 via het aankoopcomité te Mechelen van elk van de voormelde percelen een strook heeft aangekocht die paalt aan de openbare weg, met een oppervlakte van 54 ca 17 tma, respectievelijk 55 ca 30 tma, en die de hele breedte van het éne en een groot gedeelte van het andere bouwperceel betreffen;

Overwegende dat de geïntimeerden aanvoeren dat zij door de aanleg van de bushalte en de bouw van het bushokje schade lijden ingevolge de buitengewone hinder die de bushalte en het wachthuisje uitmaken; dat zij, onder verwijzing naar art. 544 B.W., stellen dat hun rechten als eigenaars-aangelanden werden geschonden, omdat voor één perceel de toegang tot de openbare weg werd ontnomen en het andere op dit vlak ook grotendeels werd getroffen, en wel dermate dat geïntimeerden de percelen niet langer bebouwbaar achten; dat ze voorts betogen dat de bushalte zware hinder veroorzaakt, omdat de gebruikers van het openbaar vervoer de percelen gebruiken als stortplaats, openbaar toilet en fietsenstalling, hetgeen hen noopte om een hoge omheining met een toegangspoort te plaatsen;

...

Overwegende dat de geïntimeerden betogen dat hun eigendomsrechten van aangelanden werden gekrenkt en dat ze abnormale burenhinder moeten ondergaan; dat ze aldus,

spijs de sporadisch door hen benutte terminologie, geen schadevergoeding wegens fout, maar compensatie vorderen;

Overwegende dat in de verkoopakte van 28 maart 1996 werd bedongen dat de verkoop geen afbreuk doet aan onderhavig geding;

Overwegende dat uit de overgelegde stukken blijkt dat het Vlaams Gewest over de hele breedte van één perceel en over het grootste deel van de breedte van het tweede perceel een strook van de openbare weg heeft ingericht als een stopplaats voor openbare autobussen; dat ingevolge de aanwezigheid van een langgerekte staanplaats voor de wachtenden en van een beschuttend wachthok, de toegankelijkheid van de percelen vanaf de openbare weg en het uitzicht ervan worden beknot; dat de inrichting van deze strook, bestemd voor wachtenden, meebrengt dat er telkens weer wordt samengetroeft en dat er door de gebruikers voorwerpen worden achtergelaten (cfr. de fotoreportage verstrekt door geïntimeerden); dat ze tevens meebrengt dat aan de esthetiek van twee ruime bouwpercelen afbreuk wordt gedaan;

Overwegende dat de besproken feiten van die aard zijn dat ze hinder verwekken ten nadele van geïntimeerden op een wijze die de normale lasten verbonden aan nabuurschap terdege overschrijden; dat aldus het voorheen bestaande evenwicht tussen de eigendommen werd verstoord; dat geïntimeerden gerechtigd zijn op passende compensatie hiervoor; dat de toepassing van het beginsel van de gelijkheid ten aanzien van de openbare lasten overigens aan de grondslag van de vordering van geïntimeerden niets toevoegt, maar in de specifieke toestand te dezen illustreert dat de verwekte hinder de grenzen van hetgeen geïntimeerden moeten dulden overschrijdt;

Overwegende dat de gemeente Boortmeerbeek vruchteloos inroept dat zij het wachthok heeft geplaatst op het eigendom van het Vlaams Gewest en dat zij het kan verplaatsen indien het hinderlijk blijkt; dat zij, niet-tegenstaande het protest van geïntimeerden en hun aanmaning om het huisje weg te ruimen, hierop niet is ingegaan;

Overwegende dat de gemeente Boortmeerbeek het eigendom van het Vlaams Gewest blijkbaar mag benutten om er het wachthuisje ter beschikking te stellen van de gebruikers van het openbaar vervoer; dat zij aldus een attribuut van het eigendomsrecht uitoefent en betrokken is bij het veroorzaken van de door geïntimeerden niet te gedogen hinder; dat, ongeacht het feit dat zij geen eigenaar is van het naburig perceel en ongeacht de juridische kwalificatie van het haar door de Vlaamse Gemeenschap verleende recht of facilititeit, op die grond niettemin ook tegen haar compensatie kan worden gevorderd (Cass., 9 juni 1983, *Arr. Cass.*, 1982-83, 1256; Cass., 26 mei 1983, *R.W.* 1983-84, 437);

Overwegende dat overigens terecht werd beslist tot een onderzoeksmaatregel opdat de verschuldigde compensatie adequaat zou kunnen worden begroot, rekening houdend met alle relevante factoren eigen aan de specifieke situatie van overlast waarin de twee villapercelen van geïntimeerden thans verkeren;

Overwegende dat de hogere beroepen aldus ongegrond blijken;

ARBEIDSHOF TE GENT

2e KAMER – 8 NOVEMBER 1999

Voorzitter: de h. Herman

Raadsheren in sociale zaken: de hh. De Ryck en Huylebroeck

Advocaten: mrs. Steelandt loco Van Overberghe en Troch loco Van Tyghem

Verjaring – Burgerlijke vordering uit misdrijf – 1. Toepassingsvoorwaarden – Bestaan van misdrijf – 2. Stuiting – Stuiting van de op een overeenkomst gebaseerde vordering – Gevolg voor de burgerlijke vordering uit een misdrijf – 3. Voortgezet misdrijf – Wet van 11 juli 1994 tot wijziging van art. 65 Sw. – Gevolgen voor de burgerlijke vordering – Overgangsrecht – Invoering van kortere verjaringstermijn – Onmiddellijke toepassing van de nieuwe kortere verjaringstermijn

1. *Opdat de door een misdrijf benadeelde partij, die een vordering ex delicto instelt, zich op de verjaringstermijn van art. 26 Voorafgaande Titel Sv. zou kunnen beroepen, is het niet voldoende dat zij haar vordering baseert op feiten die in abstracto een misdrijf uitmaken. Vooraf moet worden uitgemaakt of er in casu een misdrijf werd begaan, wat het leveren van het bewijs van de aanwezigheid van het materiële en het morele element van dit misdrijf impliceert.*

2. *Gelet op de beperkte draagwijdte die zij heeft, kan de stuiting van de vordering ex contractu de stuiting van de verjaring van de vordering ex delicto niet meebrengen. De vordering ex delicto is evenmin virtueel in de vordering ex contractu begrepen.*

3. *Sinds de wijziging – met ingang van 31 juli 1994 – van art. 65 Sw. door de wet van 11 juli 1994, is het niet langer zo dat de verjaring van de burgerlijke vordering voor elk van de feiten die samen een voortgezet misdrijf uitmaken, pas begint te lopen vanaf het ogenblik waarop het laatste feit werd gepleegd. Bij het begaan van elk feit afzonderlijk neemt de verjaringstermijn van de vordering ex delicto die uit dit feit voortspruit, een aanvang. De rechter die moet oordelen over de verjaring van de burgerlijke vordering voortspruitend uit feiten die van vóór 1 augustus 1994 dateren en samen een voortgezet misdrijf vormen, moet echter toepassing maken van het overgangsrecht.*

De nieuwe bepaling voert impliciet een nieuwe kortere termijn voor de verjaring van de strafvordering (en meteen voor de burgerlijke vordering) in. Het geval waarin voor de aanvang van de verjaring een vroeger tijdstip wordt ingevoerd, wordt hiermee immers gelijkgesteld.

Volgens het overgangsrecht is de nieuwe kortere verjaringstermijn wel onmiddellijk van toepassing op de nog lopende verjaringen, maar bij wijze van correctief begint hij ten vroegste te lopen bij de inwerkingtreding van de nieuwe wet, zij het dat de verjaring nochtans al verworven zal zijn wanneer de verjaring onder het oud regime eerder bereikt zou zijn dan onder de nieuwe regeling. Dit betekent in casu dat voor de op 1 augustus 1994 nog lopende verjaringen op de voornoemde datum een nieuwe verjaringstermijn van vijf jaar begon te lopen.

V. t/ N.V. B.P.

Gelet op de stukken van het dossier van de rechtspleging en inzonderheid op het voor eensluidend verklaard afschrift van het vonnis van de Arbeidsrechtbank te Gent, vierde kamer, op tegenspraak gewezen op 11 september 1998 (A.R. nr. 134.189/97).

Gelet op het verzoekschrift tot hoger beroep, neergelegd ter griffie van het Arbeidshof te Gent, afdeling Gent, op 18 november 1998.

1. *Nopens de feiten*

De appellante is sinds het jaar 1964 in dienst van de geïntimeerde als handelsvertegenwoordiger.

2. *Nopens de procedure in eerste aanleg*

Bij dagvaarding, betekend op 20 oktober 1997, stelde de appellante een vordering in tegen de geïntimeerde strekkende tot het verkrijgen van een veroordeling om aan hem te betalen de som van 344.143 frank, samengesteld als volgt: 1) 209.032 frank als achterstallig loon voor feestdagen voor de periode 1983-1996; 2) 109.909 frank respectievelijk 15.793 frank als achterstallig vakantiegeld voor de periode 1983-1994 respectievelijk 1996; 3) 9.409 frank als achterstallige «ziektevergoeding» voor het jaar 1995, alle bedragen te vermeerderen met moratoire interest en gerechtelijke interest, alsook met de gedingkosten.

...
Bij conclusie, op 20 januari 1998 neergelegd ter griffie van de arbeidsrechtbank, vroeg de geïntimeerde de afwijzing van de vordering als onontvankelijk minstens ongegrond, subsidiair hoogstens gegrond ten belope van 8.979 frank «ziektevergoeding», met verwijzing van de appellante in de kosten van het geding. In deze conclusie wierp de geïntimeerde de verjaring van een deel van de vordering op. In haar conclusie, op 12 mei 1998 ter griffie van de arbeidsrechtbank neergelegd, stelde de geïntimeerde subsidiair dat de interest slechts op nettobedragen verschuldigd kon zijn.

Bij eindvonnis van 11 september 1998 werd de vordering tot betaling van loon voor feestdagen en vakantiegeld deels ontoelaatbaar verklaard wegens verjaring en voor het overige ongegrond. De vordering tot betaling van achterstallige ziektevergoedingen (lees: gewaarborgd loon) werd gegrond verklaard. De geïntimeerde werd in de kosten van het geding verwezen.

De eerste rechter was – in zijn wel zeer uitvoerig gemotiveerd vonnis – inzonderheid van oordeel: dat de appellante een vordering *ex delicto* instelde, gebaseerd op een voortgezet misdrijf, bestaande uit verschillende overtredingen van de Feestdagenwet en de Vakantiewet; dat de door een sociaal misdrijf benadeelde persoon het recht heeft de hem verschuldigde bedragen *in natura* op te eisen; dat reeds in de dagvaarding een vordering *ex delicto* werd ingesteld en er *in casu* bijgevolg geen sprake was van de omzetting van een vordering *ex contractu* in een vordering *ex delicto* in de conclusie van de appellante van 16 februari 1998; dat de rechtbank eerst de vraag naar het al dan niet verjaard zijn van een deel van deze vordering moest beantwoorden; dat hiertoe moest worden nagegaan of er *in casu* een (voortgezet) misdrijf werd begaan dat ten laste van de geïnti-

meerde kon worden gelegd; dat het immers niet voldoende was dat een eisende partij zich op *in abstracto* als misdrijf omschreven feiten beriep, opdat zij meteen een beroep op de verjaringstermijn van art. 26 Voorafgaande Titel Sv. zou kunnen doen; dat, wanneer de appellante toepassing maakte van de leer van het voortgezet misdrijf en beweerde dat de verjaring van alle feiten slechts begon te lopen vanaf het ogenblik waarop het laatste feit werd gepleegd, hierop moest worden geantwoord dat dit laatste sinds de wijziging van art. 65 Sw. – met ingang van 1 augustus 1994 – niet langer het geval was en de verjaring voor elk individueel feit sindsdien begint te lopen vanaf het plegen van dit feit; dat, aangezien de dagvaarding na 1 augustus 1994 werd betekend, met de nieuwe toestand rekening moest worden gehouden; dat de vordering voor de aan 1 november 1992 voorafgaande periode (zijnde méér dan vijf jaar voor de stuiting van de verjaring door de dagvaarding) was verjaard; dat, voor de betalingen van loon voor feestdagen en vakantiegeld die de geïntimeerde sinds 1 november 1992 moest doen, het morele element van het misdrijf niet voorhanden was; dat de tekorten sindsdien hun oorsprong vonden in een verkeerde berekening, niet in de wil een misdrijf te plegen; dat het niet verjaarde deel van de vordering *ex delicto* bijgevolg ongegrond moest worden bevonden; dat enkel nog een saldo van gewaarborgd loon – *ex contractu* ingesteld – verschuldigd was.

3. *Nopens de procedure in hoger beroep*

In zijn akte van hoger beroep vordert de appellante dat het hoger beroep toelaatbaar, ontvankelijk en gegrond zou worden verklaard, dat het bestreden vonnis zou worden tenietgedaan en dat het Hof, opnieuw wijzende, de geïntimeerde zou veroordelen tot het betalen van 209.032 frank achterstallig loon voor feestdagen en 125.702 frank achterstallig vakantiegeld, beide bedragen vermeerderd met wettelijke interest en gerechtelijke interest.

...

In zijn conclusie, op 15 februari 1999 ter griffie neergelegd, vordert de geïntimeerde dat het hoger beroep als ontvankelijk doch ongegrond zou worden afgewezen.

...

4. *Nopens de grieven van het hoger beroep*

De appellante acht zich gegriefd door het bestreden vonnis.

Hij wijst er inzonderheid op: dat de geïntimeerde wel degelijk een misdrijf had begaan door onvoldoende loon voor feestdagen en vakantiegeld te betalen; dat hiervoor geen bijzonder opzet vereist was; dat aan de materiële handeling een vermoeden van schuld verbonden is; dat er geen rechtvaardigingsgrond voorhanden was; dat de eerste rechter ook ten onrechte had aangenomen dat de nieuwe bepalingen van art. 65 Sw. *in casu* konden worden toegepast, zodat bij het beoordelen van de verjaring wel degelijk nog rekening moest worden gehouden met de oude regel; dat, in zoverre de nieuwe regel toch mocht worden toegepast, dit in elk geval niet zou beletten dat er geen verjaring was voor de vordering tot betaling van loon voor feestdagen na 20 oktober 1992 (zijnde vijf jaar vóór de inleidende dagvaarding); dat de eerste rechter de vordering ten onrechte deels verjaard en deels ongegrond had verklaard.

De geïntimeerde stelt: dat er een onderscheid moet worden gemaakt voor de periode vóór en na september 1992; dat het loon voor feestdagen vanaf 14 september 1992 immers was betaald, zij het dat er ingevolge berekeningsfouten nog wel een tekort was; dat de vordering voor de periode die aan september 1992 voorafging, verjaard was (en zelfs nog voor een grotere periode, omdat de verjaring van de vordering *ex delicto* nog niet door de dagvaarding, maar pas door een conclusie was gestuit); dat er geen eenheid van opzet kon bestaan voor deze feiten en de sinds september 1992 begane misdrijven, omdat het morele element voor deze laatste niet meer voorhanden was.

5. Bespreking

5.1. Nopens de ontvankelijkheid van het hoger beroep

...

5.2. Nopens de gegrondheid van het hoger beroep

5.2.1. Over de toelaatbaarheid van de vordering

5.2.1.1. De appelland baseert zijn vordering tot betaling van loon voor feestdagen en vakantiegeld op de misdrijven vermeld in de artikelen 23, eerste lid, 2°, van de Feestdagenwet en 54, 2°, van de Vakantiewet. Het gaat dus om een vordering *ex delicto*. Deze vordering verjaart overeenkomstig de bepalingen van art. 26 Voorafgaande Titel Sv., zoals die luiden vóór de wijziging door de wet van 10 juni 1998 (*B.S.*, 17 juli 1998).

De geïntimeerde werpt de verjaring van de vordering op in zoverre zij is gebaseerd op misdrijven die werden begaan vóór 13 februari 1993 (vijf jaar vóór de conclusie waarin volgens die partij voor het eerst een vordering *ex delicto* werd ingesteld: zie verder sub 5.2.1.4.).

De eerste rechter heeft terecht aangenomen dat het niet voldoende is dat een werknemer zijn vordering baseert op feiten die *in abstracto* een misdrijf uitmaken, opdat de verjaringstermijn in art. 26 Voorafgaande Titel Sv. zou gelden. Vooraf moet worden uitgemaakt of er een misdrijf werd begaan, wat een onderzoek naar de aanwezigheid van het materiële element en van het morele element impliceert (vgl. *Arbh.* Brussel, 12 mei 1982, *J.T.T.*, 1983, 138; *Arbh.* Brussel, 23 november 1983, *T.S.R.*, 1983, 528).

5.2.1.2. Dat het materiële element van het misdrijf *in casu* vaststaat, lijkt geen twijfel. Voor de jaren 1983-1992 werd wel degelijk minder loon voor feestdagen betaald dan volgens de vigerende wetgeving was vereist. En voor de jaren 1983-1994 en voor 1996 werd wel degelijk minder vakantiegeld betaald dan volgens de Vakantiewet verschuldigd was. De berekening van het vakantiegeld wordt door de geïntimeerde niet met zoveel woorden betwist.

Naar het oordeel van het Arbeidshof is het echter niet bewezen dat de geïntimeerde ook voor de jaren 1993 en 1996 te weinig loon voor feestdagen heeft betaald. Allereerst volgt dit Hof de stelling van de geïntimeerde dat er voor 1996 slechts vier feestdagen moesten worden vergoed, wat betekent dat hiervoor een bedrag van 1.803 frank verschuldigd was, wat in de berekeningswijze van de appelland zelf maar een verschuldigd saldo van 45 frank betekent. Of er voor 1993 een tekort van 676 frank verschuldigd is, bewijst de appelland niet voldoende (zie ook sub 5.2.1.3). In de jaren

1994 respectievelijk 1995 werd in de berekeningswijze van de appelland zelf trouwens van 203 frank respectievelijk 324 frank te veel betaald. In totaal geeft dit een saldo in het voordeel van de geïntimeerde! Voor de jaren 1993 en 1996 kan de appelland zich bijgevolg niet op het misdrijf in de Feestdagenwet baseren.

5.2.1.3. De vraag of ook het *morele* element van het misdrijf voorhanden is, beantwoordt het Arbeidshof niet op dezelfde wijze als de eerste rechter.

Het misdrijf in de artikelen 23, eerste lid, 2°, van de Feestdagenwet en 54, 2°, van de Vakantiewet is een onopzettelijk misdrijf. Het is slechts vereist dat de dader de handeling of onthouding heeft gewild, maar niet dat hij ook de eraan verbonden schadelijke gevolgen heeft gewild. Deze laatste heeft hij bij ontstentenis van voorzichtigheid of voorzorg niet voorzien of vermeden, ofschoon hij dat had kunnen en moeten doen (zie Dupont, L. en Verstraeten, R., *Belgisch strafrecht*, Leuven, 1990, nrs. 417, 440-449 en 453-459). De vereiste schuldvorm is de onachtzaamheid (zie ook Arnau, P., «Het moreel bestanddeel van het misdrijf: oude en nieuwe wegen doorheen het moeras», *A.J.T.*, 1999-2000, 27).

Die onachtzaamheid moet worden bewezen door de partij die zich op het bestaan van een misdrijf beroept. Wel kan uit de materiële gedraging zelf een feitelijk vermoeden van onachtzaamheid worden afgeleid (zie Arnau, P., *l.c.*, 30-31). De waarde van dit vermoeden wordt door de rechter nochtans vrij beoordeeld.

Welnu, het Arbeidshof neemt aan dat deze onachtzaamheid zeker aanwezig was toen de geïntimeerde in de jaren 1983 tot en met 1992 een tekort aan loon voor feestdagen betaalde. Toen de geïntimeerde zich in september 1992 realiseerde dat zij de vigerende wetgeving niet correct had toegepast, heeft zij voor de toekomst wel beoogd de wet goed toe te passen. Indien er nadien voor bepaalde jaren enkele honderden frank te veel of te weinig zouden zijn betaald (wat, zoals hiervoor werd gezegd, niet bewezen voorkomt), dan zou dit niet het gevolg van onachtzaamheid zijn geweest, maar van een kennelijk verschil in de berekeningswijze van het loon.

Voor de jaren 1983 tot en met 1992 kan de appelland zijn vordering bijgevolg baseren op de verjaringstermijn van art. 26 Voorafgaande Titel Sv.

Dit is ook het geval voor de hele vordering die op het vakantiegeld betrekking heeft, ook voor het vakantiegeld dat voor de jaren vanaf 1993 verschuldigd was. De tekorten die de appelland heeft berekend, kunnen niet enkel worden verklaard door de tekorten in het loon voor feestdagen (er zou immers nauwelijks enig verschil mogen zijn) en moeten bijgevolg een andere oorzaak hebben. De geïntimeerde kan hier dus niet inroepen dat zij het nodige heeft gedaan om een correcte toepassing van de wet te beogen. Zij is onachtzaam geweest (omdat moet worden aangenomen dat de berekening van de geïntimeerde correct is).

5.2.1.4. Nu is komen vast te staan dat de appelland zijn vordering grotendeels kon steunen op een misdrijf (overtredingen van de Feestdagenwet in 1983-1992; overtredingen van de Vakantiewet in 1983-1994 en 1996), moet worden nagegaan of de wettelijke regeling van art. 26 Voorafgaande Titel Sv. correct werd toegepast en of de vordering, zoals de geïntimeerde, hierin gevolgd door de eerste rechter, aanvoert, niet deels verjaard is.

5.2.1.5. De eerste rechter diende allereerst de vraag te beantwoorden of de rechtsgrond van de vordering al *ab initio* de voornoemde misdrijven was dan wel of de appellant zijn vordering eerst *ex contractu* had ingesteld en zijn vordering met toepassing van art. 807 Ger.W. in de conclusie die hij op 16 februari 1998 ter griffie van de arbeidsrechtbank had neergelegd, in een vordering *ex delicto* had omgezet. Een en ander is van belang om de datum van stuiting van de verjaring te bepalen (zie hierna).

Het Arbeidshof is het met de eerste rechter niet eens in zoverre deze oordeelde dat de appellant zijn vordering al in de dagvaarding op een misdrijf had gebaseerd. De dagvaarding maakt gewag van een tekort bij de betaling van loon voor feestdagen en vakantiegeld op dit loon. De appellant vordert betaling van die tekorten, vermeerderd met nalatighedsinterest. Uit het feit dat de appellant geen schadevergoeding vorderde, maar loon en vakantiegeld, kan niet worden afgeleid dat het niet om een vordering *ex delicto* ging, zoals door de eerste rechter terecht wordt geoordeeld. De werknemer die door een sociaal misdrijf werd benadeeld, heeft het recht de gevolgen van dit misdrijf te doen wegnemen door middel van een herstel in specifieke vorm, inzonderheid door een teruggave (Arbh. Gent, afd. Brugge, 3 april 1998, *R.W.*, 1998-99, 1284; *Soc.Kron.*, 1999, 26; *J.T.T.*, 1999, 27; Eliaerts, L., «Loon als schadevergoeding *ex delicto*», *Soc.Kron.*, 1995, 258; Van Eeckhoutte, W., «De verjaring van de burgerlijke vordering op grond van een misdrijf», in *Aanwerven, Tewerkstellen, Ontslaan*, Antwerpen, 1988, O 1003 120).

De dagvaarding maakt echter geen melding van een misdrijf (zelfs niet impliciet, doordat vergoedende interest zou worden gevorderd), enkel van het bestaan van een arbeidsovereenkomst voor handelsvertegenwoordigers. Het is correct dat de rechtsgrond van een vordering niet uitdrukkelijk moet worden vermeld, omdat de juridische omschrijving van een vordering geen deel uitmaakt van de oorzaak van die vordering. Maar met «oorzaak» wordt bedoeld, «het geheel van feiten en handelingen die de eiser aanvoert tot staving van het recht waarvan hij de erkenning of bescherming vraagt» (Broeckx, K., «De feiten in de dagvaarding», noot onder Cass., 28 april 1994, *R. Cass.*, 1994, 322). Indien een partij haar vordering op een misdrijf wil baseren, moet zij bijgevolg noodzakelijk duidelijk maken dat dit misdrijf een van de feiten is die zij tot staving van haar rechten aanvoert. *In casu* is er hiervan geen sprake, omdat de appellant enkel van een arbeidsovereenkomst melding maakt. Dit betekent dat hij zijn vordering exclusief *ex contractu* instelde (dat de vordering tot betaling van «ziektevergoedingen» enkel op grond van de arbeidsovereenkomst werd ingesteld, heeft hij trouwens zelf altijd erkend, zodat bijkomend de vraag rijst waaruit zou moeten blijken dat de andere vorderingen een andere rechtsgrond hadden). Er is geen enkele aanwijzing dat de appellant er ook maar aan heeft gedacht zijn vordering *ex delicto* in te stellen.

Het is pas in de voornoemde conclusie dat de appellant, die vaststelde dat de geïntimeerde (evident) de gedeeltelijke verjaring van zijn vordering *ex contractu* opwierp, het geweer van schouder heeft veranderd, iets waartoe hij overigens het volste recht had. Maar hij dient natuurlijk de gevolgen van zijn handelwijze te dragen. De stuiting van de verjaring van de vordering *ex contractu* kon de stuiting van de verjaring van de vordering *ex delicto* niet meebrengen.

Een en ander volgt uit de beperkte draagwijdte van een stuiting (zie Lindemans, A., «De verjaring van de vordering op grond van de arbeidsovereenkomst», in *Aanwerven, Tewerkstellen, Ontslaan*, 1995, O 1001 625). Het Arbeidshof aanvaardt niet dat een vordering *ex delicto* virtueel begrepen is in een vordering *ex contractu*, zodat de leer van het Hof van Cassatie die men onder meer terugvindt in een arrest van 26 november 1990 (*Arr.Cass.*, 1990-91, 346) niet kan worden toegepast.

Wanneer de verjaring van de vordering *ex delicto* bijgevolg slechts op 16 februari 1998 werd gestuit, betekent dit dat deze vordering in elk geval niet verjaard is in zoverre zij is gebaseerd op misdrijven die werden begaan in de periode vanaf 16 februari 1993. De vordering *ex delicto* verjaart immers vijf jaar na het plegen van het misdrijf. De vordering tot betaling van vakantiegeld is dus niet verjaard in zoverre zij op de jaren 1993, 1994 en 1996 betrekking hebben.

5.2.1.6. Er dient te worden onderzocht of de vordering tot betaling van loon voor feestdagen en tot betaling van vakantiegeld voor de jaren 1983-1992 niet eveneens is verjaard.

Uit artikel 65 Sw. wordt afgeleid dat verschillende gedragingen die elk afzonderlijk strafbaar zijn, geacht worden slechts één feit uit te maken omdat zij met elkaar verbonden zijn door een eenheid van doel of verwezenlijking. Een dergelijk voortgezet misdrijf kan ook worden gepleegd indien het morele element niet in opzet bestaat, zoals *in casu* het geval is (zie Cass., 30 mei 1960, *R.D.P.*, 1960, 633, met noot Legros, R.). Het belang van het voortgezet misdrijf op het vlak van de verjaring bestaat hierin dat de verjaring van de burgerlijke vordering die voortspuit uit alle feiten, pas begint te lopen op het ogenblik dat de verjaring van de burgerlijke vordering die uit het laatste feit voortspuit, begint te lopen (zie Van Eeckhoutte, W., *l.c.*, O 1003 320).

Artikel 65 Sw. werd evenwel met ingang van 31 juli 1994 vervangen door art. 45 van de wet van 11 juli 1994 betreffende de politierechtbanken en houdende een aantal bepalingen betreffende de versnelling en de modernisering van de strafrechtspleging (*B.S.*, 11 juli 1994). De eerste rechter oordeelde terecht dat uit de nieuwe bepaling blijkt dat nu bij het begaan van elk feit afzonderlijk een verjaringstermijn begint te lopen (zie ook Clesse, J., «La prescription de l'action civile et droit du travail», *J.T.T.*, 1998, 52; Kefer, F., «La disparition de l'absorption», noot onder Luik, 24 maart 1995, *J.L.M.B.*, 1995, 841).

Een en ander heeft nochtans geen enkel belang voor de vordering tot betaling van loon voor feestdagen. Zowel in de oude als in de nieuwe versie van art. 65 Sw. is zij geheel verjaard. In de nieuwe versie, omdat er meer dan vijf jaar verstreken zijn tussen het misdrijf (het laatste in 1992) en de stuiting van de verjaring (in 1998). Er wordt niet aangevoerd dat de loop van de verjaring zou zijn geschorst. In de oude versie, omdat er in de loop van de vijf jaar die aan de stuiting van de verjaring voorafgaan, geen enkel misdrijf werd gepleegd, zodat de appellant enkel het misdrijf in 1992 als kapstok voor de vorige jaren zou kunnen gebruiken, wat hem geen baat oplevert, omdat ook de vordering die op dit jaar betrekking heeft, verjaard is... De eerste rechter heeft de vordering tot betaling van loon voor feestdagen voor de jaren 1983-1992 terecht als verjaard beschouwd.

5.2.1.7. Om te beoordelen of de vordering tot betaling van vakantiegeld voor de jaren 1983-1992 al dan niet is verjaard, moeten de gevolgen van de wijziging van art. 65 Sw. wel

goed worden ingeschat. Wanneer men de nieuwe versie van deze bepaling toepast, zal de vordering verjaard zijn (omdat er meer dan vijf jaar verstreken zijn tussen de datum waarop het vakantiegeld in 1992 moest worden betaald en de datum van stuiting van de verjaring). Past men evenwel de oude versie van art. 65 Sw. toe, dan is er ongetwijfeld wél ruimte voor de toepassing van de oude theorie, omdat de appellant, voor de jaren 1983-1992, het misdrijf in 1996 als kapstok kan gebruiken. Zodoende moet de toepassing in de tijd van de oude en nieuwe bepaling worden onderzocht. Het zal blijken dat het Arbeidshof hieromtrent anders oordeelt dan de eerste rechter.

5.2.1.8. Terzake moet toepassing worden gemaakt van de leer die betrekking heeft op de temporele werking van verjaringstermijnen. De nieuwe bepaling blijkt immers met ingang van 31 juli 1994 impliciet een nieuwe *kortere* termijn voor de verjaring van de strafvordering (en meteen voor de burgerlijke vordering) in te voeren. Het geval waarin voor de aanvang van de verjaring een vroeger tijdstip wordt ingevoerd, wat hier het geval blijkt te zijn, wordt hiermee gelijkgesteld (zie o.a. De Smedt, P., «Toepassing in de tijd van de gewijzigde verjaringstermijnen», in X, *De herziening van de bevrijdende verjaring door de Wet van 10 juni 1998*, Antwerpen, 1999, nr. 183, voetnoot 444; Lindemans, A., «Verjaring in de sociale zekerheid», in Van Steenberge, J. en Van Regenmortel, A. (red.), *Actuele problemen van het sociaalezekerheidsrecht*, Brugge, 1995, 245).

Welnu, de nieuwe kortere verjaringstermijn is in beginsel onmiddellijk toepasselijk op de nog lopende verjaringen. Dit zou *in casu* meebrengen dat de vordering tot betaling van het vakantiegeld voor 1992, behoudens (onbewezen) stuiting of schorsing, al in 1997 verjaart, m.a.w. dat de vordering tot betaling van vakantiegeld voor 1988 en vroeger al verjaard was op het ogenblik dat de nieuwe regeling van kracht werd. Vandaar dat aan het voornoemde beginsel een correctie wordt aangebracht. Onderwerpt de nieuwe wet de verjaring aan een kortere verjaringstermijn dan de oude wet en is het betrokken recht nog vóór de inwerkingtreding van de nieuwe wet ontstaan, dan begint de nieuwe verjaringstermijn ten vroegste te lopen bij de inwerkingtreding van de nieuwe wet. De verjaring is nochtans al verworven wanneer de verjaring onder het oude regime eerder bereikt zou zijn dan onder de nieuwe regeling, omdat de nieuwe wet uiteraard de verjaringstermijn niet heeft willen verlengen (Cass., 6 maart 1958, *Arr.Cass.*, 1958, 489; Cass., 24 januari 1997, *Arr.Cass.*, 1997, 107; *R.Cass.*, 1998, 33, noot Wery, P. en Vuye, H.; Popelier, P., *Toepassing van de wet in de tijd*, in *A.P.R.*, Antwerpen, 1999, nrs. 134, 138 en 139). Dit betekent *in casu* dat voor de op 31 juli 1994 nog lopende verjaringen op de voornoemde datum een nieuwe termijn van vijf jaar begon te lopen. De verjaring kon worden gestuit tot en met 30 juli 1999, wat ook tijdig is gebeurd. De vordering tot betaling van vakantiegeld voor de jaren 1983-1992 is dus niet verjaard.

5.2.2. Over de gegrondheid van de vordering

Uit het voorgaande volgt dat enkel de vordering tot betaling van vakantiegeld mogelijk gegrond kan worden verklaard. Voor de vordering tot betaling van loon voor feestdagen is dit niet het geval. Deze vordering is deels verjaard, deels ongegrond.

De vordering tot betaling van vakantiegeld is daadwerkelijk gegrond, omdat alle elementen van het misdrijf be-
wezen werden geacht.

Het hoger beroep is gedeeltelijk gegrond.

Op de *in natura* toegekende schadevergoeding is wel geen wettelijke interest maar slechts vergoedende interest verschuldigd (zie *Arbh. Gent*, afd. Brugge, 3 april 1998, *R.W.*, 1998-99, 1284; *Soc.Kron.*, 1999, 26; *J.T.T.*, 1999, 27), zij het dat, bij gebrek aan verweer terzake, deze interest (aan de wettelijke rentevoet) toegekend wordt vanaf het ogenblik waarop de bedragen hadden moeten worden betaald (en de misdrijven werden gepleegd) tot de datum van het huidig arrest, en dat er vanaf dat ogenblik sprake is van ver-
wijlinterest. De interest wordt toegekend op het netto-
bedrag.

...

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE VEURNE

KORT GEDING – 17 NOVEMBER 1999

Voorzitter: de h. Handschoewerker

Advocaten: mrs. Van Buggenhout, Van der Putten, Baluwé,
Dursin en Heughebaert

Gerechtelijk akkoord – Rechten schuldeisers – 1. Beëindiging overeenkomsten – Kredietovereenkomst – Opzegging – Geoorloofdheid – 2. Schuldvergelijking – Geoorloofdheid

1. Een opzegging van de kredieten is mogelijk niettegenstaande het gerechtelijk akkoord, wanneer die opzegging is gebaseerd op redenen die geen verband houden met de akkoordprocedure.

2. Door het gerechtelijk akkoord worden alle rechten van de schuldeisers opgeschort en zijn zij aldus aan een bijzonder geregelde vorm van samenloop onderworpen. Toestaan dat een schuldeiser nog tot schuldvergelijking zou overgaan, is hiermee in strijd.

N.V. V. e.a. t/ N.V. K. en N.V. F.

Eiseressen vechten de beslissing aan van de bank waarbij deze bij brief van 20 september 1999, nadat op 16 september 1999 door eiseressen het gerechtelijk akkoord was aangevraagd, overging tot onmiddellijke en algemene beëindiging van de korte- en langetermijnkredieten.

Art. 28 Wet Gerechtelijk Akkoord bepaalt het volgende: «Het vonnis tot toekenning van voorlopige opschorting maakt geen einde aan de overeenkomsten gesloten vóór die datum. Elk beding van een overeenkomst, en inzonderheid een ontbindende voorwaarde, volgens hetwelk de ontbinding van de overeenkomst alleen al geschiedt doordat een akkoord is aangevraagd of verkregen, blijft zonder gevolg...»

Hoewel de wettekst daarover geen uitsluitel geeft, mag worden aangenomen dat deze regel ook geldt voor overeenkomsten «*intuitu personae*» aangegaan en derhalve ook voor kredietovereenkomsten (Van Ryn J. en Heenen J., *Principes de droit commercial*, III, Brussel, Bruylant, 1960, 349 en IV, Brussel, Bruylant, 1988, 405, nr. 529).

De nieuwe wet laat de bestaande kredietovereenkomsten derhalve in principe voortbestaan. Tijdens de parlementaire voorbereiding werd voor overeenkomsten «*intuitu personae*» aangegaan wel voorbehoud gemaakt voor die gevallen waarin het vertrouwen van de partijen dusdanig is geschoot dat de overeenkomst niet verder kan worden uitgevoerd (Memorie van Toelichting, *Parl. St.*, Kamer, 1993-1994, nr. 1406/1 p. 25).

Om de werking van de vennootschap en het verderzetten van de commerciële activiteit mogelijk te maken, beperkt de wetgever de uitwerking van bepaalde contractuele bedingen waaronder de volgende: «Elk beding van een overeenkomst en inzonderheid een ontbindende voorwaarde, volgens hetwelk de ontbinding van de overeenkomst alleen al geschiedt doordat een akkoord is aangevraagd of verkregen, blijft zonder gevolg» (art. 28, tweede lid, Wet Gerechtelijk Akkoord).

...

De opzegging van de overeenkomst met inachtneming van de contractueel vastgestelde opzeggingstermijn is mogelijk, op voorwaarde dat die opzegging niet – uitsluitend – werd gegeven wegens het aanvragen van het gerechtelijk akkoord. Mocht dit wel het geval zijn, dan zou de opzegging als misbruik van recht kunnen worden beschouwd (Grégoire M., «Quel est le sort réservé aux contrats en cours», *Studiedag Skyroom Events*, 25 september 1997, p. 9, nr. 10).

Ook de «schorsingsbedingen» blijven hun uitwerking behouden, zelfs indien schorsing contractueel wordt bedongen – quod non in casu – door het enkele feit van het aanvragen van het gerechtelijk akkoord: «Daarenboven is op te merken dat de tekst (Wet op het Gerechtelijk Akkoord) enkel slaat op de ontbindende voorwaarde, maar een clause van opschorting van de verbintenissen (van de bank) niet verbiedt (techniek van «schorsing» van het krediet). Het gemene recht (art. 1184 B.W.: stilzwijgend ontbindend beding) kan nog steeds worden ingeroepen, omdat het steunt op een ingebreke blijven». (C. Van Buggenhout, «Kanttekeningen bij de wetten betreffende het Gerechtelijk Akkoord en het Faillissement», *R.W.*, 1997-98, 455).

Art. 13 van de «kredietregeling» op basis waarvan de bank is overgegaan tot opzegging van de kredieten van eiseressen, verleent de bank het facultatief recht om een kredietfaciliteit te beëindigen in een aantal welomschreven gevallen. Het contract tussen partijen is van onbepaalde duur en kan op grond van welbepaalde redenen worden opgezegd.

De bank ging bij brief van 20 september 1999 over tot opzegging van de kredieten en motiveerde de opzegging (...). Hieruit blijkt dat de bank is overgegaan tot de opzegging van de kredieten om verschillende gerechtvaardigde redenen die geen verband hielden met de aanvraag van het Gerechtelijk Akkoord.

...

In huidig geding mag niet uit het oog worden verloren dat banken voortdurend een evenwicht dienen te vinden tussen enerzijds hun plicht om aangegane verbintenissen te goeder trouw uit te voeren en anderzijds hun plicht om de kredieten te beëindigen als de financiële of economische toestand van de kredietnemer dit noodzakelijk maakt. Er dient steeds te worden gezocht naar een evenwicht tussen de rechten en belangen van de kredietnemer enerzijds, met inbegrip van de belangen van diens werknemers, en anderzijds met de

rechten en belangen van derden, zoals klanten en leveranciers van de onderneming, met inbegrip van de belangen van hun werknemers, de fiscus, de R.S.Z. e.a.

In casu gaat het – de kredietopening – om een contract van onbepaalde duur, dat op grond van contractuele redenen werd opgezegd, zonder dat van rechtsmisbruik sprake is. Deze opzegging kan door de rechter niet worden geschorst – herstel *in natura* – op grond van het beginsel van de contractvrijheid. De sanctie voor een bewezen abusieve opzegging bestaat in dat geval in het toekennen van een gepaste schadevergoeding die moet worden gevorderd voor de bodemrechter (S. Stijns, «De beëindiging van de kredietovereenkomst: macht en onmacht van de kortgeding-rechter», *T.B.H.*, 1996, nr. 71-72; Cass., 6 november 1987, *T.B.H.*, 1988, 188-200, met noot J.M. Nelissen Grade).

Op grond van alle voornoemde redenen zijn wij van oordeel dat de beslissing tot beëindiging van het krediet verleend door de bank, als bevestigd bij brief van 20 september 1999, *prima facie* niet strijdig is met art. 28, tweede lid, Wet Gerechtelijk Akkoord.

De bank stelt dat zij door het compenseren van binnenkomende betalingen met de opeisbare schuldvorderingen van de bank ten laste van eiseressen geen daad stelt die in strijd is met art. 21, § 1, Wet Gerechtelijk Akkoord.

In de rechtsleer wordt er een stelling naar voren gebracht die stelt dat het niet opgaat wanneer een kredietovereenkomst op geldige wijze wordt opgezegd – zoals *in casu* – de compensatie te verbieden die volgt uit een bedrag van eenheid van rekening, om reden dat geen enkel gerechtelijk akkoord uitvoerbaar zou zijn indien compensatie via rekening courant mogelijk zou zijn. De daardoor ontstane herstructureringsmoeilijkheden en continuïteitsbedreiging van de onderneming zouden eventueel kunnen opgevangen worden door de overdracht van een deel of van geheel de onderneming. (C. Van Buggenhout, «Gerechtelijk Akkoord en samenloop», *T.B.H.*, 1999, 181).

Het Gerechtelijk Akkoord is het koninginnestuk van de wettelijke hervorming, om reden dat de wetgever zonder twijfel is uitgegaan van de redding van de toegevoegde waarde van de onderneming die wegens de meest diverse economische omstandigheden in financiële moeilijkheden is geraakt. De wetgever heeft een economische benadering op het oog gehad, redenerend in termen van behoud van het economisch nut van het geheel van de componenten die een onderneming uitmaken. Deze strategische optie steunt op de continuïteitsonderstelling en is erop gericht een juridisch instrument in het leven te roepen dat de onderneming moet helpen dit continuïteitsperspectief te behouden teneinde haar in staat te stellen zich aan te passen aan de wisselende omstandigheden van haar economische omgeving. Door een moratorium op te leggen wordt aan de schuldenaar de tijd gegund herstructurerings- en/of saneringsmaatregelen uit te werken die de economische leefbaarheid van zijn onderneming moeten veilig stellen (*o.c.*, *l.c.*, 157).

Ingevolge de opzegging van de kredieten werd de tussen partijen bestaande rekening courant afgesloten en werd het saldo ervan opeisbaar *gesteld*; uit hoofde van dit saldo beschikt de bank over een schuldvordering tegen eiseressen.

Compensatie tussen de wederzijdse schuldvorderingen kan niet worden doorgevoerd, omdat door het moratorium de wederzijdse schuldvorderingen niet opeisbaar zijn.

Een effectief moratorium is alleen mogelijk als alle schuldeisers op een of andere wijze bij dit moratorium betrokken worden. Een moratorium dat alleen werkt ten opzichte van gewone schuldeisers is niet werkzaam, mede gelet op het bestaan van diverse voorrechten of andere zekerheden voor vele schuldeisers. Daarom moesten en zijn de rechten van de bevoorrechte schuldeisers enigszins ingeperkt.

Vanaf de neerlegging van de akkoordaanvraag ontstaat er een bijzondere geregelde vorm van samenloop van alle schuldeisers, inclusief de bevoorrechte schuldeisers. De opschorting van de rechten van de schuldeisers is van toepassing op alle schuldeisers, ongeacht de zekerheid waarover ze beschikken. Ook de hypothecaire, bevoorrechte en pandhoudende schuldeisers kunnen geen uitvoeringsmaatregelen meer treffen. De wetgever wilde aldus vermijden dat zij door onmiddellijke tegeldemaking van bepaalde goederen de voortzetting van de onderneming in het gedrang zouden kunnen brengen en een voorgenomen reddingsoperatie zouden kunnen ondermijnen (Memorie van Toelichting, *Parl. St.*, 1993-94, nr. 1406/1, 21).

De nieuwe wettelijke bepalingen van het Gerechtelijk Akkoord maken het gelijkheidsbeginsel duidelijk ondergeschikt aan het welslagen van de sanering. Het plan staat een gedifferentieerde behandeling van de schuldeisers toe en de rechter kan aan bepaalde schuldeisers bijkomende zekerheden verschaffen (E. Dirix, «Posities van schuldeisers en hun zekerheidsrechten», in *Faillissement en Gerechtelijk Akkoord*, 369-370).

Op grond van alle voornoemde overwegingen zijn wij van oordeel dat de bank, door thans de hand te leggen op de tegoeden op rekening van eiseressen alsmede op de binnenkomende gelden van klanten (schuldvorderingen), zij ten onrechte overgaat tot compensatie. Schuldvergelijking in rekening courant kan juridisch niet en komt neer op een verboden tegeldemaking in de zin van art. 21 Wet Gerechtelijk Akkoord.

Bijgevolg worden verweersters veroordeeld om alle bedragen die zij vanaf 16 september 1999, datum van neerlegging van het verzoekschrift, ten voordele van eiseressen hebben ontvangen of nog zullen ontvangen gedurende de periode van het gerechtelijk akkoord en voor de duur ervan, vanaf datum van deze beschikking ter vrije beschikking van eiseressen te stellen onder verbeurte van een dwangsom van 1.000.000 frank per dag en per vastgestelde overtreding die na de betekening van huidige beschikking zou worden vastgesteld.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE BRUSSEL

2e KAMER – 29 NOVEMBER 1999

Voorzitter: de h. Desmedt

Advocaat: mr. Destrycker

Beslag en executie – Beslagbare goederen – Zijdelingse vordering

Bij het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd van de gerechtigde is een uitvoerend beslag op een pensioenspaar-

rekening mogelijk. Indien de gerechtigde nalaat om de tegoeden van de pensioenspaarrekening op te vragen, kunnen de schuldeisers de zijdelingse vordering instellen.

Belgische Staat t/ N.V. B. en B.

Overwegende dat de zijdelingse vordering ertoe strekt eerste verweerster te horen veroordelen de tegoeden op de pensioenspaarrekening van tweede verweerder te gelde te maken; dientengevolge eerste verweerster te horen bevelen de aandelen Star Fund te verkopen zodat de gelden vrijkomen ter voldoening van de schulden van de heer B.; de uitspraak gemeen te horen verklaren aan tweede verweerder;

Overwegende dat de zijdelingse vordering er tevens toe strekt tweede verweerder te horen veroordelen tot de kosten;

Aangezien de heer B. de volgende openstaande schulden heeft op de ontvangkantoren van de directe belastingen te Kapellen, Malle, Antwerpen 1 en Herentals: ...

Dat het algemeen totaal met inbegrip van de kosten werd berekend tot het einde van de maand augustus 1999 en dient te worden verhoogd met de wettelijk verschuldigde interest als naar recht;

Dat er in opdracht van de ontvanger van de directe belastingen te Kapellen onder andere een dwangbevel werd betekend aan de heer B. op 2 juli 1993 en op 18 februari 1998;

Dat uitvoering op roerende goederen onmogelijk is, omdat de heer B. een bemeubelde kamer betrok;

Dat er op 29 juli 1996 een beslag werd gelegd bij de N.V. B. in uitvoering van art. 165 K.B./W.I.B.'92, gevolgd door een bewarend beslag bij deurwaardersexploot op 26 augustus 1996, waarbij de aanzegging gebeurde op 28 augustus 1996; thans werd er een nieuw bewarend beslag gelegd op 24 augustus 1999;

Dat er ingevolge het gelegde beslag een pensioenspaarrekening werd geblokkeerd met een tegoed op 2 juli 1999 van 83.893 duizendsten Star Fund of een tegenwaarde van 7.743,22 euro;

Dat uit de brief van de N.V. B. van 2 juli 1999 blijkt dat de anticipatieve heffing werd geheven naar aanleiding van de zestigste verjaardag van de heer B.,

Dat er door de N.V. B. een loonoverdracht werd betekend voor een schuld die per 2 juli 1999 nog 182.283,- frank bedroeg, en dat het laatste betaalde bedrag van mei 1998 dateerde;

Dat, gelet op de leeftijd van de heer B., aan te nemen valt dat deze zijn werkprestaties heeft stopgezet en thans gepensioneerd is;

Dat de onroerende goederen van de heer B. verkocht zijn op beslag waarbij de opbrengst integraal werd toebedeeld aan de N.V. B.;

Dat er roerend geen uitwinningmogelijkheden zijn, daar de heer B. ofwel een studentenkamer betreft ofwel op een fictief adres ingeschreven staat;

Dat de heer B. een zekere en opeisbare vordering heeft op de N.V. B., namelijk de tegoeden op een pensioenspaarrekening op 2 juli 1999 goed voor 83.893 duizendsten Star Fund of een tegenwaarde van 7.743,32 euro;

Dat eiseres geen andere invorderingsmogelijkheden heeft en zodoende een toepassing van art. 1166 B.W. zich opdringt;

Dat de heer B. nalaat zijn vordering op te eisen in de wetenschap dat deze hem niet tot enig voordeel zou strekken en integraal zal worden toebedeeld aan de schuldeisers;

Dat eiseres op 6 augustus 1999 de heer B. heeft aangeschreven bij aangetekende brief, teneinde deze voor de laatste maal te verzoeken zijn vordering op de N.V. B. te gelde te maken, maar dat de heer B. hierop niet gereageerd heeft;

Dat de heer B. op de normale vervaldag van het pensioenspaarplan, zijnde de zestigste verjaardag, ter gelegenheid van de pensionering nagelaten heeft de tegoeden op te vragen;

Aangezien onderhavige zaak slechts korte debatten vergt in de zin van art. 735 Ger. W., gelet op de aard ervan;

Dat de N.V. B. overigens per brief van haar advocaat van 15 oktober 1999 verklaarde zich naar de wijsheid van de rechtbank te gedragen;

(...)

NOOT – *Uitvoerend beslag op deelbewijzen van een pensioenspaarrekening, een hopeloze zaak?*

1. De feiten van deze zaak zijn eenvoudig. Een schuldeiser legt ten laste van zijn schuldenaar een beslag onder derden in handen van de bank van deze laatste. De verklaring van derde-beslagene vermeldt als enig actief effecten van een pensioenspaarfonds. De beslagen effecten lijken overigens het enige actief van de schuldenaar te zijn.

Deze laatste, een man die intussen reeds meer dan 60, maar nog geen 65 jaar is, blijft stilzitten. Gezien de bijzonder aard van de effecten en de daaraan verbonden wettelijke bescherming stelt dit de schuldeiser voor een probleem.

2. De beslagen effecten waren delen van een pensioenspaarfonds. In de wet van 7 augustus 1986 (*B.S.* 20 augustus 1986, err. *B.S.* 15 oktober 1986) werd de mogelijkheid gecreëerd om een systeem van pensioensparen in te voeren. Dit werd in de praktijk omgezet met het K.B. van 22 december 1986 (*B.S.* 1 januari 1987, bekrachtigd door art. 54 van de wet van 7 november 1987 (*B.S.*, 17 november 1987)). Dit kaderde niet alleen in een bezorgdheid omtrent de pensioenuitkeringen, maar kwam er vooral ter stimulering van beleggingen in risicokapitaal (Verslag aan de Koning bij het K.B. van 22 december 1986, *B.S.*, 1 januari 1987, p. 42).

3. Als aansporing werden, als aan bepaalde voorwaarden was voldaan, aan het pensioensparen fiscale voordelen verbonden, zodat de reglementering ervan vooral in fiscaal vaarwater terechtkwam. (zie art. 145⁸ tot 145¹⁶ W.I.B. 92).

Dit pensioensparen kan gebeuren door middel van collectieve pensioenspaarrekeningen, individuele pensioenspaarrekeningen of pensioenverzekeringen. Het pensioensparen via collectieve pensioenspaarrekeningen gebeurt door de aankoop van nominatieve deelbewijzen van een pensioenspaarfonds. (zie art. 145¹⁶ W.I.B. 92).

4. De doelstelling van langetermijnsparen of pensioensparen kon echter alleen worden gerealiseerd zo de nodige stabiliteit kon worden gegarandeerd.

Art. 55 van de wet van 7 november 1987 bepaalt dat, behoudens al dan niet vroegtijdige opneming of vereffening van de overeenkomstig art. 72 W.I.B. 1964 (nu art. 145⁸ tot 145¹⁶ W.I.B. 92) gevormde spaartegoeden, pensioen, renten

of kapitalen, er geen *uitvoerend beslag* kan worden gelegd op de activa waaruit de spaarrekeningen zijn samengesteld.

Volgens de uitleg van de minister van Financiën in de Kamer was het niet de bedoeling de inleg van het pensioensparen onbeslagbaar te maken. Men wou enkel vermijden dat diegene die inschrijft op een systeem van pensioensparen, enerzijds de mogelijkheid zou verliezen om verder een bedrag bijeen te sparen om een inkomstenverlies na zijn pensionering te ondervangen, en anderzijds zelfs eventueel geen nieuw pensioenspaarplan met fiscale voordelen meer zou kunnen afsluiten, omdat de looptijd geen tien jaar meer zou kunnen bedragen (voorwaarde 145¹⁶, 1° a) W.I.B. 92) (*Parl. St.*, Kamer, 1986-87, nr. 1025/5, p. 14 en 15, zie ook *Parl. St.*, Senaat, 1987-88, nr. 654/2, p. 7).

De uitsluiting van het uitvoerend beslag is enkel tijdelijk. Ze vervalt indien de spaartegoeden worden opgenomen of uitgekeerd.

5. Een *bezwarend beslag* blijft anderzijds dus wel mogelijk. De omzetting in een uitvoerend beslag onder derden zal alleen mogelijk zijn bij de hierboven vermelde opname of uitkering (Lanoye, L., «Beslag onder derden op een (bank)rekening» in *Liber Amicorum M. Briers*, 1993, p. 295-297, Stranart, A.M., Clevenbergh, O. et Block, G., «La saisie-arrêt bancaire», *R.P.D.B., Complément*, VIII, p. 835, nr. 82).

Dit brengt voor de schuldeiser evenwel niet altijd een oplossing. Een dergelijk beslag geldt immers slechts voor drie jaar, behalve zo er een schorsingsreden bestaat (art. 1458 Ger. W.) of het beslag tijdig werd hernieuwd. Deze termijn wordt geschorst door een procedure ten gronde over de schuldvordering waarvoor het bewarend beslag onder derden wordt gelegd. De beslaglegger zal dus wel verplicht zijn het beslag op te volgen en telkenmale te hernieuwen (Lanoye, L., *o.c.*, p. 296).

6. Wat als er dan toch een uitvoerend beslag onder derden op de deelbewijzen van een pensioenspaarfonds wordt gelegd? Men kan zich op het standpunt plaatsen dat, gezien de hiervoor vermelde *ratio legis*, het eerder om een verbod tot uitwinning dan een verbod tot beslag gaat (Advies van de Raad van State, *Parl. St.*, Kamer, 1986-87, nr. 1025/4, p. 2). Een uitvoerend beslag onder derden is dan wel mogelijk, maar de afwikkeling ervan is onderworpen aan het einde van de beschermingsperiode (de Leval, «Saisie de meubles incorporels», in *Uitvoeringsrecht - Permanente vorming van gerechtsdeurwaarders*, 1996, p. 108).

De derde-beslagene zal in elk geval er goed aan doen de betrokken effecten te blokkeren. In zijn verklaring van derde-beslagene zal hij naast de opgave van het nummer van de effectenrekening, van het aantal deelbewijzen en van hun schattingswaarde op het ogenblik van het beslag, daarin ook verwijzen naar het art. 55 van de wet van 7 november 1987 en voorbehoud maken voor de wettigheid van het beslag. Het uitvoerend beslag zal enkel een bewarende werking hebben. Een eigenaardig gevolg zal wel zijn dat die werking behouden blijft, zonder dat de gebeurlijke driejaarlijkse hernieuwing moet worden aangevraagd (Lanoye, L., *o.c.*, p. 296-297).

7. Het K.B. van 22 december 1986, dat het stelsel van derdeleeftijd- of pensioensparen invoert, bevat geen vervaldatum waarna de bescherming van het voornoemde art. 55 zou wegvallen. Het is dan ook zo dat zelfs het feit dat de gerechtigde van de nominatieve deelbewijzen van een pen-

sioenspaarfonds de normale pensioenleeftijd bereikt, niet tot gevolg heeft dat vanaf dat ogenblik deze tegoeden zonder meer het voorwerp van uitvoeringsmaatregelen kunnen zijn.

Het feit dat op zestig jaar, of indien de collectieve spaarrekening werd geopend door een persoon van vijfenvijftig jaar of meer, tien jaar na de opening (art. 184, §§ 1 en 2 Wetboek van met zegel gelijkgestelde taksen), een taks op het langetermijnsparen moet worden betaald door gedeeltelijke verkoop van de effecten (art. 187/1, tweede lid, Wetboek van met zegel gelijkgestelde taksen) dingt daaraan niet af. Deze datum kan dus niet als normale vervaldag van het pensioenspaarplan worden beschouwd.

In de zaak waarin het vonnis werd gewezen bevat het pensioenspaarplan, onderschreven door de beslagene, al evenmin een conventionele einddatum.

8. De clause in een pensioencontract, waarin wordt bepaald dat dit wordt beëindigd in geval van een beslag onder derden op de tegoeden ervan, is niet efficiënt. Een dergelijk beding is in elk geval strijdig met de *ratio legis* van art. 55 van de wet van 7 november 1987. Daarenboven zou dit, bij een uitvoerend beslag onder derden, ingaan tegen de uitdrukkelijke bepalingen van dit wetsvoorschrift (zie nader: Lanoye, L., *o.c.*, p. 297).

9. In bepaalde gevallen zal de schuldenaar, gerechtigde van schuldvorderingen op derden, er helemaal geen belang bij hebben om deze te innen. Iedere actie doet de opbrengst ervan toch in handen van zijn schuldeisers vallen.

Art. 1166 B.W. biedt aan de schuldeiser een oplossing in de vorm van de zijdelingse vordering (De Page, H., *Traité*, III, p. 210, nrs. 185 e.v.; Dirix, E. en Broeckx, K., *Beslag, A.P.R.*, p. 323, nr. 623; Dirix, E., «Verhaalsrechten op schuldvorderingen», in *Liber Amicorum M. Briers*, 1993, p. 153, nr. 8. Zie ook: Ghyselen, M., «Invordering van een fiscale schuld lastens een stilzittende erfgenaam: beslag en zijdelingse vordering», *T.F.R.*, 1997, p. 246-248). De schuldeiser wordt de kans geboden bepaalde vorderingen van zijn schuldenaar uit te oefenen in naam van deze laatste. De schuldeiser heeft daartoe een eigen recht en hoeft zich derhalve niet te laten subrogeren in de rechten van de schuldenaar (De Page, H., *Traité*, III, p. 217, nr. 195; Luik, 14 januari 1961, *Pas.*, 1961, II, p. 238).

Een gevolg is wel dat de onderschuldenaar aan de schuldeiser alle excepties kan opwerpen die eigen zijn aan de rechtsverhouding tussen de schuldenaar en de onderschuldenaar (De Page, H., *Traité*, III, p. 219-220, nr. 199, 2°; Dirix, E., *o.c.*, p. 153, nr. 8).

10. De schuldeiser moet er wel belang bij hebben om de plaats van zijn schuldenaar in te nemen. Het uitoefenen van deze vordering onderstelt dat de schuldeiser een zekere en opeisbare vordering op de schuldenaar bezit. Het is geenszins vereist dat de schuldeiser over een uitvoerbare titel zou beschikken (De Page, H., *Traité*, p. 217, nr. 194; Dirix, E. en Broeckx, K., *Beslag*, p. 323, nr. 624). Voorts moet de schuldenaar insolvent zijn en passief gebleven zijn (De Page, H., *Traité*, III, p. 216, nr. 191).

11. Strikt genomen moet de schuldenaar niet in het geding worden betrokken (Dirix, E. en Van Oevelen, A., «Kroniek van het verbintenissenrecht (1985-1992)», *R.W.*, 1992-1993, 1254, nr. 80). Gebeurt dit niet, dan is het vonnis echter niet tegenwerpbaar aan deze laatste (De Page, H., *Traité*, III, p. 218, nr. 197 en p. 221, nr. 202; Brussel 6 december 1968, *R.W.*, 1968-69, 1945).

12. De zijdelingse vordering houdt het midden tussen een bewarende en uitvoerende maatregel. Enerzijds bewarend, omdat er geredieerd wordt aan het stilzitten van de schuldenaar, anderzijds uitvoerend, daar zij – hoewel zij geen uitvoeringsmaatregel is – een beslag mogelijk maakt (De Page, H., *Traité*, III, p. 218, nr. 197 en p. 221, nr. 202; Dirix, E. en Broeckx, K., *Beslag*, p. 323, nr. 624; de Leval, G., *La saisie-arrêt*, p. 156, voetnoot (2)).

13. De schuldeiser die de zijdelingse vordering uitoefent, ontkomt, evenmin als bij een beslag, aan de samenloop. (De Page, H., *Traité*, III, p. 220, nr. 199, 4°; Dirix, E. en Broeckx, K., *Beslag*, p. 323, nr. 624). Het doel van de vordering is immers bepaalde elementen in het vermogen van de schuldenaar binnen te brengen, wat deze laatste verzuimde.

Bepaalde toestanden van samenloop, zoals faillissement, hebben zelfs tot gevolg dat de schuldenaar de vordering niet (langer) kan uitoefenen (vgl. Cass. 6 januari 1984, *Arr. Cass.*, 1983-84, 508; *Pas.*, 1984, I, 480; *R.W.*, 1984-85, 1361; *R.G.E.N.*, 1985, p. 345).

14. De vordering op grond van art. 1166 B.W. kan nochtans door de schuldeiser niet worden uitgeoefend op tegoeden die door de wet onbeslagbaar werden verklaard (De Page, H., *Traité*, III, p. 209, nr. 183 E en 214, nr. 188; Dirix, E. en Broeckx, K., *Beslag*, p. 323, nr. 625).

Doordat op activa waaruit de pensioenspaarrekeningen zijn samengesteld geen uitvoerend beslag mag worden gelegd zolang deze aan dit regime onderworpen zijn, is meteen ook de zijdelingse vordering gedurende die periode niet mogelijk.

Het is immers onaanvaardbaar dat de rechten van de beslagene via de zijdelingse vordering, zouden kunnen worden uitgeoefend wanneer deze laatste nog jong is en geen pensioenaanspraken kan laten gelden of effectief laat gelden. Dit zou niet alleen een omzeiling van het wettelijk verbod van uitvoering betekenen, maar zou ook de bescherming aan het pensioensparen ontnemen. Een dergelijke vervroegde vereffening heeft daarenboven, zo deze niet gebeurt in het raam van een pensioen of brugpensioen, zeer ingrijpende fiscale gevolgen (zie art. 171, 1°, g), 2°, e) en 4°, g) W.I.B. 92).

Een dergelijke mobilisering, via de zijdelingse vordering, in de loop van de vijf jaar voorafgaand aan de normale pensioenleeftijd, is volgens de toelichting van de minister van Financiën op verzoek van de Raad van State, evenmin toegestaan (*Parl. St.*, Kamer, 1986-87, nr. 1025/5, p. 15).

15. Zoals hierboven aangestipt, heeft de zijdelingse vordering niets met een beslag onder derden te maken. Zij kan niet worden beschouwd als de eerste fase ervan (De Page, H., *Traité*, III, p. 208, nr. 183, B). De zijdelingse vordering kan derhalve niet worden ingeleid voor de beslagrechter, maar dient te worden gebracht voor de bodemrechter. De vordering van de schuldenaar heeft tot doel in naam van de beslagene, bij de financiële instelling waar de deelbewijzen van de collectieve pensioenspaarrekening worden gehouden, aanspraak te maken op de deelbewijzen en deze zo te vereffenen.

16. De beslissing van de rechtbank in het hier geannoteerde vonnis brengt een oplossing in een schijnbaar volledig geblokkeerde toestand.

Het probleem is echter helemaal niet van de baan. In de besproken beslissing was de houder van de collectieve pensioenspaarrekening reeds meer dan zestig jaar. Door de

rechter werd, voor het verval van de bescherming en het toestaan van de vereffening na de zestigste verjaardag van de houder, dus impliciet een fiscaal criterium gekozen, gebaseerd op de fiscale heffing op zestig jaar (zie nr. 7).

Dit lijkt ons evenwel niet correct. De *ratio legis* gebiedt dat er geen dwanguitvoering kan zijn vóór de normale pensioenleeftijd. Die leeftijd werd voor mannen vastgelegd op vijfenzeftig jaar, behalve uitzonderingen (art. 2, K.B. 23 december 1996, *B.S.*, 17 januari 1997). Voor de vrouwen wordt momenteel een inhaalbeweging uitgevoerd, waarbij de normale pensioenleeftijd wordt opgetrokken van zestig naar vijfenzeftig jaar (art. 3, K.B. 23 december 1996, *B.S.*, 17 januari 1997).

Ook op fiscaal vlak wordt met deze normale pensioenleeftijd rekening gehouden voor de berekening van de bijzondere aanslag op de tegoeden van het pensioensparen (zie het Bericht van het Ministerie van Financiën betreffende de toepassing van het begrip «normale datum van pensioenering» in art. 171, 2° e) en 4° g), *B.S.*, 8 maart 2000). Het fiscaal criterium dat te dezen door de rechter werd gehanteerd, was dus niet het juiste.

Is de oplossing van de zijdelingse vordering dan verkeerd? Ons inziens helemaal niet. Zo men de roeping van het langetermijnsparen ziet in het verschaffen van een aanvullend pensioenkapitaal, dan kan de zijdelingse vordering daarentegen eerst worden ingewilligd op de normale pensioenleeftijd van de beslagene, en ten vroegste op het ogenblik dat hij zijn pensioenaanspraken vervroegd laat gelden.

Het uitvoerend beslag op deelbewijzen van een pensioenspaarrekening is dus geen hopeloze zaak. Het kan wel een zaak van lange adem worden, die van de schuldeiser veel geduld vergt.

De verklaring van derde-beslagene, die naar aanleiding van een beslag onder derden zal worden opgemaakt, zal de schuldeiser leren of alles wel de moeite waard is.

Paul Vrielynck

BURGERLIJKE RECHTBANK TE ANTWERPEN

KORT GEDING – 10 FEBRUARI 2000

Voorzitter: de h. Moyersoën

Advocaten: mrs. Maes loco Lens en Van Onsem

Bescherming van de maatschappij – Internering – Onmiddellijke uitvoering – Rechtmatigheid van de vrijheidsbevoering

Pas nadat de commissie tot bescherming van de maatschappij zich heeft uitgesproken over de aanwijzing van een inrichting waarin de internering plaatsvindt, kan de geïnterneerde rechtsgeldig van zijn vrijheid worden beroofd ter uitvoering van de beslissing tot internering.

M. t/ Belgische Staat

Verweerster betwist de urgentie van de vordering.

De vrijheid van een persoon is een grondwettelijk recht waarvan de aantasting geen uitstel duldt. De vordering is

dan ook bijzonder urgent, aangezien zij precies de invrijheidstelling beoogt van een persoon die beweert onrechtmatig te zijn aangehouden.

Eiser werd bij arrest van 3 juni 1999 geïnterneerd; dit arrest heeft kracht van gewijsde.

Op het ogenblik van de uitspraak van het arrest bevond eiser zich niet in voorhechtenis en/of observatie, zodat het art. 14, vierde en vijfde lid van de wet op de bescherming van de maatschappij niet van toepassing is.

Krachtens art. 14, eerste en tweede lid, van dezelfde wet vindt de internering plaats in een inrichting aangewezen door de Commissie tot Bescherming van de Maatschappij. Een dergelijke aanwijzing is nog niet gebeurd; de Commissie zal trouwens pas op 15 februari 2000 het dossier van eiser behandelen.

Het is pas nadat deze Commissie zich heeft uitgesproken over de aanwijzing van een inrichting dat de geïnterneerde rechtsgeldig van zijn vrijheid kan worden beroofd ter uitvoering van deze uitspraak.

Eiser werd derhalve ten onrechte aangehouden en dient onmiddellijk in vrijheid te worden gesteld.

NOOT – Over de tenuitvoerlegging van de beschikkingen tot internering

1. De internering vindt plaats in een inrichting aangewezen door de commissie tot bescherming van de maatschappij. Is de verdachte, op het ogenblik dat zijn internering is gelast, in observatie, dan wordt hij overeenkomstig art. 14 van de wet tot bescherming van de maatschappij, in de psychiatrische afdeling gelaten in afwachting dat de commissie een inrichting aanwijst.

Is de verdachte op het ogenblik dat zijn internering is gelast, in hechtenis in een strafinrichting, dan heeft de internering voorlopig plaats in de psychiatrische afdeling van die inrichting, of bij gebreke daarvan, in een afdeling aangewezen door het gerecht dat de internering gelast.

2. Onder vigeur van de oorspronkelijke wet van 9 april 1930 gold de onmiddellijke tenuitvoerlegging van de interneringsmaatregel als algemene regel (Cass., 27 september 1932, *Pas.*, 1932, I, 247).

Uit de parlementaire voorbereiding van de wet van 1 juli 1964 kan worden afgeleid dat het in de bedoeling van de wetgever lag om de onmiddellijke tenuitvoerlegging als voorschrift te behouden, tenzij bijzondere redenen van psychotherapeutische aard zich daartegen verzetten (A. Tillekaerts, noot onder Cass., 31 mei 1977, *Arr. Cass.*, 1977, 1007; O. Vandemeulebroeke, «Les commissions de défense sociale», *R.D.P.*, 1986, p. 182, nr. 92).

3. Ingevolge enige verwarring ontstaan in de schoot van de Senaat tijdens de voorbereiding van de wet van 1 juli 1964, werd de tenuitvoerlegging van de internering van de verdachte die in vrijheid verkeert uit het oog verloren (J. Matthijs, «Eb en vloed om de wet tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen», *R.W.*, 1964-65, 139; A. Vandeplass, «De onmiddellijke internering», *R.W.*, 1976-77, 2278; O. Vandemeulebroeke, *o.c.*, p. 182).

Welke ook de bedoelingen van de wetgever mogen geweest zijn, in de tekst die uiteindelijk door het Parlement werd goedgekeurd, komt de onmiddellijke tenuitvoerlegging niet meer voor, zodat moet worden aangenomen dat bij gebreke van een uitdrukkelijke bepaling, deze onmiddellijke

tenuitvoerlegging van de interneringsmaatregel niet meer mogelijk is (Cass., 19 juni 1979, *R.W.*, 1979-80, 703; Cass., 22 september 1983, *Arr. Cass.*, 1993, 744).

4. Is de verdachte, op het ogenblik dat hij wordt geïnterneerd, in observatie of in hechtenis, dan blijft hij opgesloten in de inrichting waarin hij zich bevindt, tot de commissie tot bescherming van de maatschappij een andere inrichting heeft aangewezen.

Ook voor de verdachte die in vrijheid verkeert op het ogenblik dat de maatregel definitief wordt, zal de commissie een inrichting aanwijzen waarin hij wordt geïnterneerd.

5. Verkeert de verdachte, op het ogenblik van zijn internering in een strafinrichting waarin geen psychiatrische afdeling bestaat, dan wordt hij ondergebracht in een afdeling «aangewezen door het gerecht dat de internering gelast», in afwachting dat de commissie een inrichting heeft aangewezen.

Het is ongetwijfeld een anomalie dat de strafrechter wordt opgedragen een uitvoeringsmaatregel voor zijn beslissing voor te schrijven en de afdeling van de strafinrichting aan te wijzen waarin de verdachte voorlopig wordt opgesloten. Een dergelijke taak behoort normaal tot de bevoegdheid van het openbaar ministerie.

6. Vermoedelijk misleid door dit voorschrift, had de raadkamer te Gent de inrichting aangewezen waarin een verdachte in vrijheid moest worden geïnterneerd, maar deze beslissing werd terecht door de kamer van inbeschuldigingstelling vernietigd wegens machtsoverschrijding (Gent, 31 maart 1965, *R.W.*, 1964-65, 1698; P.E. Trousse, «Chronique de jurisprudence», *R.D.P.*, 1965-66, 353; J. Constant, *Précis de droit pénal*, I, 6e uitgave, p. 276, nr. 249).

Maar wat moet er dan gebeuren als de verdachte, op het ogenblik van zijn internering, in vrijheid verkeert?

7. Zodra de beslissing tot internering in kracht van gewijsde is gegaan, behoort het aan het openbaar ministerie deze maatregel uit te voeren en de betrokkene te doen opsluiten in afwachting dat de commissie tot bescherming van de maatschappij een inrichting heeft aangewezen (O. Vandemeulebroeke, *o.c.*, p. 182, nr. 92; R. Declercq, *Onderzoeksgerechten*, in *A.P.R.*, p. 361, nr. 918).

Dit is de gebruikelijke praktijk die wordt gevolgd door al de parketten van België. De betrokkene wordt dan voorlopig opgesloten in de psychiatrische afdeling van de gevangenis, behalve wanneer hij reeds in een private inrichting wordt verzorgd, in welk geval zijn behandeling niet wordt onderbroken.

8. Te dezen besliste de voorzitter van de rechtbank dat de geïnterneerde pas rechtmatig van zijn vrijheid kan worden beroofd, nadat de commissie tot bescherming van de maatschappij zich heeft uitgesproken over de aanwijzing van de inrichting waarin de internering plaatsvindt.

Alzo ontzegt hij het openbaar ministerie het in art. 165 Sv. vastgelegde recht van tenuitvoerlegging van de rechterlijke beslissingen, maar bovendien doorkruist hij op voorhand elk parlementair initiatief dat de onmiddellijke tenuitvoerlegging alsnog zou invoeren. Inderdaad, als het openbaar ministerie telkens de beslissing van de commissie tot bescherming van de maatschappij dient af te wachten, heeft de onmiddellijke tenuitvoerlegging van de internering geen zin meer.

Jedes Urteil ist eine Wagnis...

A. Vandeplas

VREDEGERECHT TE LEUVEN

2e KANTON – 30 JUNI 1998

Rechter: de h. Gutsenhoven

Advocaten: mrs. Koninckx, Broekmans en De Neve

Consumentenrecht – Consumentenkrediet – Loonoverdracht – Vereiste van afzonderlijke akte – Twee akten die sterk op elkaar gelijken en aan elkaar zijn vastgehecht

Een akte van loonoverdracht die een doordruk is van een akte van lening, waaraan ze met een gomrand is vastgehecht, en die bovendien niet afzonderlijk is ingevuld en zodanig sterk gelijkt op de akte van lening dat de kredietnemer ze visueel moeilijk van elkaar kan onderscheiden, voldoet niet aan het door art. 27 Loonbeschermingswet gestelde vereiste dat de overdracht van loon dient te gebeuren bij een akte onderscheiden van die welke de hoofdverbintenissen, waarvan zij de uitvoering waarborgt, bevat.

N.V. F. t/ Van E.

De vordering heeft tot voorwerp de loonoverdracht te bekrachtigen voor een bedrag van 568.310 fr., meer de moratoire interesten vanaf 28 oktober 1994, de gerechtelijke interesten en de kosten van het geding.

...

1. De feiten

Bij overeenkomst van 22 februari 1993 stond eiseres aan verweerder een persoonlijke lening op afbetaling toe ten bedrage van 401.000 fr., terugbetaalbaar in zestig maandelijkse afkortingen van 9.610 fr. en voor het eerst op 18 maart 1993. Het jaarlijks kostenpercentage werd vastgelegd op 16.46% en het maandelijkse lastenpercentage op 0.73%.

Tevens ondertekende verweerder gelijktijdig met deze leningsovereenkomst een akte van loonafstand van schuld-vordering ten voordele van eiseres.

Bij aangetekende brief van 22 maart 1994 werd verweerder in gebreke gesteld de achterstallige mensualiteiten te betalen binnen dertig dagen, bij gebreke waaraan eiseres de lening onmiddellijk opeisbaar zou stellen.

Tevens ging eiseres op verzet op 22 april 1994 over tot aanzegging van de overdracht van loon aan de werkgever van verweerder, de N.V. I.

Op 29 juli 1994 liet het sociaal secretariaat S. aan eiseres weten dat verweerder verzet heeft aangetekend tegen deze overdracht.

...

Eiseres vordert thans geldigverklaring van de loonoverdracht, terwijl verweerder zich hiertegen verzet en bovendien de gegrondheid van de gevorderde bedragen betwist en vraagt de leningsovereenkomst nietig te verklaren.

Verweerder van zijn kant stelt dat de vordering onontvankelijk, minstens ongegrond dient te worden verklaard.

2. In rechte

Overwegende dat verweerder in zijn conclusies stelt dat de loonoverdracht ongeldig gebeurde, omdat de akte van

loonoverdracht niet gebeurde bij een akte onderscheiden van de hoofdbetalingen.

Overwegende dat art. 27 van de Loonbeschermingswet bepaalt dat de overdracht van loon dient te gebeuren bij een akte onderscheiden van die welke de hoofdbetalingen, waarvan zij de uitvoering waarborgt, bevat; dat deze bepaling op straffe van nietigheid is voorgeschreven; dat zowel de wet van 21 juni 1991 op consumentenkrediet als de bepalingen van de Loonbeschermingswet m.b.t. de loonoverdracht in de eerste plaats de bedoeling hebben de consument een betere bescherming te verlenen door hem een betere voorlichting te waarborgen.

Overwegende dat niet wordt betwist dat de akte van loonafstand, die *in casu* door verweerder werd ondertekend, aan de akte van lening door een gomrand was bevestigd; dat bovendien het uitzicht van de leningsakte en van de akte van loonafstand zeer sterk gelijkend zijn en het voor de kredietnemer moeilijk is om beide akten visueel van elkaar te onderscheiden; dat *in casu* ook nog moet worden vastgesteld dat de akte van loonafstand niet afzonderlijk ingevuld werd, maar alle vermeldingen, met uitzondering van de handtekening van verweerder, gewoon doorgeslagen zijn van wat op de leningsakte werd ingevuld.

Overwegende dat art. 27 van de Loonbeschermingswet een streng formalisme voorschrijft teneinde de kredietnemer te waarschuwen voor de ingrijpende gevolgen die een loonoverdracht kunnen meebrengen; dat dit streng formalisme niet kan worden weggewerkt door allerlei trucs die er blijkbaar om te doen zijn de consument te misleiden of minstens de akte van loonafstand te laten doorgaan als een totaal bijkomstige en onbelangrijke overeenkomst; dat deze voorschriften bovendien thans in het raam van de door de wet op het consumentenkrediet aan de kredietnemer verleende bescherming, nog strenger dienen te worden beoordeeld en dient te worden nagegaan of de geest van de wet, namelijk door middel van de onderscheiden akte de bijzondere aandacht van de kredietnemer te vestigen op de verregaande gevolgen, die een loonoverdracht kunnen betekenen, werd nageleefd.

Overwegende dat *in casu* de akte van loonoverdracht een duidelijke doordruk is van de leningsakte, die bovendien was aangehecht; dat immers de loonoverdracht niet afzonderlijk werd ingevuld, maar alle vermeldingen louter doorgeslagen zijn van de leningsakte; dat enkel op de beide overeenkomsten blijkbaar een originele handtekening van verweerder werd aangebracht; dat beide overeenkomsten bovendien dermate sterke gelijkenis vertonen dat een gewone consument moeilijk het onderscheid kan maken tussen de leningsakte en de loonoverdracht.

Overwegende dat de akte van loonafstand, die was aangehecht aan de leningsovereenkomst, niet afzonderlijk werd ingevuld en zeer sterk op elkaar gelijken, dan ook niet beantwoordt aan art. 27 van de Loonbeschermingswet; dat hierdoor immers niet het doel van de Loonbeschermingswet en van de wet op het consumentenkrediet wordt bereikt, namelijk de consument een betere voorlichting en bescherming te bieden, maar *in casu* alle elementen erop wijzen dat de akte van loonoverdracht in één geheel met de akte van lening werd aangeboden en ondertekend en de consument in het ongewisse werd gelaten omtrent de gevolgen van de ondertekening van de loonoverdracht; dat de akte van loonafstand dan ook als

nietig wordt beschouwd en de vordering als ongegrond wordt afgewezen.

NOOT – Zie in dezelfde zin: Vred. Oostrozebeke, 26 november 1996, *R.W.*, 1999-2000, 1169.

BOEKEN

J. VERBEEK, J. VAN DEN HERIK, L. PLUGGE en Th. DE ROOS, **Politie en Intranet. Normering van netwerkkoppeling en grensoverschrijdend gebruik van multimediale databases op een internationaal politieel Intranet**, Deventer, Kluwer, 1999, 247 p.

Dit boek behandelt de vraag naar de juridische normering van internationale, geïnformatiseerde grensoverschrijdende uitwisseling van gegevens tussen politiediensten. Met name de koppeling van politieke databanken bekleedt daarbij een centrale positie.

Gelet op het gespecialiseerde karakter van het onderwerp, bevat het boek een aantal hoofdstukken die gewijd zijn aan de technische aspecten van deze gegevensuitwisseling. Zo wordt onder meer de geschiedenis van deze gegevensuitwisseling geschetst. Ook de verschillende technische modi en informaticaprogramma's via de welke politieke databanken internationaal aan elkaar worden gekoppeld komen aan bod.

Voor wat het eigenlijke juridische deel betreft, wordt de regeling van internationale gegevensuitwisseling belicht, zoals deze blijkt uit de Schengenovereenkomst van 1999 en de uitgebreide Nederlandse implementatiereggeving terzake. Verder worden uiteraard ook de internationale normen die relevant zijn voor het vraagstuk van de bescherming van persoonsgegevens bestudeerd, zoals daar zijn het Databeschermingsverdrag van de Raad van Europa (1981), de relevante EG-richtlijnen en art. 8 E.V.R.M. Ook nationale regelgeving komt aan bod. Hoewel het een Nederlandse publicatie betreft, is, gelet op de internationale opzet van het boek, ook aandacht besteed aan de Belgische en de Duitse wetgeving.

Al bij al een erg diepgaande, maar gespecialiseerde publicatie die zich daardoor tot een beperkt publiek richt van politiemensen, magistraten en beleidspersonen die zich met deze materie bezighouden.

Guy Stessens

P. VLAS, **Rechtspersonen, in Praktijkreeks IPR**, deel 9, STRIKWERDA L. en VLAS P. (red.), Deventer, Kluwer, 1999, 180 p.

Dit boek is de tweede, herziene druk, van het werk «Rechtspersonen» in de Nederlandse Praktijkreeks IPR. In de eerste druk, verschenen in 1992, gaf de auteur reeds een overzichtelijke en integrale behandeling van de proces- en materieelrechtelijke IPR-problemen ten aanzien van rechtspersonen in het Nederlandse internationaal privaatrecht. Gezien de evoluties, vooral op wetgevend vlak, was de eerste druk aan herziening toe. Ook heeft de auteur van de gelegenheid gebruik gemaakt om in de tweede, herziene druk nieuwe rechtspraak en literatuur op te nemen en te bespreken.

In een eerste hoofdstuk beschrijft de auteur de problematiek van de erkenning van buitenlandse rechtspersonen. De auteur bespreekt op een heldere wijze de verschillende aanknopingstheorieën, de voor- en nadelen ervan en de verdragen terzake. Vervolgens besteedt de auteur uitvoerig aandacht aan het in het Nederlandse IPR geldende incorporatiestelsel, en in het bijzonder aan de op 1 januari 1998 in werking getreden wet van 17 september 1997 houdende regels van internationaal privaatrecht met betrekking tot corporaties (*Stb.* 699). Deze wet, die het incorporatiestelsel bestendigt en enige nadere regelen daaromtrent geeft, was voor de auteur de belangrijkste aanleiding van de nieuwe editie van zijn werk, en loopt dan ook als een rode draad door het hele boek. Ook de ontstaansgeschiedenis en de inhoud van de wet van 17 december 1997 op de formeel buitenlandse vennootschappen, eveneens in werking getreden op 1 januari 1998, wordt grondig onderzocht. De

bespreking van de bepalingen van deze wet die het oneigenlijke gebruik van buitenlandse kapitaalvennootschappen voor uitsluitend Nederlandse ondernemingsactiviteiten moeten beteugelen, is uitermate interessant. Er wordt ook aandacht besteed aan de vestigingsvrijheid van vennootschappen in de EG, aan de door Nederland gesloten handels-, vriendschaps- en investeringsverdragen, alsmede aan de erkenning van Europees en internationaal publiekrechtelijke rechtspersonen. Het eerste hoofdstuk wordt ten slotte waardig afgesloten met een pragmatisch overzicht van de collisioneregels die in andere landen worden gehanteerd teneinde de *lex societatis* te bepalen.

Een tweede hoofdstuk bevat enkele *capita selecta* inzake het internationale procesrecht. Zo staat de auteur stil bij het *ius standi in iudicio*, groeps- en collectieve acties, en de *cautio iudicatum solvi*. De meeste aandacht wordt echter besteed aan de rechtsmacht van de Nederlandse rechters onder het EEX/EVEX-Verdrag en het gemene Nederlandse internationale bevoegdheidsrecht.

In een derde hoofdstuk wordt ten slotte het toepassingsgebied van de *lex societatis* behandeld. De auteur wijst erop dat het toepassingsgebied van het incorporatierecht thans voornamelijk wordt bepaald aan de hand van de eerder vermelde wet van 17 september 1997 houdende regelen van internationaal privaatrecht met betrekking tot corporaties. Art. 3 van deze wet voorziet immers in een niet-limitatieve lijst van onderwerpen van materieel rechtspersonenrecht (het bezit van rechtspersoonlijkheid, de bevoegdheid van organen, de aansprakelijkheid van bestuurders, etc.), die door de auteur aan een nadere beschouwing worden onderworpen. Niet alle kwesties worden echter door het incorporatierecht beheerst. Bijgevolg moeten andere verwijzingsregels worden gehanteerd. Ook deze vraagstukken, zoals de voorovereenkomst tot oprichting van een vennootschap, worden door de auteur besproken.

Het boek bevat een volledige en overzichtelijke behandeling van het Nederlandse IPR op het gebied van rechtspersonen en kan dan ook warm worden aanbevolen aan elke Nederlandse praktijkjurist. Ook voor Belgische juristen bevat dit werk ongetwijfeld nuttige informatie.

Kristof Roox

D. VISSER, *Naburige rechten*, in *Studiepockets privaatrecht*, nr. 57, HJMA, J. en SCHUT, G. (red.), Deventer, W.E.J. Tjeenk Willink, 1999, 200 p.

Dirk Visser is de laatste jaren in Nederland uitgegroeid tot een van de toonaangevende auteurs op het gebied van het recht van de intellectuele eigendom (hierna: IER-recht). Zijn bijdragen worden niet alleen gekenmerkt door een grote kennis en inzicht in het IER-recht, maar ook door krachtige, goed onderbouwde stellingnamen. Het is dan ook een plezier zijn hier besproken werk over de naburige rechten in Nederland te lezen.

In dit boek gaat D. Visser op een uiterst grondige wijze in op de in de Nederlandse Wet op de naburige rechten (hierna: WNR) vervatte rechten van de uitvoerende kunstenaars, de producenten van fonogrammen en van films en de omroeporganisaties. Hoewel alle aspecten van de zojuist aangegeven naburige rechten worden behandeld, ligt de nadruk toch op die punten waarin de naburige rechten verschillen van het auteursrecht.

D. Visser behandelt de verschillende aspecten van de naburige rechten thematisch, en in grote lijnen in de volgorde waarin ze in de WNR zijn opgenomen. Zo komen na een inleiding, waarin hij o.a. ingaat op de geschiedenis van de naburige rechten, de begrippen «uitvoerende kunstenaar» en «uitvoering» aan bod. Zeer interessant is de grondige analyse die D. Visser in dit verband doorvoert i.v.m. de vraag wie juist als uitvoerend kunstenaar gekwalificeerd kan worden. Zo is zijn studie van een aantal personen die zich in grensgebieden bevinden, zoals de geluidsproducenten en sportlieden, zeer lezenswaardig.

Na o.a. de vraag beantwoord te hebben wie de producent van een fonogram juist is, wordt ingegaan op de inhoud van het recht van de uitvoerende kunstenaars en van de producenten van fonogrammen. Hier snijdt D. Visser het boeiende probleem aan betreffende de vraag of een uitvoerende kunstenaar kan optreden tegen *look-a-likes* of *sound-a-likes* in bv. een *soundmixshow*.

Na ingegaan te zijn op de producenten van films en de filmrechtregeling, komen de omroeporganisaties en hun rechten aan

bod. In dit verband gaat de auteur o.a. in op de status van internet-radio. In de laatste hoofdstukken van het boek komen o.a. de beperkingen op de naburige rechten (o.a. het kopiëren voor eigen gebruik, het citaatrecht, actuele reportages), de overgang, de overdracht, de licentie en de duur van de naburige rechten aan bod. Ook op de uitoefening (o.a. van gezamenlijke naburige rechten), de handhaving, de internationale aspecten en de toepassingscriteria van de WNR wordt ten slotte ingegaan.

Opgemerkt moet nog worden dat vooraan in het hier besproken boek een lijst van afkortingen en verkort aangehaalde literatuur terug te vinden is. Achteraan bevindt zich een aantal registers (o.a. een jurisprudentie- en trefwoordenregister).

Voor degenen die worden geconfronteerd met de in de Belgische auteurswet van 30 juni 1994 (hierna: A.W.) vervatte naburige rechten, kan het hier besproken, vlot leesbare boek van D. Visser een belangrijke hulp zijn bij de toepassing van de betreffende bepalingen uit de A.W.

Hendrik Vanhees

Ph. EIJLANDER en W. VOERMANS, *Wetgevingsleer*, Deventer, W.E.J. Tjeenk Willink, 1999, XX-416 p.

Terwijl in België vooral in de loop van de voorbije paar jaren bij zowel de overheid, als in de rechtsleer een toegenomen aandacht valt waar te nemen voor de plaats en de betekenis van de wetgeving in het maatschappelijk bestel en voor de kwaliteit van de regelgeving in het algemeen, bestaat in Nederland al sedert decennia een grotere traditie op het stuk van de wetgevingsstudie en het onderzoek van het wetgevingsbeleid.

Opvallend daarbij is dat de Nederlandse rechtsliteratuur tot op heden een beduidend aantal studies rijk is waarin aandacht wordt besteed aan bepaalde aspecten van de wetgeving (bv. aan het beleidsmatige of technische aspect), maar dat alsnog een handboek ontbrak waarin het verschijnsel «wetgeving» in een brede zin werd benaderd en de verschillende met de wetgeving verbonden aspecten in hun samenhang werden onderzocht. Het hier besproken boek vult deze leemte op een schitterende manier op, aangezien erin wordt ingegaan op de diverse fundamentele, methodische, technische en procesmatige aspecten van het wetgeven.

Het boek bestaat uit vier delen, waarin achtereenvolgens aandacht wordt besteed aan de positie van de wet, de methodiek van de wetgeving, de wetgevingstechniek en het wetgevingsproces. Die verschillende delen worden in hun actuele context geschetst. Zo wordt bv. terdege rekening gehouden met de doorwerking van het Europees recht in de nationale rechtsorde en de repercussies die deze doorwerking voor de wetgever kan hebben. Er wordt ook aandacht besteed aan bv. de wetgevingsondersteunende mogelijkheden van computers en de legimatica-toepassingen, dit om aan te tonen dat het boek een toch wel vrij actuele en volledige benadering van de wetgeving biedt.

Dat voor een adequate wetgevingsstudie al lang niet meer kan worden volstaan met een louter wettechnische aanpak, staat buiten kijf en wordt ook in de Belgische rechtsleer beaamd en beklemtoond (zo bv. tijdens de op 22 oktober 1999 aan de Ufsia georganiseerde studiedag «Wie waakt over de kwaliteit van de wet? Het wetgevingsbeleid in België»). Deze vaststelling maakt er de prestatie door de auteurs van het gerecenseerde boek evenwel niet minder om. Hun totale benadering van de wetgevingsvraagstukken blijft immers tegelijk innoverend en wetenschappelijk hoogstaand.

Het boek blijft niettemin goed bruikbaar voor al wie met de wetgevingspraktijk te maken heeft. Dat is niet onbegrijpelijk als men bedenkt dat het boek is gebaseerd op de jarenlange ervaring die de auteurs – beiden verbonden aan de Katholieke Universiteit Brabant –, hebben opgedaan met de post-doctorale cursus «Wetgevingsleer» voor wetgevingsambtenaren van verschillende ministeriële departementen. Het boek is doorspekt met talrijke voorbeelden uit de wetgevingspraktijk en refereert bij herhaling aan concrete aanwijzingen voor de regelgeving.

De totale benadering die de auteurs voorstaan, heeft tot gevolg dat niet alle aspecten van om het even welk wetgevingsvraagstuk worden behandeld aan de hand van een exhaustieve studie van alle denkbare wetenschappelijke gegevens. Deze vaststelling mag echter niet als pejoratief overkomen: in de eerste plaats is een dergelijke exhaustiviteit niet noodzakelijk om te komen tot het themagericht

samengaan van de praktijkinzichten van de auteurs en hun wetenschappelijke invalshoek; in de tweede plaats vinden lezers die desondanks nog wat op hun intellectuele honger zouden blijven, op het einde van ieder hoofdstuk een literatuurlijst met nuttige tips voor nadere studie van de wetgevingsvraagstukken die in het betrokken hoofdstuk aan bod komen.

Het boek kan ook bij ons nuttige diensten bewijzen. Er bestaat immers nog niet een dergelijk volledig handboek over het wetgevingsfenomeen in België. Daarenboven komt het boek op de markt op een tijdstip dat de kwaliteit en de kwantiteit van de regelgeving in België volop in de aandachtssfeer staan en het voorwerp zijn van allerlei overheidsinitiatieven. Hoe kan het anders dan dat daarbij nuttig gebruik zal kunnen worden gemaakt van de ervaringen die in Nederland reeds zijn opgedaan op het stuk van bv. de diverse vormen van wetsevaluatie en het gebruik van een draaiboek voor de wetgeving, aan welke ervaringen in het boek – naast zoveel andere aspecten – aandacht wordt besteed.

M. van Damme

G.R. DE GROOT en M. TRATNIK, *Nederlands nationaliteitsrecht*, Deventer, W.E.J. Tjeenk Willink, 1998, 212 p.

In de Nederlandse reeks «Studiepockets privaatrecht» verscheen in 1998 de tweede druk van *Nederlands nationaliteitsrecht*. De eerste editie van dit werkje dateert uit 1986, de tweede werd lange tijd uitgesteld wegens een op handen zijnde, maar steeds weer verdaagde wetswijziging. Tenslotte zijn de beide auteurs, de professoren de Groot en Tratnik, in 1998 toch overgegaan tot een volledige actualisering; een op 14 februari 1998 ingediend wetsontwerp tot wijziging van de nationaliteitswijziging is wel als bijlage opgenomen en er wordt regelmatig aan gerefereerd.

In hun woord vooraf beklemtonen de Groot en Tratnik dat hun boek geen poging vormt om de materie uitputtend te behandelen. Niettemin verschaft de studiepocket de lezer een zeer degelijk overzicht van het Nederlandse nationaliteitsrecht. De auteurs becommentariëren bondig de bepalingen van de Rijkswet op het Nederlanderschap, en volgen daarbij zoveel als mogelijk de structuur en indeling van de wet. Hun analyse wordt verduidelijkt via talrijke voorbeelden, die vaak zijn geput uit recente rechtspraak.

Ook voor de juristen die een meer algemene interesse hebben voor het recht betreffende de nationaliteit, zonder dat die belangstelling exclusief op de Nederlandse wetgeving is gericht, is het boek van de Groot en Tratnik aanbevelenswaardig. Een niet onaanzienlijk deel van de studiepocket is namelijk gewijd aan het nationaliteitsconcept en de draagwijdte van de internationaalrechtelijke beperkingen aan de nationale autonomie op het vlak van het nationaliteitsrecht. Daarbij wijden de auteurs ook, mede aan de hand van het Micheletti-arrest van het Hof van Justitie, interessante beschouwingen aan de invloed van het Europese gemeenschapsrecht op de nationaliteitswetgeving van de lidstaten. Ze staan ook kort stil bij het zgn. Unieburgerschap, evenwel zonder de bijdrage van het verdrag van Amsterdam terzake (nieuw art. 17 EG-Verdrag) te vermelden.

Behalve registers, bevat de studiepocket ook vier bijlagen. De lezer vindt daarbij o.m. een volledig overzicht van de verwervings- en verliesgronden van de Nederlandse nationaliteit sedert 1838 en een lijst van verdragen waarbij Nederland partij is en die (gedeeltelijk) betrekking hebben op de nationaliteit.

Johan Meeusen

H.R.B.M. KUMMELING, S.E. ZIJLSTRA, C.A. SCHREUDER, e.a. *Het bestuursrecht als agenda voor het staatsrecht*, Deventer, Tjeenk Willink, 1999, 201 p.

Het besproken werk is het verslagboek van de 25^e (Nederlandse) Staatsrechtconferentie, gewijd aan de gevolgen van recente bestuurswetgeving voor het staatsrecht. Het is opgebouwd rond vier onderwerpen, waarvan de hoofdlijnen in de bespreking worden weergegeven.

In het eerste thema onderzoekt preadviseur S.E. Zijlstra, na te hebben opgemerkt dat het democratiebeginsel zich niet tegen het

oprichten van zelfstandige bestuursorganisaties (hierna Z.B.O.'s) verzet (en het zelfs bevordert) *mits* is voorzien in een zekere mate van democratische normering van en controle op hun taakuitoefening, welke de gevolgen van de Algemene Bestuurswet zijn op deze controle. Voorts besteedt hij aandacht aan het voorstel tot opname van de Z.B.O.'s in de Grondwet, dat overigens qua bewoordingen nauw aansluit bij art. 9 B.W.H.I., en doet hij suggesties voor een kaderwet inzake Z.B.O.'s. In haar referaat uit C.A. Schreuder twijfels bij het nut van deze kaderwet, omdat Z.B.O.'s steeds moeten opgericht (blijven) bij bijzondere wet, waarbij veelal diverse afwijkingen zullen worden voorzien.

Bij de behandeling van het tweede thema worden over de betekenis van het grondwettelijke legaliteitsbeginsel vrij scherp geformuleerde tegengestelde opinies verkondigd in preadvies en referaat. In het eerste pleit L.J.A. Damen, zich vooral basierend op het principe van de democratie, voor een verder constitutionaliseren van een vrij strak wettelijkheidsvereiste, dat door de formele wetgever geleidelijk, via een voortdurende «upgrading» van de regelgeving, volledig kan worden ingevuld. De huidige sterk instrumentele conceptie van het bestuursrecht, geculmineerd in de rechtspraak van de Hoge Raad die aan het bestuur toestaat via onrechtmatige daadsacties een bepaald gedrag van de burgers af te dwingen (voor zover hiermee geen publiekrechtelijke weg wordt doorkruist), leidt er volgens hem toe dat de overheid nog vooral met bevoorrechte (AWB-)burgers (onder)handelt en (slechts met hun opinies) rekening houdt. Dit euvel, zo reageert F.J. Van Ommeren, dat ook voorkomt bij «normaal» publiekrechtelijk bestuur, kan worden verholpen via een collectief actierecht. Daarmee kunnen burgers bij de rechter verhaal halen voor ongebreideld bestuursoptreden, vooral wanneer het legaliteitsbeginsel in zijn beschermingsrol tekortschiet. Hoewel het volgens F.J. Van Ommeren voor de legaliteitsproblematiek niet uitmaakt of een verplichting door de wetgever dan wel door de rechter wordt opgelegd, oordeelt hij toch dat deze laatste slechts uit het privaatrecht een (verderings)bevoegdheid (voor het bestuur) mag afleiden indien de overgrote meerderheid van de bevolking zich daar redelijkerwijs in kan vinden.

Bij het derde thema bestudeert dr. T. Zwart of de werking van het Nederlandse bestuur niet te zeer aan banden wordt gelegd door een al te indringende toetsing door de rechter. Na een rechtsvergelijkend onderzoek komt hij echter tot de conclusie dat de bestuursrechter zich relatief terughoudend opstelt, maar paradoxaal genoeg ook dat de afnemende bestuurlijke vrijheid juist een gevolg is van deze voorzichtige opstelling. Om niet bloot te staan aan de kritiek dat hij op de stoel van het bestuur is gaan zitten, is de rechter een vanuit rechtsvergelijkend oogpunt opvallend grote waarde gaan hechten aan beleidsregels, die immers objectieve maatstaven vormen om het overheidsoptreden aan te toetsen. Bovendien verkiest de rechter om dezelfde reden waar mogelijk de zaak op formele gronden af te handelen, met als gevolg dat inhoudelijke bezwaren worden verhuld. In zijn conclusie pleit T. Zwart vooral voor een open dialogerende houding van de rechter, die de gehanteerde controlemaatstaven moet duidelijk maken, zodat het bestuur weet waaraan zich te houden en bovendien het voor de wetgever duidelijk wordt waar hij moet ingrijpen. Aldus kan de rechter ook zijn rechtsvormende rol vervullen, die, zoals P.J. Boukema in zijn referaat beklemtoont, integraal deel uitmaakt van zijn grondwettelijke functie.

Opvallend bij de behandeling van het vierde thema aangaande de invloed van de grondrechten uit het staatsrecht op het bestuursrecht, inzonderheid op de A.W.B., is de nadruk die beide auteurs leggen op de rol die het E.V.R.M. hier (naast of boven de G.W.) inneemt. Zo onderstreept G. Overkleef-Verburg de procedurele eisen met betrekking tot de *bestuurlijke* besluitvorming die het Straatsburgse Hof in het E.V.R.M., inzonderheid in art. 8 leest. Daarop verdergaand duidt H.J. Simon aan dat deze afstemming op rechten en vrijheden van burgers een grondige wijziging van het veelal instrumenteel op een (vaak gespecificeerd) algemeen belang afgestemde bestuursrecht tot gevolg kan hebben.

Tezamen met de toegenomen «claim-consciousness» bij de burgers heeft dit, volgens T. Koopmans in zijn algemeen besluit van de studiedag, een zekere horizontalisering van het bestuursoptreden tot gevolg.

Sven Baeten

AANGEKONDIGD

ALGEMEEN

J.A. FRUIN, *De Nederlandse Wetboeken* (bewerkt door P.H.A.J. Cremers, A.J. Weerkamp-Beens en B.J.M.P. Cremers), Deventer, Tjeenk Willink, 2.910 p., 390 fl.

Yin – Yang (Bundel opstellen aangeboden aan prof. M.J.A. Van Mourik ter gelegenheid van zijn 25-jarig ambtsjubileum), Deventer, Tjeenk Willink, 476 p., 85 fl.

H. COUSY, E. DIRIX, S. STIJNS, J. STUYCK en D. VAN GERVEN (red.), *Liber Amicorum Walter Van Gerven*, Antwerpen, Kluwer, 600 p., 5.600 fr.

R. DILLEMANS en A. DE MOOR, *Wegwijs recht*, Antwerpen, Kluwer, 590 p., 1.295 fr.

B. TILLEMANS, I. CLAEYS, Ch. COUDRON en K. LOONTJENS, *Dadging*, (A.P.R.-reeks), Antwerpen, Kluwer, 564 p., 5.460 fr.

BURGERLIJK RECHT

W.J. ZWALVE, *Common law & civil law*, Deventer, Tjeenk Willink, 688 p., 125 fl.

J. SCHRYVERS, *De betere tafels voor het jaar 2000*, Antwerpen, Kluwer, 156 p., 1.886 fr.

J.M. SMITS, *The good Samaritan in European private law* (rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar aan de Universiteit Maastricht), Deventer, Kluwer, 50 p., 25 fl.

H.S.M. KRUIJER, *De exonatieclausules in de algemene voorwaarden van de Federatie van Nederlandse ondernemingen in de informatietechnologie (Fenit)* (ITeR-reeks 33), Deventer, Kluwer, 122 p., 52,50 fl.

STAATS- EN BESTUURSRECHT

G.L. COOLEN, *Militair tuchtrecht* (derde druk), Deventer, Tjeenk Willink, 260 p., 65 fl.

H.B. WINTER, *De Awb-bezwaarschriftprocedure*, Deventer, Tjeenk Willink, 130 p., 62,50 fl.

M. VAN OLFFEN, *Beschermingsmaatregelen in de 21^e eeuw*, Deventer, Kluwer, 114 p., 47,50 fl.

J.W. WINTER, *Grensoverschrijdend stemmen*, (rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar aan de Erasmus Universiteit Rotterdam), Deventer, Kluwer, 60 p., 32,50 fl.

F. DE VRIES, *De staatsrechtelijke positie van de Eerste Kamer*, Deventer, Kluwer, 416 p., 89 fl.

A. ALLEN en L.J. WINTGENS, *De Trias Politica ruimer bekeken*, Brussel, Larcier, 122 p., 2.850 fr.

R.A. LAWSON en E. MYJER, *50 jaar EVRM*, Leiden, NJCM-Boekerij, 644 p., 69 fl.

Chr. DAILLIET, *Urbanisme et environnement en matière agricole (R.W.)*, Diegem, Kluwer, 80 p.

F. TULKENS, *La répartition des compétences en droit belge de l'environnement*, Diegem, Kluwer, 72 p.

M. ADAMS en P. POPELIER (red.), *Wie waakt over de kwaliteit van de wet?*, Antwerpen/Groningen, Intersentia, 316 p., 1.950 fr.

T. LOENEN (red.), *Gelijke behandeling: oordelen en commentaar* 1999, Deventer, Kluwer, 414 p., 49 fl.

HANDELS-, ECONOMISCH- EN FINANCIËEL RECHT

J.E.J. PRINS en S.J.H. GIJATH, *Privaatrechtelijke aspecten van elektronische handel*, Deventer, Tjeenk Willink, 312 p., 65 fl.

J. STUYCK, G. STRAETMANS en P. WYTINCK (red.), *Recente wetwijzigingen inzake handelspraktijken*, Antwerpen, Kluwer, 280 p., 3.300 fr.

A.M. LUTTMER-KAT, *Werknemers en insolventie van de werkgever: is de balans in evenwicht? (Insolad jaarboek 1999)*, Deventer, Kluwer, 100 p., 40 fl.

P.J. SLOT, B.L.P. VAN REEKEN en C.E. DRION (red.), *Mededingingswet – Tekst & commentaar*, Deventer, Kluwer, 574 p., 235 fl.

A. PUTTEMAN, *Droits intellectuels et concurrence déloyale*, Brussel, Bruylant, 570 p., 4.200 fr.

J.M.M. MAEIJER, *Vertegenwoordiging en persoon – De naamloze en de besloten vennootschap* (tweede druk – Asser-serie), Deventer, Tjeenk Willink, 1.106 p., 285 fl.

C. PRINS e.a., *De universiteitsbibliotheek in het databankenrecht* (ITeR-reeks 28), Deventer, Kluwer, 124 p., 52,50 fl.

GERECHTELIJK RECHT

J. LAENENS en M. STORME (red.), *In de ban van octopus*, Antwerpen, Kluwer, 146 p., 1.886 fr.

J. LINSMEAU en M. STORME, *De respectievelijke rol van rechter en partijen in het burgerlijk geding*, Diegem, Kluwer, 288 p.

B. MAES en M. STORME (red.), *Moet het recht van de verdediging worden afgeschaft?*, Antwerpen, Kluwer, 94 p.

V. VAN HERREWEGHE, *Beslagzakboekje – Editie 2000*, Antwerpen, Kluwer, 280 p., 1.995 fr.

C.J. LOONSTRA, *De kantonrechter als arbeidsrechter* (rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar aan de Erasmus Universiteit Rotterdam), Deventer, Kluwer, 46 p., 20 fl.

STRAF- EN PROCESRECHT

H.J.B. SACKERS en Y. BURUMA (red.), *Kroniek van het strafrecht 1999*, Deventer, Gouda Quint, 166 p., 39,50 fl.

S.K. DE GROOT, *Internationale bewijsgeving in strafzaken*, Deventer, Gouda Quint, 154 p., 46 fl.

E.C. MAC GILLAVRY, *Meewerken aan strafvordering door banken en Internet Service Providers*, Deventer, Gouda Quint, 282 p., 69,50 fl.

C.B. VAN DER NET, *Grenzen stellen op het Internet*, Deventer, Gouda Quint, 250 p., 70 fl.

BALIE

SAMENSTELLING ORDE DER ADVOCATEN

Hof van Cassatie:

Stafhouder: mr. J.M. Nelissen Grade

Leden: mrs. J. Kirkpatrick, C. Draps, T. Delahaye, P. Gérard

Antwerpen:

Stafhouder: mr. P. Segers

Leden: mrs. J. Dierckx, E. Janssens, W. Hendrickx, M. Huybrechts, L. Nelis, D. Grootjans, J. Jespers, G. Marinus, E. Van Der Mussele, C. Marinower, P. Van Leemput, F. Op De Beeck, F. Marck, L. De Somer, M. Ballon, J. Meerts

Brugge:

Stafhouder: mr. G. Pyck

Leden: mrs. G. Dhoest, C. Gryson, T. Willems, P. Bekaert, R. Oppalfens, R. Laridon, J. Behey, E. Aspee, J.-L. Lombaerts, B. Staelens, H. De Loose, P. De Becker, F. Mourisse, A. Lambert

Brussel (N):

Stafhouder: mr. D. Lindemans

Leden: mrs. J.-P. Fieren, J. Oostvogels, X. De Kesel, E. Vander Stadt, N. Daem, C. Van Olmen, L. Vanheeswijck, C. Robyns, B. Blanpain, L. Van Den Bon, N. Van Ranst, K. Vercraeye, G. Szabo, R. Martens, P. Hofströssler, P. Dillen

Dendermonde:

Stafhouder: mr. H. De Smedt

Leden: mrs. E. Pieters, D. Amelinckx, B. Alderweireldt, M. Jannis, J. Nijs, D. Gheys, J. Thyssen, W. Devos, M. Grysolle, L. Steyaert, A. Coppens, L. Truyens, M. Cottyn, R. Cobbaert

Hasselt:

Stafhouder: mr. L. Savelkoul

Leden: mrs. P. Berben, H. Berghs, P. Carlier, J. Coch, F. Dehertog, L. Favoreel, F. Gruyters, A. Haesevoets, P. Janssen, P. Odeurs, A. Pellens, I. Valgaeren, L. Vandeputte, S. Vaninbrouckx

Kortrijk:

Stafhouder: mr. P. De Jaegere
Leden: mrs. C. Kestens, C. Deleu, J. Colpaert, L. Lambert, F. Deboutte, K. Segers, F. Cambien, R. Bauwens, P. Ketels, J. Leysen, R. Devloo, M. Vandeputte, P. Lombaerts, P. Defreyne

Leuven:

Stafhouder: mr. K. Hubrechts
Leden: mrs. F. Wouters, R. Vandebroek, G. Jaspaert, F. Dans, C. Van Casteren, F. Raymaekers, S. Van Gastel, P. Willemyns, L. Jordens, V. Coigniez, P. Verlooy, H. Melotte, L. De Meirman, J. Mertens

Mechelen:

Stafhouder: mr. L. Charlier
Leden: mrs. J. Vrijdaghs, J. De Ridder, J. Ryckeboer, D. Lauwers, S. Van Roy, M. Joris, L. Kools, E. De Ridder, J. Verwaest, D. Pauwels, A. Verbruggen, B. Van den Eede, C. Backx, A. Van de Velde

Oudenaarde:

Stafhouder: mr. M. H. Vanhonsbrouck
Leden: mrs. C. Heerman, M. Van Den Berghe, E. De Maeschalck, J. Vander Schelden, P. Vanden Broecke, M-P. Gremont, J. Thomas, L. Machtelings, P. De Backer, J. Van Oostenryck, P. Scheerlinck, P. Dupont, L. Pluym, J. Van Den Noortgate

Tongeren:

Stafhouder: mr. J. Smeets
Leden: mrs. P. Noelmans, J. Smets, A. Janssen, P. Cox, G. Alofs, I. Bude, A. Sas, J. Vandersanden, J. Vandeborne, A. Van Roey, Z. Miskovic, Y. Daenen, H. Smets, M. Smeets

Veurne:

Stafhouder: mr. I. Heughebaert
Leden: mrs. F. George, H. Vandamme, L. Godderis, D. Dawyndt, K. Verstele, P. Libeert, J. Decadt, E. Leenknecht

SAMENSTELLING BESTUUR VLAAMSE CONFERENTIE

Gent:

Voorzitter: mr. H. De Meyer
Leden: mrs. K. Markey, J. De Vriendt, K. Van Keymeulen, I. Traest, F. Mertens, I. Martens, L. Ryckaert, B. Heytens, S. Van Hecke, P. Lefranc, V. Rits

Hasselt:

Voorzitter: mr. I. Roos
Leden: mrs. F. Pexsters, G. Lesire, R. Rachels, N. Bielen, J. Hoogmartens, K. Krol, K. Vandenboer, O. Vandenhoudt

Leuven:

Voorzitter: mr. L. De Meirman
Leden: mrs. B. Van Lindt, A. Van Roy, N. Matthijs, S. Verbeke, S. Lambrecht, S. Van Steen, J. Bruyninckx, I. Kempeneers, C. Celis, M. Remans

Turnhout:

Voorzitter: mr. E. Wouters
Leden: mrs. S. Boogers, H. Breugelmans, P. Busschaert, I. Claes, L. Claessens, M. Janssens, K. Pante, T. Robeyns, I. Van Hoeck

GERECHTSDEURWAARDERS

Antwerpen:

Syndicus: mr. L. Engels
Leden: mrs. J. Behaeghel, M. Brackeva, R. Vandenhende, H. Luyten, G. Pierets, G. Hemelaer

MEDEDELINGEN

Studiedag : Veiligheid op de werf in het licht van de nieuwe wetgeving op de tijdelijke of mobiele werkplaatsen

Op 27 september 2000 organiseren de rechtsfaculteit van de KULAK en het Technologisch Instituut van de Koninklijke Vlaamse Ingenieursvereniging een studiedag waarop enerzijds aandacht zal worden besteed aan de bepalingen van het nieuwe K.B. op de tijdelijke of mobiele werkplaatsen en anderzijds de strenge verplichtingen en aansprakelijkheidsgronden die hun oorsprong vinden in het strafrecht, sociaal- en arbeidsrecht, de productenaansprakelijkheid en het gemene recht alsook de verzekeringsaspecten aan bod komen.

Inlichtingen en inschrijvingen : C. Mortelmans, Desguinlei 214, 2018 Antwerpen , tel. 03/2160996, fax: 03/2160689 en e-mail: christine.mortelmans@ti.kiv.be en W. Goossens, E. Sabbelaan 53, 8500 Kortrijk, tel.: 056/24.61.55, fax: 056/246993 en e-mail: wim.goossens@kulak.ac.be

Gentse Juridische Actualia IV

Op 29 september 2000 organiseert de Faculteit Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Gent haar zesde Gentse Juridische Actualia.

Programma :

- De procedure van onmiddellijke verschijning in strafzaken (J.Meese)
- De nieuwe notariswet (J.Van Bael)
- De vennootschapswetgeving na invoering van het Wetboek Vennootschappen : niets nieuws onder de zon (H.De Wulf)
- Het nieuwe decreet houdende organisatie van de ruimtelijke ordening (B.Bouckaert en T.De Waele)
- Procederen voor het nieuw Europees Hof voor de Rechten van de Mens (J.vande Lanotte en Y.Haack)

Inschrijvingen en inlichtingen : Instituut voor Permanente Vorming van de Faculteit Rechtsgeleerdheid, tel.: 09/2646758, fax: 09/2646999 en e-mail: Erik.Krijnen@rug.ac.be.

Doctoraat Rechten – FUNDP (Namen)

De heer Marc Nihoul zal op 4 oktober 2000 om 19 uur in lokaal D2 van de Facultés Universitaires Notre-Dame de la Paix (Namen), Rempart de la Vierge 5, 5000 Namen zijn proefschrift verdedigen met het oog op het behalen van de graad van doctor in de rechten.

De titel van het proefschrift luidt: «Les privilèges du préalable et l'exécution d'office».

De promotor is prof. dr. H. Vuye.

Conferentie-debat : Toegankelijkheid van de dossiers van de Europese instellingen

Op 10 oktober 2000 organiseert de Belgische Vereniging voor Europees Recht een conferentie over de toegang tot interne dossiers van de instellingen van de Europese Gemeenschap (Europese Commissie, Raad van Ministers, Europees Parlement).

Inlichtingen : Belgische Vereniging voor Europees Recht, H. Gilliams, p/a Goedhuisstraat 5-7, 1000 Brussel, tel.: 02/5386869, fax: 02/5386867.

Timesharing van onroerend goed

Een rechtsvergelijkende en rechtseconomische analyse

JACQUELINE VAN DE VELDE

2000; ISBN 90-5095-114-7; 944 blz; 6.450 BEF; gebonden boek met harde kaft

Dit boek is een praktisch werkinstrument voor iedereen die met timesharing wordt geconfronteerd. Niet alleen voor notaris en advocaat biedt het nuttige tips en verwijzingen naar buitenlandse reglementeringen, maar ook voor promotoren van een timesharingproject, voor timesharingverkopers en voor reisorganisatoren is het een handig naslagwerk. De consument, die niet aan de druk van de verkoper heeft weerstaan, krijgt praktische wenken in verband met zijn rechten en plichten.

In dit werk wordt het fenomeen timesharing zowel juridisch als rechtseconomisch geanalyseerd.

In het juridisch deel wordt onderzocht of voor timesharing een specifieke juridische regeling noodzakelijk is. Voor de verschillende rechtsfiguren, die een juridische kwalificatie voor timesharing kunnen leveren, worden de voor- en nadelen op een rij gezet. Nadruk wordt gelegd op timesharing in de volgende landen: België, Canada, Duitsland, Frankrijk, Griekenland, Italië, Malta, Nederland, Portugal, Spanje, U.S.A. en Verenigd Koninkrijk.

In het rechtseconomisch deel worden de juridische regelingen getoetst aan het efficiëntie criterium. Gezocht wordt naar rechtsregels die vanuit het oogpunt van maximalisatie van economische welvaart te verkiezen zijn.

Bijzonder nuttig is de vergelijking tussen kopen, huren en in timesharing aanschaffen van onroerend goed voor vakantie doeleinden.

Onze klant is een groot notariskantoor in het centrum van Antwerpen. Wegens de groei van het kantoor zijn wij voor spoedige indienstreding op zoek naar volgende functionaris:

De functie:

- U begeleidt de dossiers van het begin tot het einde en houdt hierover regelmatig contact met uw klanten.

Uw profiel:

- U bent in het bezit van het diploma licentiaat Rechten, specialisatie Notariaat is een pluspunt maar niet noodzakelijk.
- U bent zeer communicatief, U heeft een representatief voorkomen, U spreekt keurig en schrijft foutloos Nederlands en U spreekt bij voorkeur vlot Frans en Engels.
- U houdt van zelfstandig werken, U bent jong van geest en sociaal ingesteld.

Ons aanbod:

- Een solide werkomgeving in een gereputeerd notariskantoor.
- Een hecht team en een degelijke opleiding in het vak.
- Een aantrekkelijk remuneratiepakket.

**VAN
PRAAG
SELECTIE**

PERSONEELSELECTIE

Bent u geïnteresseerd ? Stuur uw CV met begeleidend schrijven naar onze externe consultant :
Van Praag Selectie t.a.v. Pascale Staelens, Bredabaan 974 A te 2170 Merksem.
Tel : 03/644.00.26 Fax : 03/644.45.43 email: pascalestaelens@vanpraagselectie.be
Uw kandidatuur zal snel, discreet en professioneel behandeld worden.

Erkenningsnummer VG.583/8

INTERSENTIA RECHTSWETENSCHAPPEN

Antwerpen • Groningen • Oxford

Churchillaan 108 • 2900 Schoten (Antwerpen) • Tel.: 03/680.15.50 • Fax: 03/658.71.21 • e-mail: mail@intersentia.be

nieuw

Basiswetteksten inzake het recht van de intellectuele eigendom

(3de volledig herwerkte druk)

H. VANHEES

2000; ISBN 90-5095-149-X; 600 blz; 995 BEF; 55 NLG

Bijgewerkt tot 30 juni 2000 – In een handig pocketformaat.

In dit wetboek worden een groot aantal basiswetteksten op het gebied van de intellectuele eigendom op een overzichtelijke en gebruiksvriendelijke wijze samengebracht (auteursrecht, octrooirecht, merkenrecht, tekeningen- en modellenrecht; de bescherming van topografieën van halfgeleiders, kwekersrecht, de bestrijding van namaak, ...).

Zowel internationale overeenkomsten (o.a. het TRIPS-akkoord, het Verdrag van Parijs tot bescherming van de industriële eigendom, de Conventie van Bern voor de bescherming van letterkundige werken), als Europese regelgeving (o.a. de Verordening inzake het Gemeenschapsmerk, de Richtlijn Databanken) en Belgische Wetgeving (o.a. de Auteurswet, de Octrooiwet, de Benelux Merkenwet, de Benelux Tekeningen- en Modellenwet) werden opgenomen.

Dit handige wetboekje verdient ongetwijfeld een plaats op het werkblad van de professionals op het terrein van het intellectuele eigendomsrecht!

**inter
sentia**